

22

STANISŁAW WYSPIAŃSKI

Wesele

STANISŁAW WYSPIAŃSKI

Wesele

DRAMAT W TRZECH AKTACH

OSOBY:

- GOSPODARZ
- GOSPODYNI
- PAN MŁODY
- PANNA MŁODA
- MARYSIA
- WOJTEK
- OJCIEC
- DZIAD
- JASIEK
- KASPER
- POETA
- DZIENNIKARZ
- NOS
- KSIĄDZ
- MARYNA
- ZOSIA
- RADCZYNI
- HANECZKA
- CZEPIEC
- CZEPCOWA
- KLIMINA
- KASIA
- STASZEK
- KUBA
- ŻYD

- RACHEL
- MUZYKANT
- ISIA

OSOBY DRAMATU:

- CHOCHOŁ
- WIDMO
- STAŃCZYK
- HETMAN
- RYCERZ CZARNY
- UPIÓR
- WERNYHORA

DEKORACJA:

Noc listopadowa; w chacie, w świetlicy¹. Izba wybielona siwo, prawie błękitna, jednym szarawym tonem półbłękitu obejmująca i sprzęty, i ludzi, którzy się przez nią przesuną.

Przez drzwi otwarte z boku, ku sieni, słychać huczne weselisko, buczące basy, piskanie skrzypiec, niesforny klarnet, hukania chłopów i bab i przygłuszający wszystką nutę jeden melodyjny szum i rumot tupotających tancerzy, co się tam kręcą w zbitej masie w takt jakiejś ginącej we wrzawie piosenki....

I cała uwaga osób, które przez tę izbę—scenę przejdą, zwrócona jest tam, ciągle tam; zasluchani, zapatrzeni ustawicznie w ten tan, na polską nutę... wirujący dookoła, w półświecie kuchennej lampy, taniec kolorów, krasych² wstążek, pawich piór, kierezy³, barwnych kaftanów⁴ i kabatów⁵, nasza dzisiejsza wiejska Polska.

A na ścianie głębnej: drzwi do alkierzyka⁶, gdzie łóżko gospodarstwa i kołyska, i pośpione na łóżkach dzieci, a górą szeregowani Święci obrazkowi. Na drugiej bocznej ścianie izby: okienko przysłonięte⁷ białą muślinową firaneczką; nad oknem wieniec dożynkowy z kłosów; — za oknem ciemno mrok — za oknem sad, a na deszczu i słońcu krzew otulony w słomę⁸, w zimową ochronę okryty.

Na środku izby stół okrągły, pod białym, sutym obrusem, gdzie przy jarzących brązowych świecznikach żydowskich⁹ suta zastawa, talerze poniechane tak, jak dopiero co od nich cała weselna družba wstała, w nieładzie, gdzie nikt o sprzątanu nie myśli. Około

¹światlica — izba jasna, reprezentacyjna, gdzie m.in. przyjmuje się gości; także salę królewską w „dworcu Bolesławowym” nazwie Wyspiański w dramacie *Bolesław Śmiały* „światlicą”. [przypis redakcyjny]

²krasy — barwny. [przypis redakcyjny]

³kierzja albo karazja — sukmana granatowa z czerwonymi wylogami i szerokim kołnierzem, ozdobionym haftami i błyszczącymi blaszkami, opadającym nisko na plecy; kierzja i rogatywka czerwona, „krakuska”, należały do szczególnie charakterystycznych składników chłopskiego stroju spod Krakowa. [przypis redakcyjny]

⁴kaftan — noszony pod sukmaną (kierzja) żupanik z rękawami, granatowy na czerwonej podszewce, nazywany frędzlami i metalowymi guziczkami. [przypis redakcyjny]

⁵kabat — wcięta w pasie kurtka czerwona albo jasnobłękitna, z dwiema fałdami z tyłu, niekiedy nazywana. [przypis redakcyjny]

⁶alkierzyk — izdebka przylegająca do większej izby, zwykle bez okien. [przypis redakcyjny]

⁷przysłonięte — dziś popr.: przysłonięte. [przypis edytorski]

⁸krzew otulony w słomę — tzw. chochoł albo chachol; motyw u Wyspiańskiego powtarzający się; występuje np. w obrazie (pastelu) *Chochoły* już w 1898 r., także w *Nocy listopadowej* (1904) mowa jest o „krzewach w słomianej uwiezi”. *Słownik języka polskiego*, tzw. warszawski, z 1900 r. objaśniał, podając formy oboczne: *chochoł*, *chachol* etc.: „a) wierzch spiczasto okrągły, wierzchołek spiczasto wypukły [...]; b) najwyższy snop w mendlu [...] (snop rozczapierzony i opuszczony w okap, niby daszek); c) snopek przykrywający ul [...]”; c) okrycie słomiane, używane przez pasterzy w polu” i inne. Znaczenie, w jakim wyrazu używa Wyspiański, było, jak się okazuje, opracowującym *Słownik* (przed *Weselem*) nieznanne. [przypis redakcyjny]

⁹świeczniki żydowskie — siedmioramiennie o charakterystycznym kształcie; świece w nich zapalali Żydzi w świąteczny wieczór piątkowy (przed szabatem); z uwagi na piękny kształt przyjęły się również poza środowiskiem żydowskim. [przypis redakcyjny]

stołu proste drewniane stolki kuchenne z białego drzewa; przy tym na izbie biurko, zarzucone mnóstwem papierów; ponad biurkiem fotografia Matejkowskiego „Wernyhory”¹⁰ i litograficzne odbicie Matejkowskich „Raclawic”¹¹. Przy ścianie w głębi sofa wyszarzana; ponad nią złożone w krzyż szable, flinty, pasy podróżne, torba skórzana. W innym kącie piec bielony, do maści¹² z izbą; obok pieca stół empire¹³, zdobny świecącymi resztami brązów, na którym zegar stary, alabastrowymi kolumnkami¹⁴ dźwigający złożony krąg godzin; nad zegarem portret pięknej damy w stroju z lat 1840 w lekkim muślinowym zawoju przy twarzy młodej w lokach i na ciemnej sukni.

U boku drzwi weselnych skrzynia ogromna wyprawna wiejska, malowana¹⁵ w kwiatki pstre i pstre desenie; wytarta już i wyblakła. Pod oknem stary grat, fotel z wysokim oparciem.

Nad drzwiami weselnymi ogromny obraz Matki Boskiej Ostrobramskiej¹⁶ z jej sukienką srebrną i złotym otokiem promieni na tle głębokiego szafiru; a nad drzwiami alkierza takż ogromny obraz Matki Boskiej Częstochowskiej¹⁷, w utkanej wzorzystej szacie, w koralach i koronie polskiej Królowej, z Dzieciątkiem, które rączkę ku błogosławieniu wzniosło.

Strop drewniany w długie belki proste z wypisanym na nich Słowem Bożym i rokiem pobudowania.

RZECZ DZIEJE SIĘ W ROKU TYSIĄC DZIEWIĘĆSETNYM.

¹⁰*Matejkowski „Wernyhory”* — obraz Jana Matejki z 1883 r.; według relacji świadków jego reprodukcja wisiała w domu Włodzimierza Tetmajera w Bronowicach Małych. Wernyhory to legendarna (lub na pół legendarna) postać Kozaka-wróźbity, którego przepowiednie miały się spełnić w drugiej połowie XVIII i w początkach XIX wieku. Wróżby Wernyhory łączono z dalszymi losami Polski i Ukrainy, widząc w nim w szczególności proroka „zmartwychwstania” Polski i rzecznika pojednania między narodami obu krajów. Postać Wernyhory zyskała dużą popularność w literaturze romantycznej — u S. Goszczyńskiego, L. Siemieńskiego, M. Czajkowskiego, J. Słowackiego. *Sen srebrny Salomei* z występującą w nim postacią Wernyhory grano właśnie w teatrze krakowskim w 1900 roku (premiera 24 marca). Sam Wyspiański pisał (nieukończony) rapsod *Wernyhory* począwszy od kwietnia 1900 r. i rysował jego postać (projekty witraża). [przypis redakcyjny]

¹¹*Matejkowskie „Raclawice”* — obraz J. Matejki *Kościuszko pod Raclawicami* (dziś w Muzeum Narodowym w Krakowie), przedstawiający znany moment powitania „naczelnika w sukmanie” przez podkrakowskich kosynierów z Bartoszem Głowackim po zdobyciu przez nich rosyjskich armat. Motyw ten, popularny i nasycony treścią ideową w XIX w., był przedmiotem poematu T. Lenartowicza *Bitwa raclawicka* (1858) i później sztuki W. L. Anczyca *Kościuszko pod Raclawicami*. [przypis redakcyjny]

¹²*do maści* — do koloru, w tym samym kolorze. [przypis redakcyjny]

¹³*empire* (fr.) — styl cesarstwa; styl architektury, mebli itp., rozwinięty najpierw we Francji na początku XIX w., właśnie za cesarstwa Napoleona I, nawiązywał do form sztuki Rzymu cesarów. W meblarstwie charakterystyczne były formy proste, przejrzyste, ozdoby z brązu. [przypis redakcyjny]

¹⁴*alabastrowe kolumnki* — „klasyczne” kolumnki należały do znamiennych elementów konstrukcji zegarów w stylu cesarstwa; *alabaster* — biały marmur, prześwietlony, jakby przejrzysty. [przypis redakcyjny]

¹⁵*skrzynia [...] malowana* — takie skrzynie były sprzętami znajdującymi się w niemal każdym podkrakowskim domu, należąc do wyprawy ślubnej; były barwne, malowane głównie w stylizowane kwiaty. [przypis redakcyjny]

¹⁶*obraz Matki Boskiej Ostrobramskiej* — kopia obrazu z Ostrej Bramy w Wilnie. [przypis redakcyjny]

¹⁷*obraz Matki Boskiej Częstochowskiej* — kopia obrazu z Jasnej Góry w Częstochowie. Wyspiański sam namalował sobie szkic tego obrazu dla potrzeb scenografii *Wesela* (lecz na scenie zawieszono jego specjalnie przygotowaną kopię). [przypis redakcyjny]

AKT I

SCENA I

Czepiec, Dziennikarz

CZEPIEC¹⁸

Cóz tam, panie, w polityce?

Chińczyki trzymają się mocno!¹⁹

DZIENNIKARZ

A, mój miły gospodarzu,
mam przez cały dzień dosyć Chińczyków.

CZEPIEC

Pan polityk!

DZIENNIKARZ

Otóż właśnie polityków
mam dość, po uszy, dzień cały.

CZEPIEC

Kiedy to ciekawe sprawy.

DZIENNIKARZ

A to czytaj, kto ciekawy;
wiecie choć, gdzie Chiny leżą?

CZEPIEC

No, daleko, kajsi²⁰ gdzieś daleko;
a panowie to nijak nie wiedzą,
że chłop chłopskim rozumem trafi,
choćby było i daleko.
A i my tu cytomy gazety
i syćko wiemy.

DZIENNIKARZ

A po co — ?

CZEPIEC

Sami się do świata garniemy.

DZIENNIKARZ

Ja myślę, że na waszej parafii
świat dla was aż dosyć szeroki.

---

¹⁸Czepiec — jedna z postaci, mających — wraz z nazwiskiem — prawzór w rzeczywistości. Błażej Czepiec, wówczas pisarz gminny w Bronowicach, był starostą weselnym na weselu L. Rydla. Oczywiście, jak i w innych wypadkach, postać w dramacie Wyspiańskiego nie jest odtworzeniem osoby rzeczywistej, lecz konstrukcją o określonej funkcji w kompozycji utworu. [przypis redakcyjny]

¹⁹*Chińczyki trzymają się [...]* — jesienią 1899 r. wybuchło w Chinach tzw. powstanie bokserów, skierowane przeciw cudzoziemcom, właściwie przeciw imperialistycznej dominacji mocarstw europejskich na obszarach „Cesarstwa Nieba”. Interwencja wojskowa w 1901 r. tych państw (między nimi również monarchii Austro-Węgier) doprowadziła do stłumienia ruchu rewolucyjno-niepodległościowego i do zwiększenia zależności Chin od mocarstw. Z końcem 1900 roku — a w *Weselu* „rzecz dzieje się w roku tysiąc dziewięćsetnym” — rząd chiński jeszcze opierał się ich naciskowi, kiedy spotkał się z żądaniem krwawych represji na powstańcach. Pytanie Czepca ma zatem treść najzupełniej aktualną. [przypis redakcyjny]

²⁰*kajsi* (gw.) — gdzieś. [przypis redakcyjny]

CZEPIEC

A tu ano i u nas bywają,
co byli aże dwa roki
w Japonii; jak była wojna²¹.

DZIENNIKARZ

Ale tu wieś spokojna. —
Niech na całym świecie wojna,
byle polska wieś zaciszna,
byle polska wieś spokojna²².

Sielanka, Wieś

CZEPIEC

Pon się boją we wsi ruchu.
Pon nos obśmiwajom w duchu. —
A jak my, to my się rwiemy
ino do jakiej bijacki.
Z takich, jak my, był Głowacki²³.
A, jak myślę, ze panowie
duza by juz mogli mieć,
ino oni nie chcom chcieć!

SCENA II

Dziennikarz, Zosia

DZIENNIKARZ

Pani to taki kozaczek;
jak zesiądzie z konika, jest smutny.

Flirt

ZOSIA

A pan zawsze bałamutny.

DZIENNIKARZ

To nie komplement, to czuję i tego bynajmniej nie tłumię.

ZOSIA

Dobrze, że przynajmniej pan umie
zmiarkować, kiedy uczucie,
a kiedy salonowa zabawka —
ale w tym razie...

DZIENNIKARZ

To sprawka
pani wdzięku, pani jest bardzo miła,
pani tak główkę schyliła...

²¹*w Japonii; jak była wojna* — w latach 1894–1895 toczyła się wojna japońsko–chińska; państwa europejskie wysłały tam również swoje oddziały wojskowe dla zabezpieczenia własnych interesów. [przypis redakcyjny]

²²*wieś zaciszna [...] wieś spokojna* — zapewne, mimo woli Dziennikarza, ironiczna parafraza słów Panny XII z *Pieśni świętojańskiej o sobócie* J. Kochanowskiego „Wsi spokojna, wsi wesola, / Który głos twej chwale zdola?”. Czepiec tłumaczy sobie zdanie Dziennikarza lękiem przed „ruchem” mas chłopskich (por. wiersz następny). [przypis redakcyjny]

²³Głowacki — Wojciech Głowacki (ok. 1758–1794), inaczej Bartosz, Bartos, bohater kościuszkowskiego powstania, chłop z podkrakowskich Rzędowic. Zbrojny w kosę (osadzoną „na sztorc” na 5–łokciowym drągu) odznaczył się pod Raclawicami zdobywając armatę i przyczyniając się do opanowania całej baterii artylerii rosyjskiej, za co od Kościuszki otrzymał stopień oficerski. Zmarł po bitwie pod Szczekocinami wskutek odniesionych w niej ran. W postaci chłopą–kosyniera pozostał Głowacki w tradycji symbolem udziału ludu w walce o niepodległość kraju. Pisali o nim poeci, jak Lenartowicz i Anzcyc, przedstawiali go malarze, jak Matejko i W. Kossak. [przypis redakcyjny]

ZOSIA

Prawda? Tak jakbym się dziwiła,
że mnie tyle honoru spotyka;
pan redaktor dużego dziennika
przypatruje się i oczy przymyka
na mnie, jako na obrazek.

DZIENNIKARZ

A obrazek malowny, bez skazek,
farby świeże, naturalne,
rysunek ogromnie prawdziwy,
wszystko aż do ram idealne.

ZOSIA

Widzę, znawca osobliwy.

DZIENNIKARZ

I czemuż pani się gniewa?

ZOSIA

Że pan jak Lohengrin²⁴ śpiewa
nade mną jak nad łabędziem,
że my dla siebie nie będziem,
i po cóż tyle śpiewności?

DZIENNIKARZ

Oto tak, tak z rozlewności
towarzyskiej.

SCENA III

Radczyńi, Haneczka, Zosia

HANECZKA

Ach, cioteczko, ciotusieńko!

RADCZYNI

Co, serdeńko?

HANECZKA

Tamci tańczą, my stoimy;
chcemy tańczyć także i my.

RADCZYNI

Może który z panów zechce?

ZOSIA

Z nikim z panów tańczyć nie chcę.

RADCZYNI

Potańczujcie trochę same.

Chłop, Mieszczanin,
Młodość, Taniec

---

²⁴Lohengrin — bohater z kręgu legend o Graalu, syn Parsifala. Pospieszył z pomocą Elzie z Brabantu na łodzi, którą ciągnął po wodzie łabędź. Spopularyzowała tę postać opera (dramat muzyczny) Ryszarda Wagnera pt. *Lohengrin*; tam to śpiewa bohater tytułowy słynną — zwłaszcza na przełomie wieków — arię do łabędzia. [przypis redakcyjny]

ZOSIA

My byśmy chciały z drużbami,
z tymi, co pawimi piórami
zamiatają pułap izby²⁵.

RADCZYNI

Poszłybyście tam do ciżby?

HANECZKA

To tak miło, miło w ścisku.

RADCZYNI

Oni się tam gniotą, tłoczą
i ni stąd, ni zowąd naraz
trzask, prask, biją się po pysku;
to nie dla was.

ZOSIA

My wrócimy zaraz.

RADCZYNI

Cóżeś ty dziś tak wesola?
Odgarnij se włosy z czoła.

ZOSIA

Raz dokoła, raz dokoła!

HANECZKA

Ciotusieńka zła okropnie,
zła okrutnie — a przelotnie —
zaraz buzię pocałuję.

RADCZYNI

Hanka zawsze swego dopnie.
Niech się panna wytańcuje.

SCENA IV

Radczyńni, Klimina

KLIMINA

Pochwalony, dobry wieczór państwu²⁶.

RADCZYNI

Pochwalony — gospodni...

KLIMINA

Tu wsiosko²⁷ od małańkości, Klimina,
po wójcie wdowa.

---

²⁵*pawimi piórami* — pękami pawich piór przybierano czerwone rogatywki, „krakuski”; szczególnie zdobne w pawie pióra i długie, powiewające wstążki, białe i czerwone, były czapki drużbów weselnych. [przypis redakcyjny]

²⁶*Pochwalony* — zwyczajowy skrót tradycyjnego powitania „Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus”, tu połączony charakterystycznie z „miejskim” *dobry wieczór państwu*. [przypis redakcyjny]

²⁷*wsiosko* (gw.) — wsiońska, wiejska, ze wsi. [przypis redakcyjny]

RADCZYNI

Radczyń²⁸
jestem z Krakowa.

KLIMINA

Macie syna.

RADCZYNI

Tańcuje tam.

KLIMINA

Niech się bawi;
som ta dziwki, niech nie stoją.

RADCZYNI

Jakoś mu nie idzie sporo,
bo się ino pogapuje.

KLIMINA

Panowie dziwek się boją;
zaraz która co przyniesie,
ino roz sie przetańcuje.

RADCZYNI

Wyście sobie, a my sobie.
Kaźden sobie rzepkę skrobie.

KLIMINA

Mysłalam, pomówię z matusią,
toby wnuczka kołysała — ?

Matka, Starość

RADCZYNI

A toście wy skora, kumosiu;
ledwo że wkoło spojrziała,
już by mi synów swatała — ?

KLIMINA

Hej, jo sie bawiła wprzódzi,
teroz bym lo inszych chciała.
Coraz więcej potrza ludzi.
Żeniłabym, wydawała!

SCENA V

Zosia, Kasper

ZOSIA

Druźba tańczy, proszę ze mną.

Taniec

KASPER

Panienka obcesem²⁹ wpada.

ZOSIA

A w kółeczko...

²⁸*Radczyńi* — żona radcy, radnego (m. Krakowa) albo posiadającego ceniony w monarchii austro-węgierskiej tytuł radcy (np. niem. *Hofrat* — „radca dworu”). [przypis redakcyjny]

²⁹*obcesem* — obcesowo, gwałtownie. [przypis redakcyjny]

KASPER

Dookoła.

Panienka se ta wesoła.
Ano Kaśka będzie rada,
jak przestoi.

ZOSIA

Kaśka, jaka?

KASPER

Ano ta, co w kącie taka...

ZOSIA

Druhna?

KASPER

Juści, druhna pirso³⁰,
co mi ją na żone rają.

ZOSIA

Raz dokoła, raz dokoła...

KASPER

Panienka się nie zgniwają,
że ją lepiej gabne³¹ w pasie,
ano Kaśka w sobie syrso.

ZOSIA

Pewno družba kocha Kasię — ?

KASPER

Panienka se ta wesoła.

ZOSIA

Raz dokoła, raz dokoła...

SCENA VI

Haneczka, Jasiiek

HANECZKA

Jakby Jasiiek chciał tańcować,
tobym z Jaśkiem tańcowała — ?

JASIEK

A mogę sie ofiarować,
by ino panienka chciała — ?

HANECZKA

Proszę, proszę, chwilkę w koło,
jak wesoło, to wesoło.
Jasiiek dzisiaj pierwszy družba.

JASIEK

Najmilso mi tako służba.

---

³⁰*pirso* (gw.) — pierwsza. [przypis redakcyjny]

³¹*gabne* (gw.) — gabne, ujmę. [przypis redakcyjny]

SCENA VII

Radczyńni, Klimina

RADCZYNI

Cóż ta, gosposiu, na roli?
Czyście sobie już posiali?³²

Chłop, Kobieta,
Mieszczanin

KLIMINA

Tym ta casem sie nie siwo.

RADCZYNI

A mieliście dobre żniwo — ?

KLIMINA

Dzięką Bogu, tak ta bywo.

RADCZYNI

Jak złe żniwo, to was boli,
żeście się napracowali — ?

KLIMINA

Zawszeć sie co przecie zgarnie.

RADCZYNI

Dobrze sobie wyglądacie.

KLIMINA

I pani ta tyz nie marnie.

RADCZYNI

Jeszcze się widzicie młoda.

KLIMINA

Jak po Marcinie jagoda³³.

RADCZYNI

Może jeszcze się wydacie — ?

KLIMINA

A cóz sie ta tak pytacie?!

SCENA VIII

Ksiądz, Panna Młoda, Pan Młody

PAN MŁODY

Ksiądz dobrodziej łaskaw bardzo.
Proszę nas nie zapominać.

Chłop, Ksiądz, Mieszczanin

KSIĄDZ

Są i tacy, co mną gardzą,
żem jest ze wsi, bom jest z chłopa.
Patrzą koso — zbędą prędko,
a tu mi na sercu lentko.
Sami swoi, polska szopa,
i ja z chłopa, i wy z chłopa.

³²już posiali? — takie pytanie Radczyńni zadaje... w listopadzie! [przypis redakcyjny]

³³Jak po Marcinie jagoda — żartobliwie: po św. Marcinie (w listopadzie) jagody już powiędły. [przypis redakcyjny]

PAN MŁODY

Ksiądz dobrodziej już niebawem
będzie nosić pelerynkę³⁴ — ?

KSIĄDZ

Może i należy mi się;
lecz pewnego nic nie wi się.
Inni także robią ślinkę!
Może sprawię pelerynkę —

PAN MŁODY

Może z konsystorza³⁵ przecie
popatrzą okiem łaskawem;
życzę bardzo.

PANNA MŁODA

Choć co dadzą;
ino te ciarachy³⁶ tworde,
trza by stoć i walić w mordę.

PAN MŁODY

Moja duszko, tu sie mówi
o kościelnej dostojności,
którą mają przyznać Jegomości.

PANNA MŁODA

Jo myślała, że co inne.

KSIĄDZ

Naiwne to i niewinne.

SCENA IX

Pan Młody, Panna Młoda

PANNA MŁODA

Cięgiem ino rad byś godać,
jakie to kochanie będzie.

Mąż, Miłość, Żona

PAN MŁODY

A ty wolisz całowanie —
będziesz kochać, a powiédźże — ?

PANNA MŁODA

Przeciem ci już wygołała.
Przecież ci mnie nikt nie wydrze.

Wesele

PAN MŁODY

Serce do kochania radsze.
Toś już moja! Radość, szczęście!
Nie myślałem, że tak wiele.

PANNA MŁODA

Ano chciaeś, masz wesele.

³⁴*pelerynka* — narzucona na sutannę, była oznaką kanonika, wyższej godności kościelnej. [przypis redakcyjny]

³⁵*konsystorz* — urząd podległy biskupowi, kancelaria diecezjalna. [przypis redakcyjny]

³⁶*ciarach* — pogardliwe przezwanie ludowe szlachcica lub mieszczanina. [przypis redakcyjny]

PAN MŁODY

Ach, nie patrzę, jak całuję;
nie całuję, kiedy patrzę,
a lica masz coraz gładsze.

PANNA MŁODA

A krew się tak zesumuje³⁷.

PAN MŁODY

Pocałujże, jeszcze, jeszcze,
niechże tobą się napieszczę:
usta, oczy, czoło, wieniec...

PANNA MŁODA

Takiś ta nienasyceniec.

PAN MŁODY

Nigdy syty, nigdy zadość;
taka to już dla mnie radość;
całowałbym cię bez końca.

PANNA MŁODA

A to męcąco robota;
nie dziwota, nie dziwota,
żeś tak zbladnął, taki wrzący.

PAN MŁODY

Nie chwałący, nie chwałący,
spokoju mi nie dawały.

PANNA MŁODA

A bo chciałeś.

PAN MŁODY

Same chciały.

PANNA MŁODA

Cóż ta za skaradne štuki³⁸?

PAN MŁODY

Myśmy takie samouki;
kochałem się po różnemu,
a ciebie chcę po swojemu,
po naszemu.

PANNA MŁODA

A no z duszy;
jak ci dobrze, niech ta będzie.

PAN MŁODY

Teraz ci mnie nic nie zwiedzie.
Takem pragnął, zboża, słońca...

PANNA MŁODA

Mos wesele! — Pódź do tońca!

Wesele

³⁷krew się [...] zesumuje (gw.) — sumować się, szumować się; burzyć się. [przypis redakcyjny]

³⁸skaradne štuki (gw.) — skaradne kobiety. [przypis redakcyjny]

SCENA X

Poeta, Maryna

POETA

Żeby mi tak rzekła która,
sercem już dysponująca,
tak po prostu: „no, chcę ciebie”,
jak jaka wiejska dziewczyna...

MARYNA

To niby ja ta dziewczyna,
ja oświadczyć się mająca?
Skądże taka pewna mina?

POETA

Wcale insze miałem plany
jeźlim plany miał w ogóle —
chciałem coś powiedzieć czule,
chciałem zapukać w serduszko,
coś usłyszeć, coś podsłuchać:
jak się to tam musi ruchać,
jak się to tam musi palić — ?!

MARYNA

Muszę panu się pożalić,
w serduszkcu nie napalone;
jak kto weźmie mnie za żonę.
będzie sobie ciepło chwalić;
muszę panu się pożalić:
choć zimno, można się sparzyć.

POETA

Amor mógłby gospodarzyć.

MARYNA

Amor ślepy, może zdradzić.

POETA

Amor: duch skrzydlaty, gończy.

MARYNA

Pretensji do skrzydeł wiele.

POETA

Więc się na pretensjach kończy.

MARYNA

A nie kończy się w kościele.

POETA

Byłby to już Amor w klatce.

MARYNA

Lis w pułapce.

POETA

Motyl w siatce.

Flirt, Kobieta, Kochanek,
Miłość, Małżeństwo, Poeta

MARYNA
Paż królowej³⁹ na usługach.

POETA
Ślub po zapłaconych długach.
Miłość nęci rozmaita.

MARYNA
A, to z nami kwita.

POETA
Kwita —
nie myślałem, że coś świta,
pani prawie obrażona — ?

MARYNA
Czegóż to pan jeszcze szuka?

POETA
Że nie poszła w las nauka.

MARYNA
Któż się uczył?

POETA
Tak wzajemnie
Ja od pani, pani ze mnie.

MARYNA
A na cóż mnie tej nauki?

POETA
Na nic.

MARYNA
Więc?

POETA
Sztuka dla sztuki.

MARYNA
Zawrót głowy, wielka chwała;
niech pan sztuki płata różne,
bylebym ja spokój miała.

POETA
Rozmowa z panienką młodą,
jak ją zwykle młodzi wiodą
w takim stylu skrzydełkowym;
rozmowa z panną upartą:
o miłości, o Amorze,
o kochaniu, co w tym, owym
z nagle się przejawiać może; —
szepty z panną czarującą,
przez pół serio, przez pół drwiąco —
zawsze jeszcze studium warto.

---

³⁹Paż królowej — motyl wielkiej piękności, spotykany w Polsce; tu, oczywiście, żartobliwa gra słów (por. wiersz poprzedni, na tle całego błyskotliwego dialogu). [przypis redakcyjny]

MARYNA

Przez pół drwiąco, przez pół serio
bawi się pan galanterią⁴⁰.

POETA

Ale gdzie ta, ale gdzie ta.

MARYNA

Pan poeta, pan poeta.
Coś, jak liryzm, struna brzękła:
ja o pana się przelekła,
że ta strzała niespodziana
może trafić, ale pana.

POETA

Bawię panią galanterią
przez pół drwiąco, przez pół serio;
stąd się styl osobny stwarza:
nikt nikogo nie dosięga,
nikt nikogo nie obraża —
na łokcie różowa wstęga —
nie prowadzi do ołtarza. —
Tajemnicą jest kobieta.

Kobieta

MARYNA

Słucham, co to za wymowa!

POETA

Słowa, słowa, słowa, słowa.

MARYNA

Ale gdzie ta, ale gdzie ta!

POETA

Jakaż znów refleksja nowa?

MARYNA

Pan poeta, pan poeta.

SCENA XI

Ksiądz, Pan Młody, Panna Młoda

KSIĄDZ

Zwracam się do panny młodej,
pijąc do pana młodego...

Ksiądz, Małżeństwo, Mąż,
Miłość, Żona

PANNA MŁODA

Cóż takiego, cóż takiego?

KSIĄDZ

Może, hm, po pewnym czasie,
bo to człowiek jest człowiekiem,
ot, przykładem tylu ludzi —
bo to człowiek jest człowiekiem,
usiada się tylko z wiekiem...

---

⁴⁰galanteria (z fr.) — tu dworność, elegancja względem pań. [przypis redakcyjny]

PANNA MŁODA
Niby jak to kwaśne mliko.

KSIĄDZ
Wyście młodzi, wyście młodzi,
choć się dzisiaj wszystko godzi,
przyjdzie czas, co was ochłodzi.

PAN MŁODY
Dzięki, niech się ksiądz nie trudzi,
niech nie trudzi się dobrodziej,
wdał się Pan Bóg już w tę sprawę
i ten wszystko załagodzi;
byliśmy rano w kościele,
braliśmy ślub u ołtarza.

KSIĄDZ
No, ale to tak się zdarza;
ogromnie przypadków wiele,
i przypomnieć pożytecznie.

PAN MŁODY
Podziękujże za obawę.

PANNA MŁODA
Zdarłabym jej łeb, jak krosna!

PAN MŁODY
A kocha, bo jest zazdrosna.

KSIĄDZ
Ach, kolorowa bajecznie⁴¹!

SCENA XII

Pan Młody, Panna Młoda

PAN MŁODY
Kochasz ty mnie?

Chłop, Mąż, Mieszczanin,
Miłość, Żona

PANNA MŁODA
Może, może —
ciągiem ino godos o tem.

PAN MŁODY
Bo mi serce wali młotem,
bo mi w głowie huczy, szumi...
moja Jaguś⁴², toś ty moja?!

PANNA MŁODA
Twoja, jak trza, juści twoja;
bo cóż cie ta znów tak dumi?
Ciągiem ino godos o tem.

⁴¹*kolorowa bajecznie* — żartobliwie ironiczny (ze strony autora) wyraz zachwyty estetycznego „barwnością” ludu, niemal przytoczenie tytułu powieści Sewera *Bajecznie kolorowa*, której wątku użyło małżeństwo Włodzimierza Tetmajera z Anną Mikołajczykówną. [przypis redakcyjny]

⁴²*Jaguś* — forma spieszona imienia Jadwiga; takie było imię młodej z Mikołajcyków Rydlowej. [przypis redakcyjny]

PAN MŁODY

A ty z twoim sercem złotem
nie zgadniesz, dziewczyno—żono,
jak mi serce wali młotem,
jak cię widzę z tą koroną⁴³,
z tą koroną świecidełek,
w tym rozmaitym gorsecie,
jak lalkę dobytą z pudełek
w Sukiennicach, w gabilotce⁴⁴:
zapaseczka⁴⁵, gors, spódnica,
warkocze we wstążek splotce;
że to moje, że to własne,
że tak światłem gorą lica!

PANNA MŁODA

Buciki mom trochę ciasne.

PAN MŁODY

A to zezuj, moja złota.

PANNA MŁODA

Ze sewcem tako robota.

PAN MŁODY

Tańcuj boso.

PANNA MŁODA

Panna młodo?!
Cóż ta znowu?! To ni można.

PAN MŁODY

Co się męczyć? W jakim celu?

PANNA MŁODA

Trza być w butach na weselu.

SCENA XIII

Ksiądz, Pan Młody

PAN MŁODY

Któż komu czego zabroni?

Ksiądz

KSIĄDZ

Zależy, za czym kto goni.

PAN MŁODY

Tak cudzego pilnujecie — ?

KSIĄDZ

Nie każdy ma jedno na świecie,
a każdy ma swoje osobne,
co go trzyma — a te drobne

⁴³z *tą koroną* — chodzi tu o wieniec ślubny panny młodej: „jakby jakaś mitra wysoka, upleciona z trzęsieleł złocistych i z błyskotek, z kolorowych paciorków i wstążek” (z listu L. Rydla do Vondračka). [przypis redakcyjny]

⁴⁴w *Sukiennicach, w gabilotce* — w gabilotce kramu w hali krakowskich Sukiennic. [przypis redakcyjny]

⁴⁵*zapaseczka* — zapaska, w stroju chłopiek była zarazem fartuchem i pelerynką, zależnie od uwiązania. [przypis redakcyjny]

rzeczki, małe, niepozorne
składają się na jedną wielką rzecz.

PAN MŁODY

Książd sobie, jako chcesz, przecz. —
Szczęście każdy ma przed nosem,
a jak ma, to trzeba brać —
trzeba iść za serdecznym głosem
i nie pozwolić się kpać⁴⁶.

KSIĄDZ

No, mój panie,
nie każdemu jednakie wołanie.
A jak kto ręką sięgnie po co, a nie dostanie?

SCENA XIV

Radczyni, Maryna

RADCZYNI

A panny już bez pamięci,
widzę, hulają.

Chłop, Kobieta,
Mieszczanin, Taniec

MARYNA

Do smaku.

Jak mnie Czepiec chwycił wpół,
jak zawinął i obleciał w kółko,
tom w oczach zobaczyła gwiazdy,
jakby jakieś napowietrzne jazdy,
kręcące się zawrotem kół.

RADCZYNI

Pot oblewa całe czółko;
możesz się zaziębić wnet.

MARYNA

A tak — teraz to sobie myślę:
co insze złoto, a co insze miedź.

RADCZYNI

Nie pleć, spoczniej, cicho siedź.

MARYNA

A myśl moja het, het, het...

SCENA XV

Maryna, Poeta

POETA

Elektryczność z oczu bije.

Flirt, Miłość, Poeta

MARYNA

Zgrzałam się przy tańcowaniu.

⁴⁶kpać — wykpić, oszukać. [przypis edytorski]

POETA

Pani marzy o kochaniu —
co tam pani serce czyje.

MARYNA

Może pańskie serce zatem — —?

POETA

Umie pani strzelać batem — —?

MARYNA

Jak to, co to — tak przez kogo?

POETA

Tak w powietrze, a szeroko.

MARYNA

Co tam panu serce czyje; —
a umie pan kopnąć nogą — —?

POETA

Tak przez kogo — ?

MARYNA

Nie tak srogo —
tak w powietrze, a wysoko.

POETA

Na co, po co?

MARYNA

Dla niczego.

POETA

To nic złego.

MARYNA

I nic z tego.

POETA

To zagadka?

MARYNA

Sfinks⁴⁷.

POETA

Meduza⁴⁸.

MARYNA

Może z tego pan odgadnie
nowoczesny styl harbuza⁴⁹;
tak jak ja odgadłam snadnie:

---

⁴⁷Sfinks — mitol. istota o ciele lwa i ludzkiej głowie; według mitu greckiego Sfinks stawiał pytania, od których zależał los człowieka: kto nie umiał odpowiedzieć, ginął. Przenośnie — oznacza osobę zagadkową. [przypis redakcyjny]

⁴⁸Meduza — w mitol. gr. jedna z trzech siostr Gorgon, miała na głowie węże zamiast włosów, a jej wzrok mógł przemienić w kamień tego, kto na nią spojrział. Przenośnie — osoba wzbudzająca lęk (tu żartobliwie). [przypis redakcyjny]

⁴⁹harbuz — arbus, przenośnie: odmowa, rekuza, odrzucenie starającego się. [przypis redakcyjny]

próżność na wysokiej skale,
w swojej własnej śpiącą chwale.

POETA

Zeus i Pan Bóg mieszka w niebie,
przedsię obaj są u siebie.
Psyche⁵⁰ to najczulej pieści. —
O tym, gdzie kto śpi wysoko,
pani wie coś z głuchych wieści;
nie dosięgło jeszcze oko.

MARYNA

Rozumiem coś z wielką biedą;
nie dosięgło jeszcze oko,
nie zawlokłam się na turnie;
tak tam dumnie, szumnie, chmurnie.
Bałamuctwa w wielkim stylu,
które już przeżyło tylu,
różni więksi, mniejsi, niscy;
wszystko bardzo wyjątkowe,
bardzo dziwne, bardzo nowe,
tylko że tak robią wszyscy.

POETA

Słucham, co to za wymowa — ?

MARYNA

Słowa, słowa, słowa, słowa.

POETA

To uczucia tak się garną;
szkoda, żeby szły na marno.

MARYNA

Ale gdzie ta, ale gdzie ta.
Pan myśli, że ja zajęta?

POETA

Widzę, że pani pamięta,
jaka komu etykieta⁵¹
przylepiona i przypięta.

MARYNA

Szkoda, żeby szły na marno
te uczucia, co się garną:
Pan poeta, pan poeta.

POETA

Otóż to, to etykieta.

SCENA XVI

Zosia, Haneczka

Cierpienie, Kobieta, Miłość,
Młodość

⁵⁰Psyche — w mitol. gr. ukochana Erosa, boga miłości, wyobrażana w postaci dziewczyny o skrzydłach motyla, oznaczała też duszę ludzką. [przypis redakcyjny]

⁵¹etykieta — kartka z napisem o charakterze stałego zaklasyfikowania do odpowiedniej grupy przedmiotów. [przypis redakcyjny]

ZOSIA

Chciałabym kochać, ale bardzo,
ale tak bardzo, bardzo, mocno.

HANECZKA

To ta muzyka gra tak skoczno
i pewno serce tobie skacze.
Jeszcze się dosyć, dość napłaczę,
nim go kochanie ułagodzi.
Pociesz się, serce, pociesz, miła,
jeszcze niejedna łza, mogiła,
od tej miłości ciebie grodzi.

ZOSIA

Że to tak losy szczęściem gardzą,
że tak nie sypią szczęściem w oczy,
tylko tak zaraz błyski gasną,
ledwo się w oczach świt roztoczy?

HANECZKA

Musisz przejść wprzódę cierpień koło;
przejść musisz wprzódę nędzę, bole,
a potem kiedyś będzie wesoło,
jak ci ból serce dość nakole.

ZOSIA

Ja, gdybym była losów panią,
na przykład taką, wiesz: Fortuną⁵².
tobym odarła złote runo⁵³,
żeby dać wszystko ludziom tanio;
żeby się tak nie umęczali,
w takim gonieniu ciężkiem, długiem:
każden, jak więzień, za swym pługiem;
żeby się syto nakochali,
żeby się wszystko im kręciło:
jakby się złote nitki wilo.

HANECZKA

A tu są takie Parki stare⁵⁴,
co nożycami tną przędziwo...

ZOSIA

A chyba to za jaką karę
Miłość jest taką nieszczęśliwą.
Za czyjąż winę, czyjąż karę
rwać chcą przędziwo Parki stare...?
Ach, tak bym chciała kochać bardzo!

HANECZKA

Musisz się wprzódę dość naszlochać,
napłakać, zbeczeć, razy wiele,
aże postawią cię w kościele,
a potem sobie możesz kochać.

⁵²Fortuna — w mitol. rzym. bogini losu i szczęścia. [przypis redakcyjny]

⁵³złote runo — w mitol. gr. złote runo owcze, po które do Kolchidy wyprawił się Jazon (wyprawa Argonautów); tu przenośnie — szczęście i dostatek. [przypis redakcyjny]

⁵⁴Parki — w mitol. rzym. trzy prządki snujące nić ludzkiego życia; jedna z nich, najstarsza, przecinała ją ostatecznie. [przypis redakcyjny]

ZOSIA

Ach, tym uczucia moje gardzą —
nie to, nie jeszcze miałam w myśli:
chciałabym, żeby się kto zjawił,
kto by mi nagle się spodobał,
żebym się jemu też udała
i byśmy równo na to przyśli.
Widzisz, takiego bym kochała,
i to tak bardzo, bardzo, bardzo.

HANECZKA

Ach, tym uczucia moje gardzą;
przecie trza wprzódy wypróbować,
trza coś przecierpieć, coś przeboleć,
żeby móc miłość uszanować.

ZOSIA

Już ja tam swoje będę woleć.

SCENA XVII

Szlachcic, Żyd

Pan Młody, Żyd

PAN MŁODY

Przyjaźń, Wesele

Przyszedeł Mosiek na wesele...

ŻYD

Nu, ja tu przyszedł nieśmieie.

PAN MŁODY

No, jesteście przyjaciele.

ŻYD

No, tylko że my jesteście
tacy przyjaciele, co się nie lubią.

PAN MŁODY

A tak, jak są tacy, co skubią,
to i są tacy, co się boczą.

ŻYD

Niech się boczą, a jak oni potrzebują,
to ich u mnie jest bardzo wiele.

PAN MŁODY

W zastawie.

ŻYD

No, to tak, jak w kieszeni; —
pan dzisiaj w kolorach się mieni⁵⁵;
pan to przecie jutro zrući — ?

PAN MŁODY

Narodowy chłopski strój.

---

⁵⁵w kolorach się mieni — ubrany jest bardzo barwnie. [przypis redakcyjny]

ŻYD

No, pan się narodowo bałamuci,
panu wolno — a to ładny krój —
to już było⁵⁶.

PAN MŁODY

No, to jeszcze wróci.

ŻYD

Jak będzie każdy patrzeć przed nos swój,
może co z tego będzie na inkszy raz.

PAN MŁODY

Oto właśnie teraz taki czas.

ŻYD

No, ja to gram na skrzypce, a pan na bas⁵⁷.

PAN MŁODY

Przyszędł Mosiek na wesele, to mu basuję.

ŻYD

No, już ja wiem od mojej córki,
że pan młody muzykę czuje.

Córka, Kobieta, Ojciec

PAN MŁODY

Pragnąłem widzieć pannę Rachelę.

Wesele

ŻYD

Ona przyjdzie sama tu;
mówiła, że zamiast snu
woli widok panów i wesele —
wykształcona.

PAN MŁODY

Nawet wierzę.

ŻYD

Mówi, że ją muzyka bierze,
za mąż jej nie biorą jeszcze;
może ją przy poczcie umieszczę;
moja córka, to kobita,
a jest panna modern⁵⁸, całkiem
jak gwiazda.

PAN MŁODY

Więc satelita?

ŻYD

Jakie tylko książki są, to czyta,
a i ciasto gniecie walkiem,
była w Wiedniu na operze,
w domu sama sobie pierze —

⁵⁶to już było — chodzi o chłopomanię charakterystyczną dla okresu romantyzmu, połączoną z hasłami demokratycznymi i narodowymi; fiaska kolejnych powstań osłabiły zapęły w tym kierunku. [przypis edytorski]

⁵⁷gram na skrzypce, a pan na bas — tzn. każdy inaczej, obydwaj co innego mają na myśli. [przypis redakcyjny]

⁵⁸modern — nowoczesna, modna (por. „modernizm”). [przypis redakcyjny]

no, zna cały Przybyszewski⁵⁹,
a włosy nosi w półkole,
jak włoscy w obrazach anieli
ala...

PAN MŁODY

A la Botticelli⁶⁰.

ŻYD

Żeby pan był przecie kiedy
chciał z nią gadać — ?

PAN MŁODY

Chciałem, chciałem.

Raz byłem, to nie zastałem.

ŻYD

Ona lubi te poety;
ona nawet chłopcy lubi;
ona chłopom kredyt daje,
to mi się aż serce kraje,
bo to rzecz drażniąca wielce
i nieraz jestem w rozterce:
tu interes — a tu serce. —
Po co się pan z chłopką żeni?
Są panny inteligentne.

PAN MŁODY

One mnie się wydają przeciętne.
Kocham te z Botticellego,
lecz nie chcę zapychać niemi
każdej piędzi naszej ziemi.

SCENA XVIII

Pan Młody, Żyd, Rachel

RACHEL

Ach, bon soir⁶¹.

ŻYD

Moja córka.

RACHEL

Jedna mnie tu zwiodła chmurka,
jedna mgła, opary nocy;
ta chałupa rozświecona,
z daleka, jak arka w powodzi⁶²,
błoto naokoło, potopy,
hukają pijane chłopcy;

⁵⁹*zna cały Przybyszewski* — tzn. wszystkie utwory Przybyszewskiego; ostatnie lata przed *Weselem* były w Krakowie pod urokiem „przybyszewszczyzny” — stąd dowód na „nowoczesność” panny Racheli. [przypis redakcyjny]

⁶⁰*włosy [...] a la Botticelli* — fryzura wówczas modna, wzorowana na uczesaniu postaci kobiecych z obrazów włoskiego malarza wczesnorenansowego, Alessandra (Sandra) Botticellego (1444–1510); włosy były rozdzielone przedziałem na środku głowy, gładkie, spięte z tyłu nisko w węzeł. [przypis redakcyjny]

⁶¹*bon soir* (fr.) — dobry wieczór. [przypis redakcyjny]

⁶²*arka w powodzi* — biblijna arka Noego, statek, na którym podczas potopu uratował on wraz z sobą rodzinę i przedstawicieli gatunków zwierząt. [przypis redakcyjny]

ta chałupa rozświecona,
grająca muzyką w noc ciemną,
wydała mi się arcyprzyjemną,
jako arka, na kształt czarów łodzi,
i przysłałam — — tate pozwoli...?

ŻYD

No, niech sobie Rachel poswywoli.
No, pan się mną Żydem brzydzi,
a ją to pan musi uszanować;
ona się ojca nie wstydzi.

Córka, Ojciec

PAN MŁODY

Przyszła pani z nami potańcować;
jeśli pani szuka parki,
przygarniemy ją w noc ciemną.
Tam są tańce — tam są grajki,
a tu zastaw gospodarski.

SCENA XIX

Pan Młody, Rachel

RACHEL

Ensemble⁶³ jak z feerii⁶⁴, z bajki,
ach, ta chata rozśpiewana,
jakby w niej słowiki dźwięczą,
i te stroje ukąpane tęczą.

Poeta, Poetka, Poezja, Wieś

PAN MŁODY

Ma pani słuszność, ómy brzęczą
najwięcej wokół świec:
gdzie błyska, muszą się zbiec.

RACHEL

Zlatują się w dobrej wierze,
na oślepie, serdecznie, szczerze;
nie domyślają się wcale,
że ich tam czeka ogarek,
co im będzie skrzydła piec.

PAN MŁODY

Na skrzydłach pani tu przyszła — ?

RACHEL

Na skrzydłach myśl moja zwiśla;
szłam, przez błoto po kolana,
od karczmy aż tu do dworu; —
ach, ta chata rozśpiewana,
ta roztańczona gromada,
zobaczy pan, proszę pana,
że się do poezji nada,
jak pan trochę zmieni, doda.

⁶³*Ensemble* (fr.) — całość zespolona. [przypis redakcyjny]

⁶⁴*feeria* (z fr.) — widowisko fantastyczne, teatralne lub skomponowane na sposób teatralny. [przypis redakcyjny]

PAN MŁODY

Tak to czuję, tak to słyszę:
i ten spokój, i tę ciszę,
sady, strzechy, łąki, gaje,
orki, żniwa, słoty, maje.
Żyłem dotąd w takiej cieśni,
pośród murów szarej pleśni:
wszystko było szare, stare,
a tu naraz wszystko młode,
znalazłem żywą urodę,
więc wdecham to życie młode;
teraz patrzę się i patrzę
w ten lud krasny, kolorowy,
taki rześki, taki zdrowy —
choćby szorstki, choć surowy.
Wszystko dawne coraz bladsze,
ja to czuję, ja to słyszę,
kiedyś wszystko to napiszę;
teraz tak w powietrzu wiszę
w tej urodzie, w tym weselu;
lecę, jak mnie konie niosą —
od miesiąca chodzę boso,
od razu się czuję zdrowo,
chadzam boso, z gołą głową;
pod spód więcej nic nie wdziewam
od razu się lepiej miewam.

SCENA XX

Pan Młody, Rachel, Poeta

POETA

Panna młoda jakieś słówko
ma do ciebie.

PAN MŁODY

Rzucam damę,
muszę służyć mojej pani.

RACHEL

Może słóweczko z wymówką,
bo coś na mnie kiwa główką.

POETA

Takie tam drobnostki same.

SCENA XXI

Rachel, Poeta

RACHEL

A pan mi zostawia siebie.

POETA

Pani mnie interesuje.

RACHEL

Ja się patrzę i miarkuję.

Flirt, Kobieta, Miłość,
Poeta

POETA

Tak od pierwszego spojrzenia?

RACHEL

Ach, myśli pan, tak z niechcenia?

POETA

Trzask gromu.

RACHEL

Spudłować można.

POETA

Otóż, panienko wielmożna:
miłość, Amor, strzała złota.

RACHEL

Amor, Amor, bóg, bożyszcze,
rzuca się na pastwę oślepa
i woła:
i zapalę, i zniszczę.

POETA

Bellerofon⁶⁵ leci oklep.
Pani poezją przesiąkła;
ledwo słówek parę brząkła
Muza pani — a już błyski — ?

RACHEL

Pan sądzi, że koniec bliski;
że mnie porwie Amor—bożek?

POETA

Oto od stóp głowy do nożek:
Galatea⁶⁶!

RACHEL

Co, ja nimfa?

To samo mi właśnie powtarza
pewien koncypient jurysta⁶⁷.

POETA

Więc go pani zaniedbuje,
że to człowiek pracy — ?

RACHEL

Limfa⁶⁸:

to jest taki, jak się zdarza
zbyt często, co tylko powtarza,
co kto drugi gdzie umieści

Urzędnik

⁶⁵Bellerofon — w mit. gr. heros, który dosiadłszy skrzydlatego konia, Pegaza, walczył z Chimerą, a także dokonał zemsty na Antei, zrzucając ją z konia do morza. Kiedy próbował wleźć na Olimp, Zeus strącił go jednak z Pegaza. [przypis redakcyjny]

⁶⁶Galatea — w mit. gr. boginka morska, córka Nereusa (Nereida). Słynny obraz Rafaela przedstawia *Triumf Galatei*. [przypis redakcyjny]

⁶⁷koncypient jurysta (z łac.) — praktykant adwokacki. [przypis redakcyjny]

⁶⁸Limfa — tj. człowiek limfatyczny, „bezkrywisty”; tu — w znaczeniu szczególniejszym: „nie indywidualista”. [przypis redakcyjny]

w poezji albo w powieści;
nie indywidualista.

POETA

Pani żąda z pierwszej ręki — ?

RACHEL

Jak od kwiatów, od jabłoni,
od chmur, słońca, żabek, gadu,
jak od kwitnącego sadu; —
cała ta poezja, co goni
w powietrzu, którą wicher miata,
która co dnia świeża wzlata,
z wszystkiego fosforyzuje — —
pan to pisze, ja to czuję,
więc...

POETA

I czegoż pani życzy?

RACHEL

Miodu, rozkoszy, słodczy
miłości, roznamiętnienia
i szczęścia.

POETA

A miłość wolna⁶⁹?...

RACHEL

Ach, marzyłam o tym zawsze!

POETA

A gdyby tak szczęście łaskawsze
pożaliło się jej biedy?

RACHEL

Przestałabym marzyć wtedy.

SCENA XXII

Radczyńni, Pan Młody

PAN MŁODY

Jak się żenić, to się żenić!

Małżeństwo, Muzyka,
Poeta, Wieś

RADCZYNI

Komu dzwonią lat południe,
niech się spieszy użyć wczasu.

PAN MŁODY

Tak się pić chce przy źródelku;
ożenić się w tym pragnieniu,
to tak jakby w uniesieniu...

RADCZYNI

W równe nogi wskoczyć w studnię.

---

⁶⁹*miłość wolna* — swobodny związek, wolny od „przesądów”, poza przyjętymi w społeczeństwie „uświęconymi” normami; hasło „wolnej miłości” było bardzo modne na przełomie wieków XIX i XX. [przypis redakcyjny]

PAN MŁODY
Nie utonę, nie utonę!

RADCZYNI
Topi się, kto bierze żonę.

Wesele

PAN MŁODY
Niech się stopi, niech się spali,
byle ładnie grajcy grali,
byle grali na wesele.
Jak się tak muzyka miele,
jak na żarnach⁷⁰, hula, dzwończy,
niech se huk, stuka, puka,
pląsa, bije, przybasuje,
piska skrzypiec struną cienką,
tak podskocznie, tak mileńko;
niech się miele jak młyn wodny
w noc miesięczną, w czas pogodny;
szumiejąca, niech się snuje,
a niech w dźwiękach się nie kończy,
choćby usnąć w tańcowaniu
przy mieleniu, przy hukaniu,
w zapomnieniu, w kołysaniu;
światy czarów — czar za światem! —
jestem wtedy wszystkim bratem
i wszystko jest moim swatem
w tym weselu, w tej radości:
Bóg mi gości pozazdrości.
Granie miłe, spanie miłe,
życie było zbyt zawile,
miło snami uciec z życia,
sen, muzyka, granie, bajka —
zakupiłbym sobie grajka —
spać, bo życie zbyt zawile,
trza by mieć ogromną siłę,
siłę jakąś tytaniczną,
żeby być czymś na tej wadze,
gdzie się wszystko niańczy w bładze —
to już tak po uszy sięga,
Los: fatyga, czas: mitręga.
Spać, muzyka, granie, bajka,
zakupiłbym sobie grajka,
to mi się do duszy nada...

RADCZYNI
Ach, pan gada, gada, gada.

SCENA XXIII

Pan Młody, Poeta

PAN MŁODY
Jakże ci tu na weselu?

Literat, Poeta, Sztuka

---

⁷⁰żarna — urządzenie do mielenia ziarna, składające się z dwu okrągłych płaskich kamieni. Te skojarzenia byłyby znamienne dla L. Rydla jako autora *Zaczarowanego koła*, gdzie motyw młyna odgrywa znaczną rolę. [przypis redakcyjny]

POETA

Zdaje mi się, żem pan młody.

PAN MŁODY

A mnie się widzi, że patrzę
na piękno i szczęście cudze,
że nie moje to, co moje.

POETA

To są takie niepokoje —
a co mnie tam szczęście moje
czy nie moje, a bierz lichy!

PAN MŁODY

Tylko cicho, tylko cicho,
bo jak najdziesz twoje,
to tak jakbyś znalazł nutę.

POETA

Wiersze?

PAN MŁODY

Wrażenia, wrażenia najszczerze,
śpiewnik serdeczny, kantyczki⁷¹,
całość w książce, komplet serca,
i te wszystkie spotkania najpierwsze,
i te wszystkie rozmowy u pola,
i w ogródku, i we dworze,
w sieni, na przysionku, w komorze,
aż do ślubu, aż do kobierca:
komplet serca.

POETA

To ciekawe,
że, co my rozumiemy przez prozę,
przetapia się na dźwięk, rymy
i że potem z tego idą dymy
po całej literaturze.

PAN MŁODY

Zupełnie tak, jak w naturze:
kwiat w swoim zapachu się lotni
i przychodzą różni markotni
te same wąchać róże.

POETA

A gdyby tak ustroić się w róże
i wejść na ogromny stos
drzewa,
i pokazać: jak śpiewa
człowiek, co w różach na czole
umiera — — ?

PAN MŁODY

Trzeba by lutni Homera!

---

⁷¹kantyczki — zbiór polskich pieśni nabożnych, katolickich, śpiewanych na Boże Narodzenie (ale bywają i na inne okresy roku kościelnego). [przypis redakcyjny]

POETA

A Los, a Atmosfera,
a ogień, a płomieni góra,
a czarna obłoków chmura,
co by się ze stosu wzbija?!!

PAN MŁODY

Śmierć!?

POETA

A to byłaby Siła!

SCENA XXIV

Poeta, Gospodarz

POETA

Taki mi się snuje dramat
groźny, szumny, posuwisty
jak polonez; gdzieś z kazamat⁷²
jęk i zgrzyt, i wichrów świsty. —
Marzę przy tym wichrów graniu
o jakimś wielkim kochaniu.
Bohater w zbrojej⁷³, skalisty,
ktoś, jakoby złom granitu,
rycerz z czoła, ktoś ze szczytu
w grze uczucia, chłop „qui amat”⁷⁴,
przy tym historia wesola,
a ogromnie przez to smutna.

GOSPODARZ

To tak w każdym z nas coś woła:
jakaś historia wesola,
a ogromnie przez to smutna.

POETA

A wszystko bajka wierutna.
Wyraźnie się w oczy wciska,
zbroją świeci, zbroją łyska
postać dawna, coraz bliska,
dawny rycerz w pełnej zbroi,
co niczego się nie lęka,
chyba widma zbrodni swojej,
a serce mu z bólów pęka,
a on, z takim sercem w zbroi,
zaklęty, u źródła stoi⁷⁵
i do mętów studni patrzy,
i przegląda się we studni.

Chłop, Literat, Naród,
Ojczyzna, Poeta, Sztuka,
Upadek, Wizja

⁷²kazamaty — forteczne lochy, więzienie. [przypis redakcyjny]

⁷³bohater w zbrojej — bohater w zbroi, rycerz; w postaci Zawiszy Czarnego objawi się Poezie w akcie II. Kazimierz Przerwa-Tetmajer pisał w 1900 r. poemat dramatyczny *Zawisza Czarny*, który teatr krakowski wystawił w lutym 1901 r. [przypis redakcyjny]

⁷⁴qui amat (łac.) — który kocha; w IV Serii *Poezji* K. Tetmajera (1900 r.) znajdował się cykl wierszy pt. *Qui amant*. [przypis redakcyjny]

⁷⁵zaklęty, u źródła stoi (...) — zarysowany tu obraz poetycki odpowiada obrazowi pędzla Jacka Malczewskiego *Rycerz u studni*. Zwrócił na to uwagę już sam Wyspiański, który przesłał Malczewskiemu egzemplarz *Wesela* z zakreślonym tym właśnie fragmentem. Motyw „zatrutej studni” występuje często u tego znakomitego malarza, współczesnego Wyspiańskiemu, w funkcji symbolicznej. Cykl reprodukcji obrazów z tym motywem, pt. *Zatruta studnia*, ukaże się w r. 1906 z poetyckim komentarzem L. Rydla. [przypis redakcyjny]

A gdy wody czerpnie ręką,
to mu woda się zabrudni.
A pragnienie źródła męką,
więc mętów czerpa ze studni;
u źródła, jakby zakłęty:
taki jakiś polski święty.

GOSPODARZ

Dramatyczne, bardzo pięknie —
u nas wszystko dramatyczne,
w wielkiej skali, niebotyczne —
a jak taki heros jęknie,
to po całej Polsce jęczy,
to po wszystkich borach szumi,
to po wszystkich górach brzęczy,
ale kto tam to zrozumi.

POETA

Dramatyczny, rycerz błędny,
ale pan, pan pierwszorzędnym:
w zamczysku sam, osmętniały,
a zamek opustoszały,
i ten lud nasz, taki prosty,
u stóp zamku, u stóp dworu,
i ten pan, pełen poloru,
i ten lud prosty, rubaszny,
i ten hart rycerski, śmiały,
i gniew boski gromki, straszny.

GOSPODARZ

Tak się w każdym z nas coś burzy,
na taką się burzę zbiera,
tak w nas ciska piorunami,
dziwnymi wre postaciami:
dawny strojem, dawny krojem,
a ze sercem zawsze swoim;
to dawność tak z nami walczy.
Coraz pamięć się zaciera — — —
tak się w każdym z nas coś zbiera.

POETA

Duch się w każdym poniewiera,
że czasami dech zapiera;
tak by gdzieś het gnało, gnało,
tak by się nam serce śmiało
do ogromnych, wielkich rzeczy,
a tu pospolitość skrzeczy,
a tu pospolitość tłoczy,
włazi w usta, uszy, oczy;
duch się w każdym poniewiera
i chciałby się wydrzeć, skoczyć,
ręce po pas w krwi ubroczyć,
ramię rozpostrzeć szeroko,
wielkie skrzydła porozwijać,
lecieć, a nie dać się mijać;
a tu pospolitość niska
włazi w usta, ucho, oko; — —

daleko, co było z bliska —
serce zaryte głęboko,
gdzieś pod czwartą głębłą skibą,
że swego serca nie dostać.

GOSPODARZ

Tak się orze, tak się zwała
rok w rok, w każdym pokoleniu;
raz wraz dusza się odsłania,
raz wraz wielkość się wylania
i raz wraz grąży się w cieniu.
Raz wraz wstaje wielka postać,
że ino jej skrzydeł dostać,
rok w rok w każdym pokoleniu
i raz wraz przepada, gaśnie,
jakby czas jej przepaść właśnie. —
Każden ogień swój zapala,
każden swoją świętość święci...

POETA

My jesteście jak przekłęci,
że nas mara, dziwo nęci,
wytwór tęsknej wyobraźni
serce bierze, zmysły drażni;
że nam oczy zaszyły mgłami;
pieścimy się jeno snami,
a to, co tu nas otacza,
zdolność nasza przeinacza:
w oczach naszych chłop urasta
do potęgi króla Piasta⁷⁶!

GOSPODARZ

A bo chłop i ma coś z Piasta,
coś z tych królów Piastów — wiele!
— Już lat dziesięć pośród siedzę,
sąsiadujemy o miedzę.
Kiedy sieje, orze, miele,
taka godność, takie wzięcie;
co czyni, to czyni święcie;
godność, rozważa, pojęcie.
A jak modli się w kościele,
taka godność, to przejęcie;
bardzo wiele, wiele z Piasta;
chłop potęgą jest i basta.

SCENA XXV

Poeta, Gospodarz, Czepiec, Ojciec

CZEPIEC
Szczęść wam Boże!

Chłop, Mieszczanin,
Szlachcic

OJCIEC

Pochwalony.

⁷⁶króla Piasta — Wyspiański pisał w latach 1900–1902 nieukończony rapsod (poemat) *Piast*. Do podania o Piaście nawiązywali już romantycy, wiążący tak odległą przeszłość, jak i przyszłość Polski z mitem ludu-narodu, z rolą chłopów w historii. Rzecz charakterystyczna, jedno ze stronnictw ludowych w I poł. XX w. przyjmie właśnie nazwę „Piast”. [przypis redakcyjny]

GOSPODARZ

Pochwalony, ojczcie, kumie —
tyle gości od Krakowa!

OJCIEC

A bo lo nich to rzecz nowa,
co jest lo nos rzeczą starą,
inszom sie ta rzondzom wiarą,
przypatrujom sie jak czarom.

GOSPODARZ

A to dla nich nowe rzeczy,
to ich z ospałości leczy.

CZEPIEC

Pan brat — z miasta — do nas znowu.
Jak się panu na wsi widzi?

POETA

Jak u siebie za pazuchą.

CZEPIEC

Tu ta ładniej, tam to brzydzij;
z miastowymi to dziś krucho;
ino na wsi jesce dusa,
co się z fantazyją rusa.

Chłop, Obywatel, Patriota,
Szlachcic

GOSPODARZ

Gdyby wam tak...

CZEPIEC

Nie powtórzyć; —
jakby kiedy co do czego⁷⁷,
myśmy — wi sie, nie od tego; —
ino kto by nos chciol użyć —
kosy wissom nad boiskiem⁷⁸.

OJCIEC

Toście zawdy mocny pyskiem.

CZEPIEC

Ino sie napatrzcie pięści,
niech no ino kaj-gdzie świsnę,
to słyhać, jak w ziobrach chrzęści.

GOSPODARZ

Jak z tym Żydem...!

CZEPIEC

Tego Zyda,
było, jak go huknę w pysk —
juzem myślał, że sie stocyl,
on sie tylko krwiom zamrocyl,
a nie upod, bo był ścisk.

⁷⁷ *jakby kiedy co do czego* — pierwsza wyraźna aluzja do gotowości chłopów do walki („kosy wissom nad boiskiem”) z nawiązaniem do tradycji „kosynierów spod Raławic”. Zaraz dalsze fragmenty przynoszą prozaiczną wersję osadzającą tradycję i mit w codziennych realiach („było, jak go huknę w pysk”...) [przypis redakcyjny]

⁷⁸ *boisko* (gw.) — stodoła, szopa. [przypis redakcyjny]

A to było przy wyborze⁷⁹,
w sali w tym sokolskim dworze⁸⁰,
po co sie bestyjo darła,
a to tak z całygo garła; —
było, jak go huknę w pysk,
myślałem juz, że sie stocyl,
on sie ino krwiom zamrocyl,
a nie upod, bo był ścisk.

GOSPODARZ
Toście Ptaka wybierali?

Ptak

CZEPIEC
A kiedy ptak, niechta leci.

POETA
Macie ta skrzydlate ptaki?

CZEPIEC
Ptok ptakowi nie jednaki,
człek człękowi nie dorówna,
dusa dusy zajrzy w oczy,
nie polezie orzeł w gówna —
pon jest taki, a ja taki;
jakby przyszło co do czego,
wisz pon, to my tu gotowi,
my som swoi, my som zdrowi.

POETA
Pokłońcie się byle komu,
poszukajcie króla Piasta.

CZEPIEC
Pon mi razy dwa nie powi,
bo jo orze grunt i basta.
Znom, co kruk, a co pędraki,
bo jo orze grunt i basta.

GOSPODARZ
Brat mój wiele podróżuje...

Chłop, Ojczyzna, Poeta,
Szlachcic

CZEPIEC
Szkoda, że pon nie lubuje,
u nas wschodzi pikne żyto,
pon pszenice odlazuje;
pojonby sie pon z kobitą,
swoja rola, swoja wola,
swoje trocha, dobre i to.

POETA
Mnie to tak coś gna po świecie.

⁷⁹było przy wyborze — podczas wyborów do parlamentu Austro–Węgier w 1900 r., poprzedzonych agitacją i ostrą walką wyborczą. Jednym z kandydatów w okręgu krakowskim (w tzw. V kurii, obejmującej m. in. chłopów) był działacz chłopski Franciszek Ptak z Bieńczyca, który jednak w tych wyborach przegrał z Ignacym Daszyńskim, słynnym potem „trybunem robotniczym” (z PPS), ale wszedł do sejmu krajowego (we Lwowie), chociaż dopiero w 1909 r. [przypis redakcyjny]

⁸⁰sokolski dwór — budynek towarzystwa gimnastycznego „Sokół” — zresztą o szerszych ambicjach i osiągnięciach polityczno–wychowawczych — w Krakowie przy drodze w stronę Woli Justowskiej (dziś ul. J. Piłsudskiego). [przypis redakcyjny]

CZEPIEC

Kaj ta znów...

OJCIEC

Nie rozumiecie;
panu trza powietrza dużo.

POETA

Jestem sobie pan, żurawiec⁸¹;
zlatam, jak się ma na lato;
buduję se gniazdo z róż,
ciulam słomę z waszych strzech,
przysiadam na kalenice⁸²,
rozpatruję okolice:
daleko czy blisko burz? —
Rośnie wtedy wszystko u mnie,
jak na próchnie, jak na trumnie;
pełno wszelakiego ziela,
które słońca żar aż spopiela —
przy tym ta ogromna skala:
jak w cmentarzu Ruisdala⁸³.
A jak mnie kto w serce rani,
ostrz się tępy w biedrze złomi,
tego ani leczyć, ani
ustrzec się i zażyć hartu;
człowiek się na ból łakomi,
że ból swój, że to są swoi — — —
ucieka wtedy za morze.
Jak tak sercem co zatarga,
to ostanie w sercu skarga;
chce mieć wtedy szumne łoże
fał, gdzie szuka snu w głębinie,
snu w topieli, gnać w przestworze!
Taki grot się ze mną włóczy;
myślę, że ten ból jest siłą.

Grób, Poezja

Cierpienie, Poezja

CZEPIEC

Weź pan sobie żonę z prosta:
duża szczęścia, małe kosta.

Żona

GOSPODARZ

Cie cie cie, panie starosta!
Wy byście ino swatali!

CZEPIEC

Jo chce, by sie ludzie brali,
zeby sie jako garnęli,
zeby sie tak w kupę wzięli,
toby sie przecie nie dali.

⁸¹żurawiec — neol. od: żuraw, ptak czujny, lecz wędrowny („zlatam, jak się ma na lato”); w tu użytym sensie metaforycznym: bywający gościem w ojczyźnie (jak Tetmajer i wielu naówczas artystów odbywających częste podróże, zwłaszcza na zachód i południe Europy). [przypis redakcyjny]

⁸²kalenica — zwieńczenie strzechy, umocnione drewnianymi kozlami; do niedawna często znajdowały się tam gniazda bocianów (stąd obraz w metaforze Poety). [przypis redakcyjny]

⁸³jak w cmentarzu Ruisdala — na obrazie Jakuba van Ruisdaela z XVII w., znakomitego pejzażysty holenderskiego (wspomina o nim Hrabia w *Panu Tadeuszu*), pt. *Cmentarz żydowski*, krzewi się bujna roślinność pośród rozburzonych grobowców i ruin budowli w tle. [przypis redakcyjny]

GOSPODARZ

A to sie wam chwali, chwali...

OJCIEC

Czegóż wy tak prosto z mosta
na panaście nastawali — ?
Pon pedzieli, że żurawiec.

Ptāk, Życie jako wędrówka

POETA

Ptāk powrotny.

CZEPIEC

Pon latawiec⁸⁴!

SCENA XXVI

Ojciec, Dziad

DZIAD

Patrzcie, kumie, patrzcie, kumie,
jak sie wam to przydarzyło.

Chłop, Konflikt, Szlachcic

OJCIEC

Pan Bóg daje, Pan Bóg bierze;
ani mi sie o tym śniło.

DZIAD

Piękne pany, szumne pany,
i cóż wy na to mówicie,
że to niby różne stany — ?

OJCIEC

Co tam po kim szukać stanu.
Ot, spodobała się panu.
Jednakowo wszyscy ludzie.
Ot, pany się nudzą sami,
to się pięknie bawiom z nami.

DZIAD

Bawiom, bawiom, moiściewy,
a toć były dawniej gniewy!
Nawet była krew, rzezańce⁸⁵
i splamiła krew sukmany.

Grzech, Krew, Szatan

OJCIEC

Byli ta tacy pohańce⁸⁶. Jo nic nie wiem, jestem czysty.
To tam pewnie swoje robi
Czart i ogień wiekuisty.
Nie wódź nas na pokuszenie,
Panie Jezusie najślodszy...
Wyście znali.

⁸⁴*latawiec* — ptak bez gniazda, według baśni — wieczny tułacz. [przypis redakcyjny]

⁸⁵*krew, rzezańce* — pierwsze przypomnienie tzw. „rzezi tarnowskiej” („rabacji”) z 1846 roku, kiedy chłopci niektórych rejonów Galicji (Tarnowskie, Jasielskie) dokonali samosądu na szlacheckich mieszkańcach dworów. Niechęć o podłożu klasowym została celowo rozniecona przez administrację austriacką dla stłumienia przygotowywanego właśnie powstania narodowego. Jedną z pośrednich ofiar wielkiej prowokacji stał się radykalny ludoman i patriota, Edward Dembowski. [przypis redakcyjny]

⁸⁶*pohańce* — etym.: poganie, tu jako określenie pejoratywne; Ojciec nie chce pamiętać o krwawej rozprawie sprzed ponad półwiecza. [przypis redakcyjny]

DZIAD

Byłeś młodszy,
a ja bywałem blisko, bywałem,
widziałem, patrzyły oczy,
jak topniał śnieg i krew spłukiwał,
a potem Widziadło kroczy⁸⁷.
wielką czarną chustą wieje
i Śmierć sieje...

Choroba, Krew, Śmierć,
Zbrodnia

OJCIEC

Strasno podobno cholera...

DZIAD

Tyło sta luda zabiera. —
Padali, jak bąki rażone,
byle ka, pod płot, na gnoju.

OJCIEC

Wieczyste odpocznienie...

DZIAD

Hań kreślicie krzyż daremno!
Na czołach, jakby znaczone,
plamy czarne i plamy czerwone.
Dopust Boski — i rzeź dopust.
Odbywało się w czas zapust⁸⁸.

OJCIEC

Ot wy, dziadu, jakby kruk,
włóczycie się przy weselu.

Ptak

DZIAD

Hej hej, stary przyjacielu,
będzie pan twój wnuk.

SCENA XXVII

Dziad, Żyd

DZIAD

Tu tańczują, tam hulają...

ŻYD

W karczmie trza podmiatać izbę,
kręcicie się tu po weselu.

Sługa, Żyd

DZIAD

Lepiej się im tańczy w błocie,
tu wcale nie zamiatają —
akurat Żyd o nich dbo.

⁸⁷ *Widziadło kroczy* — uosobienie „pomoru”, tyfusu głodowego i cholery, który pochłonął ogromne ilości ofiar w Galicji w latach następujących po „rabacji” (1847 – 1849). Dopatrywano się w tym „kary bożej”, zesłanej na lud. Na tle tych wydarzeń osnuł swą powieść *Pomór* Władysław Orkan. [przypis redakcyjny]

⁸⁸ *w czas zapust* — podczas karnawału; krwawa akcja chłopska rozpoczęła się w połowie lutego (z 20 na 21), więc w czas „zapust”; stąd też jej popularna nazwa: „krwawe zapusty”. [przypis redakcyjny]

ŻYD

Co godocie, co godocie,
córka wam robotę do,
nie kręćcie się tu, tam służba.

DZIAD

Mosiek ta tyz tu nie družba.

ŻYD

Ja tom tu po interesie.

DZIAD

Ciągnąć do swojego szynkwasu.

ŻYD

Z weselem tyle hałasu,
że wszystko się gniecie tu.

Chłop, Mieszczanin,
Szlachcic

DZIAD

On z miasta pan, ona chłopka,
z miasta het poprzyjezdźdźali,
z chłopami się przywitali
jak się patrzy.

ŻYD

Taka szopka,
bo to nie kosztuje nic
potańcować sobie raz:
jeden Sas, a drugi w las⁸⁹.

SCENA XXVIII

Żyd, Ksiądz

KSIĄDZ

Ano, panie arendarzu,
jutro⁹⁰!

Chłop, Ksiądz, Żyd

ŻYD

Termin, ja to wim.

KSIĄDZ

A Mosiek jest akuraty,
to dlatego trzymam z nim.

ŻYD

Co do czego Żyd jest nieprzydatny,
to do takich rzeczy z groszem
zawsze się przyda.

KSIĄDZ

Po chłopach jednaka bieda;
nic nie sprzedam z pustym koszem.

⁸⁹*jeden Sas, a drugi w las* — parafraza zdania przysłowiowego (z XVIII w.) „Jeden do Sasa, drugi do Lasa” (Leszczyńskiego): każdy w inną stronę potem pociągnie. [przypis redakcyjny]

⁹⁰*arendarz* — dzierżawca, w szczególności dzierżawca karczmy, z reguły był nim w XIX w. Żyd. Tu jednak drastyczne i paradoksalne są interesy łączące arendarza z Księdzem. [przypis redakcyjny]

ŻYD
Bierę, płacę.

KSIĄDZ
Daję, bierę.

ŻYD
Moje, twoje.

KSIĄDZ
Twoje, moje.
Chłopską biedą nie obстоję.

ŻYD
Patrz dobrodziej, co się dzieje,
przy stołach się chłopcy biją!
Czepiec Maćka gruchnoł w łeb.

KSIĄDZ
Maciek ta ma mocną głowę.

ŻYD
Może mu i nic nie zrobił,
może rozbił na połowe.

KSIĄDZ
A niech się ta chłopcy biją.
To Mosiek w nich wódkę leje,
Żyd, chłop, wódka, stare dzieje.

ŻYD
A sprzedaję, bo mam sklep; —
Czepiec jutro ma mnie płacić,
to dziś wkoło bije w pysk.

KSIĄDZ
Na chłopach się chcesz bogacić,
drzesz podwójny zysk.

ŻYD
Chce dobrodziej na nich stracić,
karczmę oddam.

KSIĄDZ
Jeszcze czas.

ŻYD
Czas to pieniądz.

KSIĄDZ
Dług rzecz święta:
jutro termin.

ŻYD
Żyd pamięta.

KSIĄDZ
Pomów z Czepcem.

Pieniądz, Pijaństwo

ŻYD

Chamy piją.
Kto by zadarł z tą bestyją?

Pijaństwo

SCENA XXIX

Żyd, Ksiądz, Czepiec

CZEPIEC

O mnie mowa — jestem ci jo.

KSIĄDZ

Panie Czepiec, znów coś było!

CZEPIEC

Obmył się już, nic nie będzie,
szyćko przeńdzie, wylicy-sie⁹¹.

KSIĄDZ

A wam to cosi patrzy-sie
za te bitki, zwady, kłótnie.

Przemoc

CZEPIEC

Zawzięty jestem okrutnie,
po co mi sie pies sprzeciwo.

ŻYD

Panie Czepiec, wyście winni,
wyście zapłacić powinni
za mój konicz⁹².

CZEPIEC

Ty psie ścirwo,
konic twój? Łżesz! Z nas się żywią,
ssają naszą krew — grosz ludzą,
nasze szyćko świństwem brudzą.

KSIĄDZ

Panie Czepiec, macie dług.

CZEPIEC

Nawet konic nie był wart;
te trzy kopki rańł czart;
nie dam nic.

KSIĄDZ

do Żyda

Pozwijcie sądem.

CZEPIEC

do Księdza

Ciewy, ciewy, z kiepskim rządem!
Toć to z waszej łaski ino
Mosiek w karczmie sie rozpiro.

⁹¹wylicy-sie — wyleczy się. [przypis redakcyjny]

⁹²konicz — koniczyna. [przypis redakcyjny]

KSIĄDZ

A bo wy nie chcecie płacić.

CZEPIEC

Bo drzecie skórę aż miło.

ŻYD

Prawda jest, za duży czynsz!
Spuści z czynszu ksiądz dobrodziej.

CZEPIEC

wskazując Żyda

A, bo trzeba drzyć takiego.

KSIĄDZ

Jaka taksa słuszna, muszę.

ŻYD

wskazując Czepca

Nie dam księdzu, aż zapłaci
swoją dług.

KSIĄDZ

do Czepca

Płaćcie dług!!

CZEPIEC

Cy kaci?!

To któż moich groszy złodziej,
czy Żyd jucha, czy dobrodziej?!

KSIĄDZ

Wódka —

ŻYD

Weź, skąd chcesz!

CZEPIEC

Psie dusze!!

Niech jegomość się nie gniewa,
ale takim w gorącości,
żebym, psiakrew, potłukł kości
nawet rodzonemu bratu.

SCENA XXX

Pan Młody, Gospodarz

PAN MŁODY

Jak się kłóć, jak się łają!

Chłop, Konflikt, Szlachcic,
Zbrodnia

GOSPODARZ

Ha! temperamenta grają!
Temperament gra, zwycięża:
tylko im przystawić oręża,
zapalni jak sucha słoma;
tylko im zabłysnąć nożem,
a zapomną o imieniu Bożem —

taki rok czterdziesty szósty⁹³ —
przecież to chłop polski także.

PAN MŁODY

A jakże to okropne, jakże...

GOSPODARZ

Do dziś chwałą sobie te zapusty.

PAN MŁODY

Znam to tylko z opowiadań,
ale strzegę się tych badań,
bo mi trują myśl o polskiej wsi:
to byli jacyś psi,
co wody oddechem zatruli,
a krew im przyrosła do koszuli.
Patrzę się na chłopów dziś...

GOSPODARZ

To, co było, może przyjs —

PAN MŁODY

Myśmy wszystko zapomnieli;
mego dziadka piłą rżnęli⁹⁴...
Myśmy wszystko zapomnieli.

GOSPODARZ

Mego ojca gdzieś zadźgali,
gdzieś zatłukli, spopychali:
kijakami, motykami
krwawiącego przez lód gnali...
Myśmy wszystko zapomnieli.

PAN MŁODY

Jak się to zmieniają ludzie,
jak się wszystko dziwnie plecie;
myśmy wszystko zapomnieli:
o tych mękach, nędzach, brudzie;
stroimy się w pawie pióra.

GOSPODARZ

At, odmienia nas natura;
wiara, co jest jeszcze w ludzie,
że coś z tego przecie będzie;
rok w rok idziem po kołędzie
i szukamy, i patrzymy,
czy co kiedy z tego będzie — ?
Ot, odmienia nas natura:
wicher, co nad łanem wionie;
drżenie, gdzieś aż w ziemi łonie; —
par, który się wsiąka, wdycha,
że się tak w tych zbożach tonie;

---

⁹³rok czterdziesty szósty — rok 1846, „rabacja”. [przypis redakcyjny]

⁹⁴mego dziadka piłą rżnęli — aluzja do losu m.in. osób z rodzin Rydlów i Tetmajerów, które poniosły śmierć lub ciężko ucierpiały podczas „krwawych zapust” z lutego 1846 r. Należy zaznaczyć, że zgodnie z intrygą prowokatorów — rzeźników administracji austriackiej — w szczególnie wysokim stopniu wydarzenia te dotknęły patriotyczny i demokratyczny odłam szlachty, gromadzącej się po niektórych dworach dla potrzeb konspiracji politycznej (szykowano powstanie, wybuchło ono i chwilowo zwyciężyło w Krakowie). [przypis redakcyjny]

choć gleba może licha,
nie trza ustępować z drogi:
były bogi, będą bogi;
wiara jeszcze jakaś w ludzie.

PAN MŁODY
Jak się wszystko dziwnie plecie...

GOSPODARZ
Jak się wszystko plecie dziwno.

SCENA XXXI

Gospodarz, Ksiądz

GOSPODARZ
Ksiądz dobrodziej chce się spieszyć
chce odjechać, zaraz konie...

KSIĄDZ
Bardzo mile czas tu schodzi;
tak się w swoim gruncie brodzi;
ciekawi ci państwo młodzi.

GOSPODARZ
Ciekawe, wszystko ciekawe.
Strzemiennego!⁹⁵

KSIĄDZ
Strzemiennego!

GOSPODARZ
Kurdesz⁹⁶!!!

KSIĄDZ
Coś staropolskiego — —

GOSPODARZ
Kurdesz nad kurdeszami!!!

SCENA XXXII

Haneczka, Jasiek

HANECZKA
A, dziękuję, Jaśku.

JASIEK
Dobrze?

HANECZKA
Dobrze, dobrze — później jeszcze.

Flirt

⁹⁵*Strzemiennego!* — toast pożegnalny (stp. przy wsiadaniu na koń). [przypis redakcyjny]

⁹⁶*Kurdesz* — jedna z nazw (pochodzenia tureckiego) popularnej w Polsce w XVIII w. pieśni biesiadnej. F. Bohomolec napisał tekst z refrenem „Kurdesz, kurdesz nad kurdeszami”. Według Boya, miała to być ulubiona piosenka Włodzimierza Tetmajera. [przypis redakcyjny]

JASIEK

Ja bo się panienką pieszczę
jak jakim świętym obrazkiem,
jak pisanką, malowanką.

HANECZKA

Jeszcze będę tańczyć z Jaśkiem.

SCENA XXXIII

Kasper, Jasiek

KASPER

Jasiek, družba, słuchaj, bratku,
co ci powiem na ostatku,
zgadnij, co — ?

JASIEK

Nie wiem, co.

KASPER

Że te panny to nos chcom.

JASIEK

Może — jo tak myślę som.
Kasper, družba, słuchaj, bratku:
co ci powiem na ostatku;
zgadnij, co — ?

KASPER

Nie wiem, no?

JASIEK

Że tak one ino kpiom.

KASPER

Co ta o to, druhny som,
jesceśmy nie lada jacy.

JASIEK, KASPER

Albośmy to jacy, tacy⁹⁷.

.....

SCENA XXXIV

Jasiek

JASIEK

I Zdobyłem se pawich piór⁹⁸,
nastroilem pawich piór:
pawie pióra ładne,
pawie pióra kradnę:
postawie se pański dwór!

---

⁹⁷*Albośmy to jacy, tacy* — początek znanego „krakowiaka”; Jasiek z Kasprem zapewne intonują tę piosenkę.
[przypis redakcyjny]

⁹⁸*Zdobyłem se pawich piór* — popularne odtąd słowa z *Wesela* do dawnej piosenki ludowej, niegdyś pieśni żołnierskiej: Pod Krakowem czarny las, / Pytała się Kasia / O swojego Jasia, / Czy powróci z wojny wraz... Melodię tę wskazał Wyspiański dołączając do wydania zapis nutowy jako „Motyw muzyki wiejskiej, kończący akt III”. [przypis redakcyjny]

II Zdobędę se pański dwór,
wywlekę se złoty wór:
złoty wór wysypie
ludziskom przed slipie:
nakupie se pawich piór!

SCENA XXXV

Pan Młody, Radczyni

PAN MŁODY

Jaki taki niech se szczeka.
Czy dziwota, czy dziwota:
zamiast wody, że chcę mleka;
że nie gonię, kto ucieka;
na konkury lat nie trwonię,
jak ci, co lat kwarantannę⁹⁹
czekają, nim zgarną pannę.

RADCZYNI

Mego zdania to nie zmienia.

PAN MŁODY

Punkt widzenia, kąć widzenia
O ten kredens, o tę szafę
rozbiją się, jak o rafe,
i najbardziej zakochani; —
znałem takich, proszę pani,
pięć lat byli zaręczeni —
naraż kredens wszystko zmieni.

RADCZYNI

Mego zdania to nie zmienia.

SCENA XXXVI

Poeta, Rachel

POETA

Pani się kiedy zakocha
w chłopie...

RACHEL

Pan może wywróży.

Mam do chłopców pociąg duży,
lecz być musi ładny chłopiec.
Powrót, powrót do natury.

POETA

Nie tak trudno tego dociec:
nie trafia się inszy który;
skarżył się już pani ociec
na ten literacki ton.

RACHEL

Na wszystko dla mnie pozwala;
nawet sobie mnie zachwala.

---

⁹⁹kwarantanna — tu przenośnie: długi okres czekania. [przypis redakcyjny]

Interesujące, co?
Wyzysk, handel, ja i on — ?

POETA

Wszystko się w poezji topi
u pani, ojciec i chłopci.

RACHEL

Ogromnie dużo wierszy czytałam

POETA

Pisała pani kiedy?

RACHEL

Nie chciałam.

Gust ten właśnie wielki miałam,
żeby nie pisać — lichą formą się brzydzę;
ale za to, kędy spojrzę, to widzę
poezję żywą zakłęta,
tę świętą,
i tym jestem szczęśliwa:
że święta i dla mnie żywa.

POETA

Ze świętymi pani przestaje;
za pan brat z różami w ogrodzie;
za pan brat z obłokami,
a ku swojej wygodzie
chce pani za pan brat z poetami.

RACHEL

Ach, pan ciągle mnie łaje —
cała ta przyroda tajemna
przestała mi być ciemna.

POETA

Choć oko wykol, noc na dworze —
to pannie serce żądzą gorze
i wołałaby gdzie w komorze
nie sama...?

Miłość

RACHEL

Przyszłam na chwilę,

gdzie ta chata rozśpiewana,
przybiegłam jak ćmy, jak motyle,
co biegą — gdzie zapalona
lampa — ale odejdę w pokorze
do dom
i będę sobie wyobrażać pana
z daleka,
a jak będę zakochana,
przyszłę panu list i klucz.

POETA

A włócz się, poezjo, włócz,
od komory do komory,
od ogrodu róż
do sadu tych śpiących drzew:

widać je tu z okienka;
więc jak pójdzie panienka,
a muśnie jej szal który krzew,
to jej tęsknota i żal
udzieli się przyciętej słomie,
a z krzaka smutek i cień
udzieli się nieświadomie
panience...

RACHEL

A tak, a tak...

POETA

A jak się družba przydarzy,
serduszko się družbą pociesz
i zgrzeszy.

RACHEL

A tak, a tak:

przez ogród pójdę, przez sad,
a pan niech tu w oknie stoi.

POETA

Ujrzę panią rad,
błądzącą przez mroczny sad,
niiby zakochaną i błędną,
pół dziewicą, pół aniołem,
pochyloną nad chochołem,
jakby z obrazu Bern-Džonsa¹⁰⁰ —
gdy ja będę w ciepłe stać.

RACHEL

No, nie trza się o mnie bać;
nie przeziębi najgorszy mróz,
jeżeli kto ma zapach róż;
owiną go w słomę zbóż,
a na wiosnę go odwiążą
i sam odkwitnie.

POETA

To szczytnie; —
ach, pani się trochę dąsa — ?

RACHEL

Patrz pan różę na ogrodzie
owitą w chochoł ze słomy;
przed tą pałubą¹⁰¹ słomianą
poskarżę się mej poezji;
wyznam, jakich się herezji
nasłuchałam;
jak się jęto kąsać, gryźć
mnie, com przyszła zakochana! —

¹⁰⁰z obrazu *Bern-Džonsa* — popularność znaczną zdobyły z końcem XIX wieku obrazy angielskiego malarza Edwarda Burne-Jonesa (1833–1898), współtwórcy stylu nawiązującego do włoskiego malarstwa wczesnorenesansowego (stąd nazwa prerafaelici). Znamienne dla jego obrazów były idealizowane postacie kobiece, wiotkie i eteryczne, częste motywy kwiatowe, nastrój melancholijny, kompozycja o cechach dekoracyjnych. [przypis redakcyjny]

¹⁰¹*pałuba* — jak chochoł, słomiana osłona krzewu, może być również upleciona z trzciny. [przypis redakcyjny]

Zmówię chochoł, każę przyść
do izb, na wesele, tu —
może uwierzycie mu,
że prawda, co mówi Rachela.

POETA

Pani na imię Rachela —

RACHEL

Czy to postać rzeczy zmienia?

POETA

Ach, pani się zarumienia; —
cieszę się pani imieniem —
sproś pani, jakich chcesz, gości —
imię pani tak liryczne...

RACHEL

Prawda, śliczne —
a teraz proszę Miłości
wysłuchać. —
Chcę poetyczności
dla was i chcę ją rozdmuchać;
zaprosicie tu na Wesele
wszystkie dziwy, kwiaty, krzewy,
pioruny, brzęczenia, śpiewy...

Wesele

POETA

I chochoła!

RACHEL

Już pan wierzy?!
Już to pana zajęło:
słoma, zwiędła róża, noc,
ta nadprzyrodzona Moc.

POETA

Może być weselna feta
na wielką skalę!

RACHEL

A! teraz pana pochwałę.
Adie¹⁰² — ta jedyna chwilka —
pan mnie zajął, pan teraz poeta.

POETA

Otula się panna w szal —
więc już adie?!

RACHEL

Nie dorosłam do wielkich skal;
bawię się
pour passer le temps¹⁰³ tylko.

¹⁰²Adie (fr. *adieu*) — żegnaj, pożegnanie. [przypis redakcyjny]

¹⁰³*pour passer le temps* (fr.) — dla zabicia czasu. K. Tetmajer napisał oktawą poemat *Pour passer le temps* (*Poezje*, Seria III, 1898 r.). [przypis redakcyjny]

SCENA XXXVII

Poeta, Panna Młoda

POETA

Panno młoda, myślę sobie,
że co zechcesz, to się stanie:
miłość płonie z lic.

PANNA MŁODA

Jako, ja nie umiem nic;
niby na moje zawołanie?

POETA

Na prośbę i rozkaz twój:
żeś to dzisiaj panna młoda,
jak jaśminy, jak jagoda...

PANNA MŁODA

I o cóż się to rozchodzi,
że pon tyło się spodziwo
po mnie?

POETA

Ty dzisiaj jesteś szczęśliwą,
panno młoda — zaprosz gości
tych, którym gdzie złe wciórności¹⁰⁴
dopiekają — którym złe —
których bieda, Piekło dręczy,
których duch się strachem męczy,
a do wyzwolenstwa się rwie.

PANNA MŁODA

I po cóż te z Piekła duchy?

POETA

Niechaj przyjdą na podsłuchy,
na Wesele, gdzie muzyka...

Wesele

PANNA MŁODA

A to mi pon zabił ćwika¹⁰⁵;
kaz się tyło luda zmieści?

POETA

Muzyka ich chwilę popieści;
duch taki chwilę przystanie,
a potem, jako dym znika.

PANNA MŁODA

Pon cosi trzy po trzy bają;
może się inksi poznają,
o co chodzi — ot, mój mąż.

SCENA XXXVIII

Poeta, Panna Młoda, Pan Młody

¹⁰⁴wciórności (gw.) — diabli (właściwie: wciornostki od: wciornostek — diabeł), użyte jako przekleństwo (bodaj to wciórności! — bodaj to diabli!), tu: zło, zły los. [przypis redakcyjny]

¹⁰⁵zabił ćwika — wprowadził w zakłopotanie, sprawił kłopot. [przypis redakcyjny]

POETA

Ach! pan młody! — ty pan młody!
Słuchaj, przecie ty poeta
i ty dzisiaj sprawiasz Gody!

PAN MŁODY

Ja szczęśliwy, do gospody
sprosiłbym tu cały świat:
takim rad, takim rad.

Gość

POETA

Zaprośże tego chochoła;
tam za oknem skrył się w sad.

PAN MŁODY

Cha cha cha — cha cha cha,
przyjdź, chochole,
na Wesele,
zapraszam cię ja, pan młody,
wraz na gody
do gospody!

Wesele

PANNA MŁODA

Jest na tyle jeść i pić,
możesz sobie z nami kpić!

PAN MŁODY

Dla nas samych dość za wiele;
przyjdź, chochole,
na Wesele!

PANNA MŁODA

Przyjdze, przyjdze, jak mos wole!

POETA

Cha cha cha...

PANNA MŁODA

Cha, cha, cha!
Skoro północ zacznie bić,
do nas tu na izbę przydź.

PAN MŁODY

Cha cha cha!

POETA

Cha cha cha...

PANNA MŁODA

Cy on nos tyz posłucha,
bo to głucho psiajucha.

PAN MŁODY

Sprowadź jeszcze, kogo chcesz,
ciesz się z nami,
ciesz Godami!

PANNA MŁODA
Ciesz się, ciesz!

PAN MŁODY   Cha cha cha,
czy on nas też posłucha — ?

AKT II

Świeczniki pogaszone; na stole mała lampka kuchenna

SCENA I

*Gospodyni, Isia*¹⁰⁶

GOSPODYNI

Trza rozbirać dzieci spać,
już północno godzina.

Dziecko

ISIA

Mnie sie nie chce spać,
pokil¹⁰⁷ bedom grać,
a tamte dziecka śpiom,
niech se lezom, tak jak som.

GOSPODYNI

Chodź tu zaraz.

ISIA

Matusiu,

jesce ino w kółko raz;
przyjrę im sie z komina.

GOSPODYNI

Nie bedzies kcieć¹⁰⁸ jutro wstać;
z łózka trzeba wyganiać,
a do łózka trzeba gnać.

ISIA

Nie, nie póde, matusiu,
zaroz bedom cepiny¹⁰⁹,
muse widzieć cepiny,
matusieńku, matusiu,
ino dziś, ino dziś.

Obyczaje

GOSPODYNI

Ocy ci sie przymykają,
ślipki ci sie mruzom.

ISIA

Chciałabym być duzom:
jak cepiny przypinają,
jak druhny służom.

GOSPODYNI

A przynieś tu lampę haw,
pozakołysz dziecko,
dobrze mi sie spraw,
to pódzies w kółeczko.

¹⁰⁶*Isia* — Jadwisia (Jadwiga, rzeczywiste imię córki Tetmajerów). [przypis redakcyjny]

¹⁰⁷*pokil* (gw.) — lub pokieli: póki, jak długo. [przypis redakcyjny]

¹⁰⁸*kcieć* (gw.) — chcieć. [przypis edytorski]

¹⁰⁹*cepiny* (gw.) — czepiny, oczepiny: główna część obrzędu weselnego, polegająca na zdjęciu pannie młodej wieńca, a nałożeniu czepca, oznaki mężatki. Odbywały się około północy, towarzyszyły im obrzędowe pieśni, potem weselnicy ze świecami obchodzili „młodą” dokoła (por.: „to pódzies w kółeczko”). [przypis redakcyjny]

SCENA II

Gospodyni, Isia, Klimina

KLIMINA

w drugiej izbie

Juz cepiny, juz cepiny,
podciez tam, podciez juz,
na mężatki szyćkie mus.

Obiedwie zaświecają małe tojówki i z płonącymi świeczkami w rękach idą ku Weselu, gdzie się odbywają oczepiny. Po ich odejściu chwilę Isia sama bawi się rozkręcaniem i przykręcaniem lampki i patrzy we światło. Północ bije na zegarze w izbie.

SCENA III

Isia, Chochoł

CHOCHOŁ

Czary, Sen, Wizja

I. Kto mnie wołał,
czego chciał —
zebrałem się,
w com ta miał:
jestem, jestem
na Wesele,
przyjedzie tu
gości wiele,
żeby ino wicher wiał.

II. Co się w duszy komu gra,
co kto w swoich widzi snach:
czy to grzech,
czy to śmiech,
czy to kapcan¹¹⁰, czy to pan,
na Wesele przyjdzie w tan.

ISIA

Aj, aj, aj — aj, aj, aj,
a cóz to za śmieć?!

CHOCHOŁ

Tatusiowi powiadaj,
że tu gości będzie miał,
jako chciał, jako chciał.

ISIA

A ty mi się przepadaj,
śmieciu jakiś, chochole,
huś ha, na pole!

CHOCHOŁ

Tatusiowi powiadaj...

ISIA

Huś ha, na pole,
głupi śmieciu, chochole!

CHOCHOŁ

Szepnij w ucho mamusie...

¹¹⁰kapcan — tu: biedak, ktoś bez znaczenia. [przypis redakcyjny]

ISIA
Wynocha, paralusie!¹¹¹

CHOCHOŁ
Kto mnie wołał,
czego chciał...

ISIA
A, słomiany nygusie,
wynocha, paralusie!

CHOCHOŁ
Ubrałem się, w com ta miał,
sam twój tatuś na mnie wdział,
bo się bał, bo się bał,
jak jesienny wichur dął,
zaś bym zwiądl, róży krzak,
a tak, tak, a tak, tak,
skądże bym ja sam to wziął...

ISIA
Idź precz, idź precz, na pole,
huś ha, hulaj, chochole!

CHOCHOŁ
Kto mnie wołał,
czego chciał,
.....

SCENA IV

Marysia, Wojtek

MARYSIA
Odpocnijże haw, Wojtecku,
bo i jo tańcem zmęcona.

WOJTEK
O mojaś ty, serce, zona,
moja duszo, tak mi smutno
o ciebie — idź ta ku muzyce,
hulaj...

MARYSIA
Tak se ta znów nie zyce,
żebym wystoć nie mogła
przy tobie.

WOJTEK
Nagle mi się zawróciło w głowie,
jakby twoje to wesele było,

nuci

---

¹¹¹ *Wynocha, paralusie!* — przekleństwo lud.; zwykle: „do paralusa” (lub „do palarusa”) — do diabła. Właściwie: *paralus* — paraliż („Bodaj cie paralus naruszy!”). [przypis redakcyjny]

„ale nie nase, Marysiu,
ale nie nase¹¹²...”

MARYSIA

Podź hań, przy dzieciach se siądź,
pośpij, zaśpisz bolenie.

WOJTEK

W głowie mi sie zamrocyło,
inom ku muzyce wszed,
i tak mi sie uwidziło,
ze łazom koło nos cienie...

Wizja

MARYSIA

Czarno figura po ścienie
ze światła — o, patrzajże sie,
widzis, jak po wszyckim goni — ?

WOJTEK

nuci

„Pilnuj, parobku, koni,
pon ci dziewuchę zgoni...”
Przystaw gęby, żonisiu.

MARYSIA

Smęcisz czego — ?

WOJTEK

Marysiu!

Gdy oboje idą do alkierza w głębi, Marysia zabiera lampkę ze stołu. Izba pozostaje ciemna — tylko alkierz oświetlony i od weselnych drzwi smuga światła.

SCENA V

Marysia, Widmo

WIDMO

Miałem ci być poślubiony,
moja ślubna ty.

Gotycyzm, Kochanek,
Kochanek romantyczny,
Miłość silniejsza niż śmierć,
Upiór, Wizja, Śmierć

MARYSIA

Bywałeś mój narzeczony,
przyrzekałeś mi.

WIDMO

Byłaś dla mnie słońce złote,
w moim domku zimno mnie.

MARYSIA

Mróz jakisi od vos wionie,
zimnem ubiór dmie.

WIDMO

Ogniem, żarem lico płonie,
zaś krew w tobie wre.

¹¹²*ale nie nase, Marysiu* — podobnie jak dalsza: „Pilnuj, parobku, koni”, piosenki ludowe, dziś nieznanne i o niezidentyfikowanej melodii; trzecia: „Pójdze, Maryś, po niewoli” rzeczywista piosenka ludowa spod Krakowa. [przypis redakcyjny]

MARYSIA

Miałam ci być poślubiona
i mój ślubny ty.

WIDMO

Maryś, Maryś, narzeczona,
długie moje sny.

MARYSIA

Ka ty mieszkasz, kaś ty jest?
Jechałeś do obcych miast,
czekałam cie długo, długo
i nie doczekałam się.
Kaś ty jest, kajś ty jest,
gdzie ty mieszkasz, gdzie?

WIDMO

Goniłem do różnych miast,
rozhułaniec, pędziwiatr,
ażem gdziesi w ziemię wpad,
gdzie mnie toczy gad.

Grób, Trup

MARYSIA

O mój Boże, Boże mój,
to juz ciebie tocy gad.

WIDMO

Zwabiło mnie echo z Tatr,
otom jest, otom jest,
zwabiły mnie głosy z chat,
do myśli mi przyszedł gest
przypomnieć się z dawnych lat;
domek mój, podobność grób,
nie jestem wymagający,
przeszedłem niejedną z prób,
ale żebym ja był trup,
nie wierz, Maryś, bo to kłam;
żywie Duch, żywie Duch,
wytężyłem cały słuch,
zwabiły mnie głosy z chat.

Ciało, Duch, Kondycja
ludzka

MARYSIA

Ka twój grób, ka twój grób?
Pono gdziesi zadaleko,
nie dobiegnie, nie doleci.

Ona przestania oczy ręką, on zaś jej, nagły, dłoń odrywa.

WIDMO

Łzy mnie palą, łzy mnie pieką,
licho bierz grób mój;
otom jest, otom twój;
czy pamiętasz jeszcze dzień,
jak nas gruszy cienił cień,
tu w tym sadzie, na zieleni,
śródo południa, śródo promieni,
przy mnie stałaś: w dłoni dłoń — ?

MARYSIA
Dawno, dawno, tyle lat.

WIDMO
Sklóńże ku mnie główkę, skłoń.

MARYSIA
Hańsmy stoli w dłoni dłoń —
szedł od ciebie swat.

WIDMO
Dawno, dawno, tyle lat.

Marzenie

MARYSIA
Miałabym tyło wesele,
co jak dziś, jak to dziś.

WIDMO
Potańcujmy raz dokoła,
potem zaś znów mus mnie iść.

MARYSIA
Som tu twoi przyjaciele,
ostań chwile.

WIDMO
— — — — — Raz dokoła,
— — — — — potem to już mus mnie iść:
mus mnie woła, mus mnie woła.

MARYSIA
Ano dziś nasze wesele;
raz dokoła, raz dokoła.

WIDMO
Taki smutek idzie z czoła...

Grób, Trup

MARYSIA
Takie zimno wieje z ust...

WIDMO
Przytul mnie do twoich chust,
przytul mnie do piersi, rąk...

MARYSIA
Nie chytaj się moich wstąg,
taki wieje trupi ciąg.

WIDMO
Kochaj...!

MARYSIA
Precz, nie sięgaj lic.

WIDMO
Nie broń mi się — nic to, nic...

MARYSIA
Zimnem dołu wieje strój,
ty nie mój, ty nie mój!

WIDMO
Mus mnie woła, mus mnie woła,
raz dokoła...

MARYSIA
Stój, ach, stój!

SCENA VI

Marysia, Wojtek

WOJTEK
Maryś — jakżeś ty blade — ?

MARYSIA
To światła sie takie kładą
po twarzy...

WOJTEK
Trzęsiesz się cała.

MARYSIA
Uchyliłam drzwi i stamtąd powiała
jakaś zawieja — to nic —

WOJTEK
A to znów czerwoność do lic
przyszła —

MARYSIA
Z twojego patrzenia;
przytul mnie, Wojtecku, do siebie,
wole ciebie, wole ciebie.

WOJTEK
nuci
„Pójdze, Maryś, po niewoli
na mój jeden zagon roli”.

SCENA VII

Stańczyk¹¹³, Dziennikarz

STAŃCZYK
idąc
Ktoś się za mną włóczy wciąż.

¹¹³Stańczyk — nadworny błazen (trefniś) trzech ostatnich Jagiellonów, wcześniej już wslawiony ostrym i trafnym dowcipem w tradycji rósł w znaczenie jako bystry a odważny mędrzec zatroskany o los Polski. Postać jego malował kilka razy Matejko, m.in. na obrazie *Hold pruski*, wcześniej: *Stańczyk (na dworze królowej Bony)*. Tu chodzi zapewne o ten obraz. Podobno reprodukcja *Stańczyka* Matejki wisiała nad biurkiem Starzewskiego w redakcji »Czasu«. — Postacią Stańczyka dla własnych celów politycznych posłużyli się twórcy obozu konserwatystów krakowskich — J. Szujski, S. Tarnowski, S. Koźmian, L. Wodzicki — pisząc *Tękę Stańczyka*, opublikowany w 1869 r. pamflet na dążności niepodległościowe, powstańcze i demokratyczne, w duchu zachowawczym. Stąd nazywano konserwatystów galicyjskich „stańczykami”; »Czas« był ich organem. [przypis redakcyjny]

DZIENNIKARZ
Ktoś przede mną ciągle stąpa.

STAŃCZYK
*już był usiadł*¹¹⁴
Domek mały, chata skąpa:
Polska, swoi, własne łyzy,
własne trwogi, zbrodnie, sny,
własne brudy, podłość, kłam;
znam, zanadto dobrze znam.

Błazen, Ojczyzna, Upadek

DZIENNIKARZ
Zacz kto? —

STAŃCZYK
Błazen.

DZIENNIKARZ
poznając
Wielki mąż!

STAŃCZYK
Wielki, bo w błazeńskiej szacie;
wielki, bo wam z oczu zszedł,
błaznów coraz więcej macie,
nieomal błazeńskie wiece;
Salve, bracie!¹¹⁵

DZIENNIKARZ
Ojczy, Salve!
Szereg dobrych błaznów zrzędł,
przywdziewamy szarą barwę;
koncept narodowy gaśnie;
gasną coraz te pochodnie,
które do hajduków rękę
przywiązane żarem płoną.
Skąpały, zżarły się świece,
a że do rąk przytroczone,
więc jeszcze palą się ręce,
w tę samą zaklętą stronę. —
Trzeba by do służby narodu
błaznów całego zastępu;
palą się hajduki¹¹⁶ w męce,
z własnego bólu się śmieją;
gasną świece narodowe,
okropne rzeczy się dzieją,
śmiechem i szyderstwem biegu
obudzić, ośmielić zdolne
serce spodłone, niewolne,
które naszą krew zaprawia.

¹¹⁴*już był usiadł* [Staćczyk] — tak siedzi Staćczyk przedstawiony na obrazach Matejki: *Staćczyk (na dworze królowej Bony)* z 1862, *Dzwon Zygmuntowski, Zygmunt I słuchający dzwonu „Zygmunta”, Hold pruski* (1882), jak również na nieukończonych zachowanych szkicach. Aktor Kamiński, grając tę rolę na pierwszych przedstawieniach *Wesela* w Krakowie, ucharakteryzował się i przyjął pozę gorzko zadumanego Staćczyka z pierwszego z wymienionych obrazów. [przypis redakcyjny]

¹¹⁵*Salve* (łac.) — witaj; *Salve, bracie!* — powitanie na sposób starszlachecki. [przypis redakcyjny]

¹¹⁶*hajduk* (węg.) — w wojsku polskim XVI i XVII w. szeregowiec piechoty węgierskiej, z czasem — służba nadworna ubrana z węgierska; tu w znaczeniu przenośnym. [przypis redakcyjny]

STAŃCZYK
A wolicie spać —

Sen, Upadek

DZIENNIKARZ

To jedno!
Usypiam duszę mą biedną¹¹⁷ i usypiam brata mego;
wszystko jedno, wszystko jedno,
tyle złego, co dobrego,
okropne rzeczy się dzieją.
Patrząc na przebiegi zdarzeń —
dalekie, dalekie od marzeń,
tak odległe od wszystkiego,
co było wielkie w kraju;
że wszystko, co było, przepadło,
bezpowrotnie w mroku zbladło:
to bajki o Trzecim Maju!
Matkę do trumny się kładło,
siostry i rodzinę całą;
ksiądz pokropił i poświęcił,
grabarze gruz przywalili;
epigonów¹¹⁸ co zostało,
na stypie¹¹⁹ się weselili
wesołością, co przeklina;
w pijaństwie duszę zabili,
a nie mogli zabić serca.
Zostało serce, co woła,
spłakane u bram kościoła,
skrwawione u wrót świątyni
i jeszcze w męce okrutnej,
w czulej litości rozrzutnej
samo siebie wini.

Marzenie

Grób, Klęska, Matka,
Niewola, Ojczyzna, Śmierć

Patriota, Pogrzeb, Polak,
Żaloba

STAŃCZYK

Asan¹²⁰ jako spowiedź czyni,
spowiedź, widzę, cudzych grzechów;
Acan się zalewa łzami,
duszę krwawi, serce krwawi;
ale znać z Acana mowy,
że jest — tak — przeciętnie zdrowy;
jutro humor się naprawi. —
Gotów mi płakać najrzewniej,

Grzech, Kłamstwo, Łzy,
Wyrzuty sumienia

¹¹⁷Typ polskiej spuścizny romantycznej, w który jest wymierzona krytyka zawarta w scenie dialogu Dziennikarza ze Stańczykiem — to przede wszystkim romantyzm, któremu patronuje Zygmunt Krasiński. Wymieniając najważniejsze piętnowane tu cechy, zbieżne z postawą ideową Krasińskiego, należy zwrócić uwagę na: jego konserwatywną politykę powstrzymywania Polaków od działań, które potencjalnie mogłyby przekształcić się w rozruchy godzące w niesprawiedliwą strukturę społeczną w kraju, podnoszące antagonizm interesów szlachty i chłopstwa („usypiam brata mego”, ubolewanie nad rozbratem „duszy z ciałem”), naznaczone bezsilnością odwoływanie się do idei Woli i Czynu, przy jednoczesnym kierowaniu uczuć patriotycznych ku obrzędowości pogrzebowo-żałobnej (motyw śmierci ojczyzny-Matki; tradycja mszy patriotycznych), a wreszcie tony melancholijne (Dziennikarz mówi: „wolałbym już stokroć razy / policzone dni / niż ten bieg”; por. M. Bieniżyk, *Czarny człowiek. Krasiński wobec śmierci*, Gdańsk 2001), katastroficzne (pragnienie kresu, nieszczęścia) i dekadentkie (charakterystyczne dla Krasińskiego poczucie postawienia nad otchłanią znajduje tu oddźwięk w słowach Dziennikarza: „Nad przepaścią stoję” itd., a jednocześnie łączy romantyka z postawami twórców żyjących na przełomie XIX i XX wieku; por. Jarosław Włodarczyk, „Z rozłamów wielkiego ducha”. *O młodopolskiej recepcji Krasińskiego*, Kraków 2002). [przypis edytorski]

¹¹⁸*epigoni* (z gr.) — pogrobowcy, potomkowie daremnie naśladowujący wielkich poprzedników. [przypis redakcyjny]

¹¹⁹*stypa* — uczta po pogrzebie. [przypis redakcyjny]

¹²⁰*Asan, Acan* — stp. forma grzecznościowa nieco poufała, jak Waćpan (skrót z Wasza Miłość Pan). [przypis redakcyjny]

rozczułać się cudzych grzechów,
u bliskiego widzieć tramy¹²¹,
zbrodnie, brudy, grzechy, plamy
i za swojego bliskiego
uczynić publiczną spowiedź. —
A! doprawdy! warte śmiechów —
Może jeszcze rozgrzeszenie
wziąć kapłańskie z cudzych zbrodni —

DZIENNIKARZ

Wina ojca idzie w syna¹²²;
niegodnych synowie niegodni;
ten przeklina, ów przeklina —
ród pamięta, brat pamięta,
kto te pozakładał pęta
i że ręka, co przeklęta,
była swoja¹²³. — Rozbrat wieczny
duszy z ciałem¹²⁴, ciała z duszą;
w nim się słabi kruszą —
miecz do walki obosieczny —
myśmy słabi. — Wielkość gniecie,
przekleństwo nosi na grzbiecie:
zbrodnie nosi, czarne kiry,
szatę krwawą Dejaniry¹²⁵
Wielkość: Zbrodnia; Małość: podła —
Jakaż nasza dzisiaj Wola?!
Czarodziejska dłoń ogrodła¹²⁶
nasze pola.

Ojciec, Ojczyzna, Syn,
Zdrada

STAŃCZYK

Łzy ze źródła!
Tyle żalów o nieswoje!?
A cóż tobie niepokoję
tych, co w grobach leżą?
Myślisz — że się trupy odświeżą
strojem i nową odzieżą —
a ty z trupami pod rękę
będziesz szedł na Ucztę-mękę

Czary

¹²¹*tram* — stp. belka; tu przetworzenie zwrotu z Biblii (Nowego Testamentu): „Widzisz trzaskę w oku brata swego, tramu w oku swoim nie obaczysz” (w przekł. ks. Wujka). [przypis redakcyjny]

¹²²*Wina ojca idzie w syna* — tu również można dostrzec motyw, który z pism Krasieńskiego zaczerpnął Szujski, współtwórca krytycznej szkoły historycznej krakowskiej. Szujski opublikował pełen patriotycznej gorczy list Krasieńskiego do ojca pisany z Florencji 26 stycznia 1836 r., w którym padają m.in. słowa: „Strasznymi bywają zapisy czynione przez przodków: zdrowie, choroba — materialnie, radość, smutek — moralnie, i jeszcze kara lub chwała. My w testamencie dostali tylko wypłatę długów”. [przypis edytorski]

¹²³*ręka, co przeklęta, była swoja* — chodzi tu o zdrajców sprawy narodu w okresie rozbiorów, o sprzedawczyków na żoździe mocarstw rozbiorowych, zwłaszcza Rosji. [przypis redakcyjny]

¹²⁴*Rozbrat wieczny duszy z ciałem* — jest to dość wyraźna aluzja do słów z *Psalmu miłości* Zygmunta Krasieńskiego (z powodów politycznych promowanego na najważniejszego z polskich wieszczów romantycznych przez St. Tarnowskiego, jednej z ważnych postaci wśród krakowskich stańczyków): „Z szlachtą polską polski Lud. / Dusza żywa z żywym ciałem / Zespojone świętym szalem; / Z tego ślubu jeden Duch, / Wielki naród polski sam, / Jedna wola, jeden ruch (...)”. Konserwatywny projekt „zbawienia” ojczyzny oceniony został w dramacie Wyspiańskiego jako niemożliwy do zrealizowania z powodu duchowej niemocy cechującej szlachtę — klasę, na którą Krasieński wskazywał jednoznacznie jako na jedyną predystynowaną do roli przywódczej w Polsce. [przypis edytorski]

¹²⁵*szata krwawa Dejaniry* — Dejanira, żona Heraklesa, dowiedziawszy się o jego zdradzie, przesłała mu szatę przesyconą krwią centaura Nessosa, która wżarła się w ciało Heraklesa, sprawiając straszne bóle. Dejanira, zrozpaczona tym, popełniła samobójstwo. Stała się symbolem cierpienia bez nadziei ratunku. Słowacki zwracał się w *Grobie Agamemnona* do Polski: „Zrzuc do ostatka te plachty ohydne, / Tę Dejaniry palącą koszulę”. [przypis redakcyjny]

¹²⁶*ogrodła* — ogrodziła. [przypis edytorski]

i jako potrawy żuł,
czym się tylko kiejs kto truł;
wsączał w siebie i pił,
czym tylko kto gdzie gnił;
czy to ma być twoja krew?!

DZIENNIKARZ

Moja krew, moja krew —
czy ja wiem — okrzyk mew,
gdy gonią ponad skały,
okrzyk mew osmętniały,
żałośliwy, straszny,
gdy od brzegu odbiegły daleko.
Morze ciche, strop się chmurzy,
ale burza i orkan daleko.
Tylko głuchość i pustka bezmierna —
a tu skrzydła rozchwiane do lotu,
nie pragną, nie pragną powrotu
i wiedzą, że tam, gdzie dążą,
wylądu szukać daremno;
przekleństwu swojemu wierne,
lecą — i nie śmieją ustać,
aż krew do ust pocznie chlustać
ze znużenia — wtedy padną,
łzą nie pożegnane żadną,
bo śmierć ulga, ulga zgon.

Morze, Ptak

Los, Śmierć

STAŃCZYK

Zaśpiewałeś kruczy ton;
tobie tylko dzwoni w głuszy
pogrzebowych jęków dzwon?
————— A słyszałeś kiedy, z wieży
jak dźwięczy i śpiewa On?

DZIENNIKARZ

Zygmunt, Zygmunt¹²⁷...

STAŃCZYK

Dzwon królewski: —
Siedziałem u królewskich stóp,
królewski za mną dwór:
synaczek i kilka cór,
Włoszka¹²⁸ — a wielki chór
kleru zawodził hymny; —
a dzwon wschodził.
Patrzali wszyscy w górę,
a dzwon wschodził —
zawisnął u szczytów
i z wyżyn się rozdzwonił:
głos leciał, polatał,
kołysał się górnice,
wysoko, podchmurnie —
a tłum się wielki pokłonił.

¹²⁷*Zygmunt, Zygmunt* — dzwon „Zygmunt” zawieszono na wieży katedry wawelskiej za Zygmunta Starego. Narracja Stańczyka odtwarza sytuację, które Matejko odmalował w swych obrazach — zrazu *Dzwon Zygmun-towski*, potem *Zygmunt I słuchający dzwonu Zygmunta*. [przypis redakcyjny]

¹²⁸*Włoszka* — królowa Bona, żona Zygmunta I, z rodu włoskich Sforzów. [przypis redakcyjny]

Pojrzałem na króla,
a król się zapłonil...
Dzwon dzwonił

DZIENNIKARZ

A toć on nam tętni dziś,
jak grzebiemy¹²⁹, kto nam drogi;
zwołuje nas, każąc iść
posłuchać kościelnych szumów,
w wielkim zamęcie rozumów,
w wielkim modlitew rozjęku,
On pan, ten dzwon królewski,
nie ustający w brzęku,
o pękniętym sercu:
nasz ton¹³⁰. — Nad przepaścią stoję
i nie znam, gdzie drogi moje.

STAŃCZYK

Byś serce moje rozkroił¹³¹,
nic w nim nie najdziesz inszego,
jako te niepokoje:
sromota, sromota, wstyd,
pałacy wstyd;
jakoweś Fata¹³² nas pędzą¹³³
w przepaść —

DZIENNIKARZ

Ty Wid!

STAŃCZYK

Ja Wstyd!!
Piekło wiem gorsze niż Dante¹³⁴,
piekło żywe.

DZIENNIKARZ

Żyję w Piekle¹³⁵!

STAŃCZYK

Społem w przepaść!

---

¹²⁹*on nam tętni dziś, jak grzebiemy* — majestatyczny dźwięk dzwonu „Zygmunta” rozbrzmiewał podczas większych uroczystości, także pogrzebów, z których Kraków już wówczas sływał. W końcu XIX wieku chowano uroczyste Kraszewskiego, Mickiewicza, Lenartowicza, Matejkę, Asnyka (na Wawelu lub na Skalce). Głóściciel triumfów w XVI w., stał się wówczas głównie dzwonem żaloby. [przypis redakcyjny]

¹³⁰*dzwon(...) o pękniętym sercu: nasz ton* — jest to jednocześnie ton patriotyzmu szczególnie uwznioślany przez Z. Krasieńskiego: celebrujący powagę żaloby narodowej, narodowego nieszczęścia spowodowanego przez zabory. [przypis edytorski]

¹³¹*Byś serce moje rozkroił [...]* — parafraza słów Stanisława Orzechowskiego z XVI w.: „Byś serce moje rozkroił, nie nalazbyś w nim nic innego, jedno to słowo: zginiemy” (*Quincunx*). [przypis redakcyjny]

¹³²*Fata* — losy, przeznaczenie (lp. *Fatum*). [przypis redakcyjny]

¹³³*Fata nas pędzą* — Łukasz Górnicki (XVI w.) pisał: „Sądy Boże pędzą nas, jako wiatry na morzu okręt, a co wiedzieć, jeśli ku portowi czy ku zginieniu” (*Rozmowa o elekcji*). Słowa Stańczyka są stylizowane na wzór wypowiedzi współczesnych autentycznemu „błaznowi” ostatnich Jagiellonów. [przypis redakcyjny]

¹³⁴*Piekło wiem gorsze niż Dante* — aluzja do *Piekła (Inferno)*, części *Boskiej komedii* Dantego (XIII–XIV w.) [przypis redakcyjny]

¹³⁵*Żyję w Piekle* — to stwierdzenie również można odnieść do twórczości i ideologii Z. Krasieńskiego jako autora *Nie-Boskiej komedii*. Rzeczywistość ziemską, szczególnie zaś polityczną uważał on za piekielną. [przypis edytorski]

DZIENNIKARZ

Spoleczeństwo!

Oto tortury najszersze,
śmiech, błazeństwo —
to my duchy najuboższe. —
„Społem” to jest malowanka,
„społem” to duma panka,
„społem” to jest chłopskie „w pysk”,
„społem” to papuzia kochanka,
próżność, nadczłowieczeństwo —
i przy tym to maleństwo:
serce pęknięte, co krwawi.

STAŃCZYK

Asan prawi —
jako najwalniejsi gębacze,
odrośl od tych samych pni
z moich dni.

DZIENNIKARZ

Wolałbym już stokroć razy
policzone dni
niż ten bieg, bieg, pęd, gonitwa
ku przepaści, otchłani, zawrotom!
Ach, kresu, ach, kresu lotom!
Stacza się sercowa bitwa,
opadam coraz na głazy,
mrze na ustach modlitwa,
ach, kresu, ach, kresu lotom! —
Niechby się raz wszystko spali¹³⁶,
zetrze się, na proch się zsypie,
jak kolumny, na gruz się rozwali,
byśmy padli potruć
jadami w pogrzebowej stypie;
niechajby się raz wszystko spali,
i te nasze polskie posty
dusz do polskich świętych¹³⁷,
i te nasze tęczowe mosty
czułości nad pustką rozpiętych¹³⁸,
malowanki Częstochowskie¹³⁹
w koronach — i wszystkie Wiary!
Nieszczęścia wołam!!

STAŃCZYK

Puszczyku¹⁴⁰...

¹³⁶Niechby się raz wszystko spali — niechby się spaliło. Tu oryginalna składnia — por. również dalsze wiersze (w. 382: „niechajby się raz wszystko spali”). [przypis redakcyjny]

¹³⁷polskie posty dusz do polskich świętych — nie chodzi tu o autentycznych świętych, lecz raczej o rozpowszechniony wówczas kult „wieszczów”, stosowane wobec nich (w szczególności A. Mickiewicza) „brązownictwo”, z podkreśleniem i rozwijaniem elementów mistycznych (towianizm). Być może jest tu aluzja do działalności Wincentego Lutosławskiego, który nawiązywał do mesjanizmu romantycznego i głosił odrodzenie duchowe poprzez rodzaj ascezy i kult „wieszczów”. [przypis redakcyjny]

¹³⁸tęczowe mosty czułości nad pustką — można odnieść to zdanie do postaci Irydiona, którego imię pochodzi od *Iris* — tęczy, w mitol. gr. posłanki bogów. Irydion miał być uosobieniem myśli, że miłość ojczyzny przynosi zbawienie. Również następna wzmianka o „malowankach częstochowskich” nawiązuje do stylu poezji patriotycznej Z. Krasińskiego, mianowicie *Psalmów przyszłości*. [przypis edytorski]

¹³⁹malowanki Częstochowskie — banalne, odpustowe reprodukcje „obrazów świętych”; por. określenie „rymy częstochowskie”, wiersze prymitywne. [przypis redakcyjny]

¹⁴⁰Puszczyku — głos puszczyków, ptaków nocnych, był uważany za zapowiedź nieszczęścia. [przypis redakcyjny]

DZIENNIKARZ

Może by Nieszczęście nareście
dobyło nam z piersi krzyku,
krzyku, co by był nasz,
z tego pokolenia. —
Ach, Sumienia, Sumienia!
Już było tych prawd bez liku
dla nas — Prawdy czy Fraszki??
Stoimy u polskich granic,
a mamy obecność za nic,
od talentów zawisłe igraszki.

STAŃCZYK

Puszczyku!

Zgrałeś się przy zielonym stoliku¹⁴¹
czy z kobietami w gorączce
opętałeś duszę mdłością
i w tej momentu palączie
oślepniesz we własne próchno.
A gdy na nie wichry dmuchną,
rozleci się zgasłe próchno,
zamurowaną się otchłanie
i krzyk i jęk, i wołanie
zda ci się błazeństwem duszy,
które nikogo nie skruszy,
które zeżre siebie samo,
a trzewia mu gniciem cuchną. —
Znam ja, co jest serce targać
gwoździem, co się w serce wbiły,
biczem własne smagać ciało,
plwać na zbrodnie, lżyć złej woli,
ale Świętości nie szargać,
bo trza, żeby święte były,
ale Świętości nie szargać:
to boli.

DZIENNIKARZ

Tragediante...

STAŃCZYK

Commediante¹⁴²,

dla ciebie błazeńska laska¹⁴³.

DZIENNIKARZ

Piastujesz ją, piastun stary;
znasz tylko: status quo ante¹⁴⁴;
błazeństwo z tobą się zrosło.

¹⁴¹Zgrałeś się przy zielonym stoliku — tj. w karty lub w ruletkę. [przypis edytorski]

¹⁴²Tragediante... Commediante (wł.) — aktor tragiczny, komediant; ta błyskawiczna wymiana epitetów potwarza „dialog” pomiędzy cesarzem Napoleonem I a uwięzionym przez niego papieżem Piusem VII. [przypis redakcyjny]

¹⁴³błazeńska laska — godło błazna, zazwyczaj z dzwoneczkami. Komentatorzy zwracają uwagę, że Matejko w obrazie *Stańczyk (na dworze królowej Bony)* dał mu laseczkę z główką w kapturze z oślimi uszami i z dzwoneczkami, takim, jaki on sam miał na głowie. [przypis redakcyjny]

¹⁴⁴status quo ante (łac.) — poprzedni stan rzeczy. [przypis redakcyjny]

STAŃCZYK

Oto naści twoje wiosło:
błądzący w odmętów powodzi,
masz tu kaduceus¹⁴⁵ polski,
mąć nim wodę, mąć.

DZIENNIKARZ

Fatum nas w obłądy wodzi:
u rozstajnych dróg zły Duch!
Tu moje rozstajne drogi;
ty mój Duch—zły — demon, Szatan;
błazeństwem ja z tobą zbratan,
byłem ci duszą poswatan,
nim dusza stała się trup; —
a teraz mi pachnie grób,
czuję trąd.

STAŃCZYK

Naści; rządź!

Masz tu kaduceus polski,
mąć nim wodę, mąć.

DZIENNIKARZ

Nie chcę żadnych więcej prób.
Serce miałem kiedyś młode,
porwałeś mi serce młode,
wlałeś jad goryczny w krew¹⁴⁶.
Nie widzę, nie widzę dróg,
zaćmił mi się Bóg...

STAŃCZYK

Fata pędzą, pędzą Fata —
Wielkość — Nicość — pusty dzwon,
serce strute —
uderzyłeś błazna ton:
moją nutę¹⁴⁷.
Kłam sercu, nikt nie zrozumie,
hasaj w tłumie!
Masz tu kaduceus, chwyć!
Rządź!
Mąć nim wodę, mąć!
Na Wesele! Na Wesele!

¹⁴⁵*kaduceus* (z łac.) — laska Hermesa, przewodnika dusz zmarłych w ich drodze do Hadesu, także jako herolda i posła Zeusa, również boga handlu. Laseczka Hermesa, w oplocie dwóch węzów, była skrzydlata. Tu ironicznie — jako symbol przewodnictwa ideowego, politycznego. Komentatorzy zwracają uwagę na później powstały portret R. Starzewskiego pędzla Jacka Malczewskiego — z kaduceuszem uwieńczonym główką S. Koźmiana, jednego z przywódców krakowskich „stańczyków”. [przypis redakcyjny]

¹⁴⁶*wlałeś jad goryczny* — Dziennikarz, na którego gorzki sąd o przeszłości i o przyszłości narodu wpłynęli „stańczycy”, teraz oskarża o to ich rzekomego patrona. [przypis redakcyjny]

¹⁴⁷*uderzyłeś błazna ton* — jest to wyjątkowo dotkliwa krytyka; Z. Krasiński, zanim porzucił wszelką krytykę szlacheckiej przeszłości, pisał o Polskiej historii i winach Polaków: „U nas było ogromne nic. Ni cnota, ni niegodziwość, ale mezzo termino: błazeństwo. Ni sroga tragedia, ni idylla niewinna, ale mezzo termino: farsa. I tak leżąc na kozuchu, pijąc malmazję i piwo, trefnując dziwnie krotofilnie — zeszedliśmy do grobu. (...) O, ze śmiechu, który niegdyś rozlegał się po Polsce całej, została nam tylko za wczesna starość. Polska lat pięćset się śmiała gardłem całym i komiczną była — przez kompensację my dziś płaczem i czujęm nieco tragiczniej!” (list do ojca z 26.I.1836). Skazą na kulturze polskiej, która dręczyła Krasińskiego był brak przejęcia się jakąkolwiek ideą, brak wzniosłości, pozostawiający ziejącą nicością pustkę, którą zasłania się błazenadą, cyrkiem, klownadą, operetką, kabaretem. „Uhonorowanie” Dziennikarza, który jest spadkobiercą tej rzewnej tradycji — laską błazeńską — jest jednoznaczne ze stwierdzeniem, że samo ubolewanie oraz płacz nad utraconą wielkością i wzniosłością nie wystarczy, zaś w dalszych konsekwencjach prowadzi do samośmieszenia. [przypis edytorski]

Idź!
Mąć tę narodową kadź,
serce truj, głowę trać!
Na Wesele! Na Wesele!
Staj na czele!!!

SCENA VIII

Dziennikarz, Poeta

DZIENNIKARZ

Może z mętów się dobędzie człowieka;
może minie pałaczką i głód;
ot, kaleka ja, ot, ja kaleka:
każdy dzień piekielny trud.
Młodości! wyrwi mię z cieśni¹⁴⁸,
oplatają mnie grzyby i pleśni;
o Młodości, jakożeś daleko,
a to jeszcze wczora, prawie wczora...

POETA

Cóżeś tak się rozżalił, rozpałił,
czy cię jakie przemieniły cuda?

DZIENNIKARZ

A przeszedł tu koło mnie cień,
cień gorzycy pełen wielkoluda
i ostawił mi laseczkę kaduczą¹⁴⁹.

POETA

Nie przeczę, że rozmyślania uczą,
ale cóż tak sobie żalisz serce?

DZIENNIKARZ

Och, w okropnej jestem poniewierce;
po torturach mię duchowych włóczę,
więżą mnie konwenansowe szpangi¹⁵⁰:
oto droga utarta do rangi,
a ja gardzę, ja gardzę, ja płwam
na to wszystko, ze serca szczerego —
i nie zdołam rozerwać obroży,
a wstrętów coraz się mnoży
i cokolwiek słyszę, to mnie drażni.
Przyjaźń farsą, Litość: kłam,
a słyszę, że gadają o przyjaźni.
Miłość farsą —
słyszę wkoło półszeptu miłości.
Kłamstwo Szczerość, a widzę tu gości
i muzyki słyszę swoje, polskie, nasze,
i po ścianach złożone pałasze¹⁵¹,
obrazeczki, sceny narodowe.

¹⁴⁸*Młodości! wyrwi mię* — odległa i jakby odwrócona parafraza apostrofy z *Ody do młodości* Mickiewicza.
[przypis redakcyjny]

¹⁴⁹*laseczka kaducza* — tu: kaduceusz. [przypis redakcyjny]

¹⁵⁰*konwenansowe szpangi* — kajdany, więzy konwenansu, utartej i przyjętej formy bycia w sensie towarzyskim lub obyczajowo-moralnym. [przypis redakcyjny]

¹⁵¹*po ścianach złożone pałasze* [...] — w opisie dekoracji wskazał autor: ponad sofą „złożone w krzyż szable”, „ponad biurkiem fotografia Matejkowskiego *Wernyhora* i litograficzne odbicie Matejkowskich *Raclawic*”.
[przypis redakcyjny]

To mnie drażni i męczy, i boli:
Czy my mamy prawo do czego?!
Czy my mamy jakie prawo żyć...?
My motyle i świerszcze w niewoli,
puchnąć poczniemy i tyć
z trucizny, którą nas leczą.
I tę naszą dolę kaleczą,
widzieć i trupem gnić...

POETA

Rozzaliłeś się, działa muzyka,
to się koło widzeń zamyka
i działa na nerwy.

DZIENNIKARZ

Na nerwy!?
Na nerwy działa te, na te sieci,
które mają duszę w uwięzi,
że gdy tak mi grają bez przerwy,
zdało mi się, że moja dusza
ze mnie wyszła i koło mnie świeci.

POETA

Zdawało ci się — sam mówisz przez to,
że o jedno złudzenie więcej.

DZIENNIKARZ

Poezjo! — tyś to jest spokojną sjestą¹⁵²;
chcesz mnie uspić, znieczulić, zniewolić,
byle słówka nie wyrzec goręcej.
Ach, nie ukrywaj — nie udawaj,
ty sameś w ogniu — to maska
ten pozorny spokój — to kłam.
A! ta muzyka tak brzęczy,
jak z ula dzwonienie pszczół —
a my jak szerszenie:
to mi się rzuca do garła
ta duża wesołość narodowa,
to mi się rozszerza głowa
szumem, gwarnością, zawrotem
i nawet mi jest wstrętny ból.

POETA

Daj rękę.

DZIENNIKARZ

Ech, daj mi pokój —
wyjdę za próg — jak wieje od pól...
Powietrza, powietrza!...

POETA

Daj dłoń...

DZIENNIKARZ

Daj mi spokój!

---

¹⁵²sjestá (z hiszp.) — spoczynek, drzemka w spokoju (np. poobiednia). [przypis redakcyjny]

SCENA IX

*Poeta, Rycerz*¹⁵³

POETA

Otwarła się toń!

Upomina się o swoje Umarła.
Szumem, gwarnością, zawrotem
idzie ku nam z powrotem;
jakaś Przemoc wrotom grobu się wydarła,
oto, słyszę, woła:

RYCERZ

Daj dłoń!!

POETA

Puszczaj!

RYCERZ

Ty mój!

POETA

Puszczaj!

RYCERZ

Ty mój!!

POETA

Żelazem owita ręka,
żelazem zakryta skroń.

RYCERZ

Zbieraj się, skrzydlaty ptaku,
nędzaru, na koń, na koń,
przepadnie przekleństwo, męka!

POETA

Co mówisz, okropne widziadło,
na koń? — gdzie? — jak?
Żelazna twoja dzwoni szczęka,
żelazna więzi mnie ręka.

RYCERZ

Na koń, zbudź się, ty żak,
ty lecieć masz jak ptak!
Bioręć w pętle.

POETA

Na arkan mnie wiąże!

RYCERZ

Poznasz, ktom jest, gdy zaciązę —
ty więzień mój, mnie służ;
bioręć przemocą, Ja Moc:
za mną, przede mną
ognia kurz;

¹⁵³*Rycerz* — dalszy tekst ujawnia cechy, kojarzące go z historycznym Zawiszą Czarnym z Garbowa, który m.in. walczył pod Grunwaldem („Grunwald, miecze, król Jagiełło”), pozostał w tradycji jako symbol „rycerza niezłomnego”. Kazimierz Tetmajer był autorem „fantazji dramatycznej” *Zawisza Czarny*, którą wystawiono w teatrze krakowskim sześć tygodni przed premierą *Wesela*. [przypis redakcyjny]

po drogach, po których lecę,
drzewa się palą jak świece,
ciskają się błyskawice,
jak lecę, Duch:
wytężaj, wytężaj słuch!

POETA

Puszczaj, przepadaj w Noc —
o, ręce, ręce martwieją...

RYCERZ

Ty mój!

POETA

Precz. —

RYCERZ

Słysz grom...

POETA

Zatrzasnął się cały dom...

RYCERZ

A czy wiesz, czym ty masz być,
o czym tobie marzyć, śnić?

POETA

Sen, marzenie, mara, wid.

RYCERZ

Jutro dzień! przede dniem świt!
Wiesz ty, czym ty mogłeś być?

POETA

Słowo, Widmo gończe!

RYCERZ

Zwiastun!!

POETA

Głos jak marzeń moich piastun;
Rycerz, Widmo, urojenie
przyoblekło szatę żywą.

Marzenie, Rycerz

RYCERZ

Krwi, krwi pragnę, krwawe żniwo!
Wracam do dom w noc szczęśliwą,
w noc ponurych wichrów łkań.
Niosę dań, orężną dań.

Krew, Walka

POETA

Wracasz do dom ze snów, z dali...

RYCERZ

Z dali, hen z zaświatów, z prochów. —
Przeszedłem ogień, co pali,
przeszedłem zapady lochów.

Ścigam, gonię, moc roztrwonię.
Niosę dań, orężną dań.

POETA

W noc ponurych wichrów lkań
wstajesz z lochów, z prochów, skał...

RYCERZ

Na głos mój ty będziesz drżał:
Grunwald, miecze, król Jagiełło!
Hajno się po zbrojach cięło,
a wicher wyl i dał, i wiał;
stosy trupów, stosy ciał,
a krew rzeką płynie, rzeką!
Tam to jest!! Olbrzymów dzieło;
Witołd, Zawisza, Jagiełło,
tam to jest!! — Z pobojuwiska
zbroica się w skibach przebłyska,
żelazce, połamane groty,
drzewce powbijane do ciał,
z trupów zapora, z trupów wał,
rycerski zgotowiony stos:
Ofiarnica —
tam leć — tam chodź, tam leć!!!
brać z tej zbrojowni zbroje.
kopije, miecz i szczyt¹⁵⁴
i stać tam wśród krwi,
aż na ogromny głos
bladością się powlecze świt,
a ciała wstaną,
a zbroje wzejdą
i pochwyć kopije, i przejdą!!!
Spiesz, tam leżą stosy ciał;
przeparłem trumniska wieko,
czas, bym wstał, czas, bym wstał.

Historia, Obowiązek,
Ojczyzna, Rycerz

POETA

Łzy mnie pieką, łzy mnie pieką,
czymże bym ja tam być miał.

Łzy

RYCERZ

Niosę dań, orężny szal.

POETA

Dech twój zimny, dech grobowy...

Gotycyzm, Grób

RYCERZ

Patrzaj w twarz, patrz mi w twarz,
ślubuj duszę, duszę dasz.

POETA

Za przyłbicą pustość, proch;
w oczach twoich czarny loch,
za przyłbicą Noc;
zbroja głuchym jękiem brzękła.

¹⁵⁴szczyt (stp.) — tarcza. [przypis redakcyjny]

RYCERZ
Miecz, miecz, siła nieulękła;
patrzaj w twarz, patrzaj w twarz;
ty mnie znasz.

POETA
Ktoś jest?

Rycerz, Śmierć, Upiór,
Wizja

RYCERZ
Moc.

POETA
— — Przyłbicę wznieś!

RYCERZ
Rękę daj.

POETA
Duszę weź.

RYCERZ
Patrz!!

POETA
Śmierć — — — Noc!

SCENA X

Poeta, Pan Młody

POETA
Potęga, wieczysta Potęga,
Moc nieprzeparta!!

PAN MŁODY
O czym mówisz — ?

POETA
Niedolega
byłem — a dzieła to mitrega
próżna — mgła nic niewarta.
Teraz naraz się koło mnie zapaliło
i gore — i piersi się palą;
zdaje mi się, że słyszę gdzieś górą,
jak skały się padają
i w otchłań z loskotem się walą.

PAN MŁODY
Będziesz sonet pisać czy oktawę?

POETA
Nie — przewiduję inszą zabawę;
poczułem na szyi arkan¹⁵⁵ —
Polska to jest wielka rzecz:
podłość odrzucić precz,
wypisać świętą sprawę
na tarczy, jako ideę, godło,

Ojczyzna, Poeta, Wizja

¹⁵⁵arkan — sznur, lina. [przypis edytorski]

i orle skrzydła przyprawić,
husarskie skrzydlate szelki
założyć,
a już wstanie któryś wielki,
już wstanie jakiś polski święty.

PAN MŁODY
Zajmujące.

POETA
Ty tematem zajęty.

PAN MŁODY
Myślałeś ty co więcej
niż poemat?

POETA
Może ja to myślę goręcej
i w tej chwili to jeszcze się pali —
jeszcze — a jutro się zawali
w gruz ten pożarny gmach.
A! chciałbym wstąpić w to Piekło
Ach!

PAN MŁODY
Rozpalony.

POETA
Piekło żywe
w tej chacie, w zaklętym dworze:
Piekło górze!

PAN MŁODY
A to coże?!

SCENA XI

Pan Młody, Hetman, Chór

CHÓR

Hej, panie, panie Branecki¹⁵⁶,
nie żałuj grosika, nie żałuj¹⁵⁷,
pocałuj się z nami, pocałuj,
nie żałuj dukacika, nie żałuj,
daj że go nam z tej kieski!

HETMAN
Ha, szatańce, sztab moskieski¹⁵⁸,
znajcie pana, bierzcie złoto,
nie stoję ja pan o złoto;

¹⁵⁶*panie Branecki* — Branicki lub Branecki Franciszek Ksawery (ok. 1730–1819), hetman wielki koronny, współtwórca konfederacji targowickiej wraz z Sewerynem Rzewuskim i Szczęsnym Potockim; podczas powstania kościuszkowskiego zaocznie skazany na śmierć jako sprzedawczyk i zdrajca narodu. [przypis redakcyjny]

¹⁵⁷*nie żałuj grosika, nie żałuj* — wers z ludowej pieśni dożynkowej. [przypis redakcyjny]

¹⁵⁸*sztab moskieski* — Hetman wykupuje się diabłom pieniędzmi, jakie sam brał od carycy Katarzyny II. „Chór” występuje w roli diablów–oficerów rosyjskich (tak też ucharakteryzowani byli grający te role aktorzy w przedstawieniu krakowskim). Obraz cały wystylizowany na wzór Widma (Doktora) z *Dziadów cz. III* (z epilogu). [przypis redakcyjny]

piekielna mnie dziś gospoda:
hulaj dusza, z wami zgoda.

CHÓR

Hulaj dusza, z nami w zgodzie,
potańcujemy w gospodzie;
pocałuj się z nami, pocałuj,
nie żałujta, hetmanie, kieski,
brališta pieniędzyk moskieski,
hej, hetmanie, hetmanie Branecki!!

HETMAN

Bierzcie złoto, pali złoto.

CHÓR

Pali pieniędzyk moskieski?

HETMAN

Piekielna mnie dziś gospoda:
diabły moją piją krew;
szarpają mi pierś, plecyska,
psy zjawiska, łby ogniska;
szarpają, sięgają trzew!

Cierpienie, Kara, Szatan,
Zaświaty

PAN MŁODY

Wojewoda! Wojewoda¹⁵⁹!

HETMAN

Puszczajcie, litości!

PAN MŁODY

Jezu!!

SCENA XII

Pan Młody, Hetman

HETMAN

Ha, przepadli kędyś diabli,
kto się doli ulitował;
rana jeno straszna boli — —
puste żale, mnie nie szkoda,
bo ja pan, piekielny pan,
drwię z serdecznych ran.
Setkę lat przez puszcę gnam,
przez bór gonię, gęsty las,
przez ugory, łąki, błon —
upałami bije skroń,
młotami serce wali,
ogień wnętrzości pali — — —
Każ muzyce dla mnie grać,
mnie na Piekło stać.
Ja pan, ćwierć kraju mam w ręku,
a jak kto po cichuteńku

¹⁵⁹Wojewoda — w baśni dramatycznej L. Rydla *Zaczarowane koło* Wojewoda, jedna z głównych postaci, zapisawszy duszę diabłu dla zdobycia buławy hetmańskiej, na koniec musi mu ją oddać. Stąd analogia między Hetmanem a Wojewodą. [przypis redakcyjny]

powie „Jezus” — ja wolny na chwilę,
powietrzem się zasile:
odetchnąłem piersią całą;
bierz ty, ile złota zostało,
patrz, oto niecki,
diabli mi to kazali nieść;
co noc tak świeżych nasypią,
a sztabowi, czerńcy przekłęci,
krzyczą za mną: panie Branecki,
nie żałuj; — krew moją chlipią —
Masz!

PAN MŁODY

Hetmaniłeś ty, hetmanie,
choć byłeś łotr,
i sam król był tobie kmotr¹⁶⁰;
przewodziłeś, przewodziłeś,
a my dzisiaj w psiej niewoli:
nie hetmany, strzęp, łachmany, gruz;
duszę ziębi mróz;
ciebie ogień, ogień pali —
przez już nic nas nie ocali,
ani król, ani ból,
ani żale, ni płkanie,
hej, hetmanie, hej, hetmanie
dzisiaj to mój dzień miłości...

HETMAN

Czepiłeś się chamskiej dziewczki?!
Polska to wszystko hołota,
tylko im złota;
trza było do bękartów Carycy¹⁶¹
iść smalić cholewki:
była ta we mnie cnota.
Asan mi tu Polski nie żałuj,
jesteś szlachcic, to się z nami pocałuj,
jesteś wolny!

PAN MŁODY

Bierz cię diabli.

HETMAN

Gębuj, widzisz nie przy szabli.

SCENA XIII

Pan Młody, Hetman, Chór

HETMAN

Ścigają psy, kąsają psy.

CHÓR

Przekłety ty, przekłety ty.

¹⁶⁰*kmotr* — kumoter, kum, druh; F. K. Branickiego łączyła w latach młodości przyjaźń ze Stanisławem Augustem. Później stał się jednak przeciwnikiem króla. [przypis redakcyjny]

¹⁶¹*do bękartów Carycy iść* — Branicki ożenił się z Aleksandrą Engelhardtówną, naturalną córką carycy Katarzyny II. [przypis redakcyjny]

HETMAN

Sursum corda, serce żreją —
serce mi wyjmują z trzew.

CHÓR

Zaprzedałeś kraj, ty lew;
złotem pysk ci zaleją!
Złoty pan, weselny pan,
pójdźże w tan, pójdźże w tan!

HETMAN

Złoto pali, złoto war;
sursum corda¹⁶², wiwat Car!

CHÓR

Lejcie mu do pyska żar,
sięgajcie mu dłońmi trzew.

HETMAN

Piją krew, żłopają krew,
cielsko drą po kawale!

CHÓR

Złoty pan, weselny pan,
Pójdźże w tan, dalej w tan:
na Weselu hula Śmierć,
garniec pereł, złota ćwierć,
zaprzedałeś Czortu kraj.

HETMAN

Żłopią krew Czarty Moskale,
sursum corda, wiwat Car!

CHÓR

Huś ha, huś — haj go, haj¹⁶³!
Pójdźże w tan, dalej w tan!
Złoty pan! weselny pan!

SCENA XIV

Pan Młody, Dziad

PAN MŁODY

Tyle się przewlekło mar
z okropnym śmiechem Piekła...

DZIAD

Cóż wam to? cóż wam to?
Czy was panna młoda urzekła?

PAN MŁODY

Oj, tu Diabły, ze samego Piekła,
włóczyły przede mną człowieka,
ach, powietrza, tchu...

¹⁶²sursum corda! (łac.) — w górę serca! [przypis redakcyjny]

¹⁶³Huś ha, huś — tradycyjny okrzyk przy szczuciu psów na łowach. [przypis redakcyjny]

DZIAD

Cóż Don ucieka?

SCENA XV

*Dziad, Upiór*¹⁶⁴

DZIAD

za Panem Młodym

Miałem rzec, cosi miałem rzec:
Szczęść Boże przy weselu.

UPIÓR

Przyjacielu, przyjacielu...

DZIAD

Kto! ty we krwi! precz, piekielny!

UPIÓR

Ja weselny, ja weselny,
dajcie, bracie, kubel wody:
ręce myć, gębo myć,
chce mi się tu na Weselu
żyć, hulać, pić.

DZIAD

Precz, przeklęty, precz, przeklęty.

UPIÓR

Dajcie, bracie, kubel wody:
gębę myć, ręce myć...

DZIAD

Krew na sukniach, krew na włosach...

UPIÓR

Nie pyskuj, nie powtarzaj. —
Już, już wiedzą o tym w niebiosach.

nuci

„A stało się to w Zapusty”.

DZIAD

Precz, przeklęty, precz, przeklęty.

UPIÓR

Jeno ty nie przeklinaj usty,
boś brat — drzyj! ja Szela!!
Przyszedłem tu do Wesela,
bo byłem ich ojcom kat,
a dzisiaj ja jestem swat!!

---

¹⁶⁴*Upiór* — to zjawia Jakuba Szeli; ukazuje się ona Dziadowi, który niedawno uparcie wracał do myśli o „krwawych zapustach”, drażniąc ojca panny młodej, co wydał córki za „panów” z miasta. Jakub Szela (1737–1866), chłop ze Smarżowej niedaleko Tarnowa, stanął 20 lutego 1846 r. w Tarnowskim Jasielskim na czele żywiolowego „poruszenia chłopskiego” przeciw szlachcie, sprowokowanego przez administrację austriacką w Galicji dla rozbicia przygotowań do powstania narodowego. Później władze austriackie stłumiły chłopski sprzeciw wobec powrotu do pańszczyzny, a sam Szela musiał przenieść się z Galicji (w 1848 r.) na Bukowinę, gdzie otrzymał 30-morgową posiadłość od rządu cesarskiego, ale pozostawał pod nadzorem policyjnym. [przypis redakcyjny]

Umyje się, wystroje się.
Dajcie, bracie, kubel wody:
ręce myć, gębę myć,
suknie prać — nie będzie znać;
chce mi się tu na Weselu
żyć, hulać, pić —
jeno ta plama na czole...

DZIAD
Cholera!

UPIÓR
Zaraza, grób.

DZIAD
Precz, precz, ty trup!

UPIÓR
Widzisz, w orderach chodzę¹⁶⁵.

DZIAD
O! plamy na podłodze od nóg.

UPIÓR
To krew, obmyję próg,
dajcie ino, bracie, wody,
kubel wody — gębę myć,
suknie prać — nie będzie znać.

DZIAD
Przeklęty! Maryjo, strać!

UPIÓR
Gadu, gadu, stary dziadu,
trza się do roboty brać;
kubel wody, gębę myć,
nie bede próżno stać,
na Wesele, na Wesele,
podź tańcować, bośma brać.
.....

SCENA XVI

Kasper, Kasia, Jasiak

JASIEK
Kasiu —

KASPER
Kasiu —

---

¹⁶⁵w *orderach chodzę* — po pacyfikacji wsi, przeprowadzonej przez administrację cesarską latem 1846 r., władze rozdały nagrody gromadom chłopskim zasłużonym w rozgromieniu szlachty gotującej się do powstania; oprócz nagród pieniężnych administracja rozdała również medale („order”). Legenda przyznała szczególnie medal honorowy Szeli właśnie, choć nie odpowiadało to rzeczywistości: chłopski prowodyr nadawał się do usunięcia z okolicy, w której był działał, więc i przeniesiono go na wschód, na wówczas austriacką Bukowinę. [przypis redakcyjny]

KASIA

Cóz ta, Jasiu?

JASIEK

Bo to widzisz, Kasiu, że to —
tak mnie ciągnie bez pól.

KASPER

Pódź, Kasicko, ku mnie, cosi
mom ci sepnąć.

KASIA

Co, że co — ?

KASPER

Radź, co z nami — ?

KASIA

Kiej na ogrodzie rosi.

KASPER

Kiejbyśmy byli sami!...

JASIEK

Kasper — idze pod stodołę.

KASIA

Po co? — Idze ty.

KASPER

Wis, bracie,
idź ty pirwy — namość słomę.

KASIA

Przyjdziewa.

[JASIEK]

Cóz sie trzymacie,
łgnies do niego — ?

KASPER

To sie zeń.

JASIEK

Do zeniacki pirsy leń,
a wpół chyci, zwyobracu.

KASPER

Jest ta Kasie chycić za co.

JASIEK

Juz bym do wos nic nie cuł —
ino ciągnie mnie bez pól.

KASIA

Przynies wódki.

KASPER

Naści grosz.

JASIEK
Zaros, juści racje mos,
lece!

SCENA XVII

Kasper, Kasia

KASIA
Powiedziałam tak na hece.

Chłop, Flirt, Kobieta,
Mężczyzna

KASPER
Kasiu, dyc to k'sobie miło,
byśwa poszli spolnie ka.

KASIA
Na ogrodzie sie zrosiło —
jak kces gęby, na —

Pocałunek

KASPER
Ino by najmilej było
k'sobie, Kasiu, byle ka.

KASIA
Juści, miło, Kaspruś — co?
k'sobie —

KASPER
Ano —

KASIA
Juści...

KASPER
Zaś.

KASIA
Splezła mi się¹⁶⁶ wstążka kaś —

KASPER
Wstążka od gorseta?

KASIA
Nie ta,
przewiązka spodnicki.

KASPER
Kabyśwa¹⁶⁷ pośli, Kasicko,
mojeś ty palące policki.

nuci
„Ino mi się nie broń dziś,
jutro mozes sobie iść”¹⁶⁸.

¹⁶⁶*Splezła mi się* (gw.) — spadła, obsunęła się. [przypis redakcyjny]

¹⁶⁷*Kabyśwa* (gw.) — gdzie byśmy (*ka* — gdzie, *śwa* — śmy, końcówka tzw. liczby podwójnej). [przypis redakcyjny]

¹⁶⁸*Ino mi się nie broń* — piosenka w Krakowskim raczej nieznaną. [przypis redakcyjny]

SCENA XVIII

Kasper, Kasia, Nos

NOS
z flaszką i kieliszkiem
W twoje ręce.

KASPER
Podziękować.

NOS
A dej Kasię pocałować.

Pocałunek

KASPER
W twoje ręce!

KASIA
Podziękować!

NOS
A teraz pocałuj z woli.

KASIA
Ej ta, cóż to — ?

NOS
Nie zaboli —
Kasiu, dziwczę, co za dąs,
i on, i ja gołowąs;
chcesz go, to ci go nie bronię;
niedobrze ci w tej koronie.

KASIA
Pódzies pon, patrzcie go,
ledwo przysed, juz by kcioł.

NOS
Adie, druhna, jak nie, to nie.

KASPER
Cało flaszkę bestia schłoł.

SCENA XIX

Panna Młoda, Pan Młody

PANNA MŁODA
Och, mójesty, juz nie mogę tańcować,
a tańce, nie chciałabym żałować
jutro, że dzisiaj nie dosyć,
jak dzisiaj, że nie dość wczora,
ażem osłabła, aż prawie chora,
ino, że mi nie trza doktora,
ino tańca —

PAN MŁODY
Jak paciorki różańca,
taniec jeden, jak drugi
jednaki,

a łańcuch taneczny długi,
do rana, a od rana do nocy.

PANNA MŁODA
Pokiel starcy piecywa i kołocy¹⁶⁹,
hulać, hulać w kółeczko, tańcować...

PAN MŁODY
A pocałuj, bo będziesz żalować.

PANNA MŁODA
Tak ci mnie to granie tkliwi —

PAN MŁODY
Poczekaj, będziemy szczęśliwi —

PANNA MŁODA
Mój ty Boże — !

PAN MŁODY
W jakim dworze;
postawimy se dwór modrzewiowy,
brzózek przed oknami posadzę.

PANNA MŁODA
Brzoza strasznie sybko pusco,
het ściany we trzy roki ocieni.

PAN MŁODY
Będziemy se siedzieć w zieleni,
będziemy se siedzieć w maju¹⁷⁰,
we kwitnącym sadzie.

PANNA MŁODA
W paradzie.

PAN MŁODY
nuci
„A jak będzie słońce i pogoda,
słońce i pogoda...”¹⁷¹

PANNA MŁODA
nuci
„Pójdziemy se razem do ogroda —
będziemy se fijołecki smykać...”

SCENA XX

Dziennikarz, Zosia

ZOSIA
Ach!

¹⁶⁹*kołocy* (gw.) — kołaczy, ciasta. [przypis redakcyjny]

¹⁷⁰*w maju* — w zieleni. [przypis redakcyjny]

¹⁷¹*A jak będzie słońce i pogoda* — piosenka ludowa, popularna w kręgach ówczesnych krakowskich artystów. Pierwsza strofka w całości: „A jak będzie słońce i pogoda, słońce i pogoda, / Pójdziemy se razem do ogroda. / Będziemy se fijołecki smykać, fijołecki smykać. / Będziemy se ku sobie pomykać”. [przypis redakcyjny]

DZIENNIKARZ

Aa! —

ZOSIA

Bardzo ciemno.

DZIENNIKARZ

Nie widno.

ZOSIA

Zmęczonam, wciąż w kółko, w kółko...

DZIENNIKARZ

I cóż? chłopcy pani nie brzydą?

ZOSIA

Nie wiem — nie; — patrzę na ludzi
jak na przeróżnych ludzi.

DZIENNIKARZ

A tak się serduszko budzi.

ZOSIA

Patrzę i usypiam serce;
to ładne — to bardzo górne,
ale z tego co? — ja czuję,
muru głową nie przewiercę,
a jak widzę w lichej poniewierce
rzeczy górne i piękne, i czule,
to mnie boli.

DZIENNIKARZ

A ten ból przechodzi.

ZOSIA

A pan ma swoją bibułę¹⁷²,
żeby ból każdy przeszedł.

DZIENNIKARZ

Epidemia.

ZOSIA

Pan nie wierzy, co nie przewidziane?
A wie pan, ojczyzna to chemia;
serce, jak się czego uczepi,
to dynamit.

Ojczyzna

DZIENNIKARZ

Coraz lepiej,
jeszcze jeden taniec w kółko,
a edukacja skończona.

ZOSIA

Nie byłabym ja chłopu żona;
nikt mnie w śluby nie poprosi —
ale myślę, panie redaktorze,
że tam w tej wiejskiej komorze,

---

¹⁷²bibuła — tu: papier, pisanie (dziennikarstwo). [przypis redakcyjny]

w półblasku kuchennej lampy,
że tam mój taniec coś znaczy.

DZIENNIKARZ
Gdy sama to pani uznać raczy... —

ZOSIA
Pan skąd się tu bierze?

Flirt

DZIENNIKARZ
Ja się patrzę, lubię i nie wierzę,
za to wierzę w panią.

ZOSIA
Za co?

DZIENNIKARZ
Za tę minkę, oczy, gest.

ZOSIA
Podobam się?

DZIENNIKARZ
W tym coś jest.

SCENA XXI

Poeta, Rachel

POETA
To pani, o, proszę wejść.

RACHEL
Idę za panem jak cień;
pan się może śmiać,
ale mnie się wymarzyło,
że się tu zaczyna coś dziać — ?

Poezja

POETA
Może — a w tej chwili na dworze
pani mi się z dala pokazała,
jak płomieniste widziadło.

RACHEL
Byłam w ten szal owita cała
i w świetle ode drzwi, ot tak.

POETA
Noc nasze przeinacza widzenia.

RACHEL
Ja prawie że jestem w trwodze —
a wie pan, że się zwróciłam w drodze,
bo mi w poprzek ścieżki przeszła
jakaś osoba...

POETA
To są ludowe baśnie.

RACHEL
Chodzą hałaśnie
w huczącym wicherze; pan widzi,
jaki się huragan zrywa,
jak świszczy i drzewa szamoce —

POETA
Zatrząśł szybami; — patrz pani,
czego nie dostrzegam w ogrodzie...

RACHEL
Tak bardzo ciemno...

POETA
Ktoś wyrwał krzew różany.

RACHEL
Czy ten, co był w słomę odziany?

POETA
No ten chochoł.

RACHEL
Ktoś połamal? —
a myśmy, cośmy to chcieli
z nim — ?

POETA
Myśmy lecieli
na lep poezji — i teraz
dwór się od poezji trzęsie;
odbywa się wielkie darcie
piór wszelijkiego drobiu:
grunwaldzkie duchowe starcie,
lecą pióra orle, pawie, gęsie,
wnet ujrzymy husarię i króla;
zatrzęśło się tu ze wszech jak do ula.

RACHEL
W powietrzu atmosferyczna zmiana:
chata stała się rozkochana
w polskości — właściwa skala:
żar, co się duchem udziela,
co się na powietrzu spala
jak garść lnu.

POETA
Dawno nie miałem snu,
jak ten wieczór, jak ta noc.

RACHEL
Przedziwna, przedziwna Moc,
te potęgi walczące, ten wiatr,
jakieś prastare siły.

POETA
Hen z Tatr
przylatują ku mnie przypomnienia!

Skrzydeł! — nad ten las z kamienia
lecieć — w górę —

RACHEL

Na szczyty!

POETA

Walküra¹⁷³!

RACHEL

Dzisiejsze sny,
po tej nocy nieprzespanej,
będą cudne — bo oczy patrzące
stały się figurami ludne,
które się niełatwo zatrzeć dadzą.

POETA

Chodźmy patrzeć!

SCENA XXII

Gospodarz, Kuba

KUBA

Jakiś pon, jakiś pon
zsiadają z siwka w podwórzu;
koń ogromniec¹⁷⁴...

GOSPODARZ

Weźcie konia
razem ze Staszkiem ku szopie;
podrzucicie co żryć.

KUBA

A pon musi wielgi być:
ubiory na nim czerwone,
siwa broda a lira u siodła,
jak te dziady z Kalwaryje¹⁷⁵
co nosa lirę u pasa.
Niech pon wyjdą w sień.

GOSPODARZ

Bania się z gośćmi rozbiła
w ten weselny dzień;
kogóż ta ciekawość przywiodła?
Latarkę zaświć! —

KUBA

Jak żyje,
jeszczem takiego Polaka
nie ujzoł —

¹⁷³Walküra — Walkiria; w mitol. germ. dziewice kierujące z woli boga Odyna losami bitew; miały odprowadzać cienie poległych do Walhalli i podawać pierwsze czasze niebiańskiego napoju. Przebywały na szczytach gór, pędziły w chmurach na rumakach. Spopularyzowała je opera Wagnera *Die Walküre*; Walkirie pędzą w niej na szczyty górskie (słynny „galop Walkirii”). [przypis redakcyjny]

¹⁷⁴ogromniec — ogromny, olbrzym. [przypis redakcyjny]

¹⁷⁵dziady z Kalwaryje — Kalwaria Zebrzydowska, na południe od Krakowa, była słynnym miejscem opestowym (15 sierpnia), gdzie też schodzili się liczni żebracy, dziadowie-lirnicy, korzystający z ogromnego nagromadzenia wiernych, nawet z odległych stron. [przypis redakcyjny]

GOSPODARZ

Bo żyjesz mało;
jeszcze duża takich Polaków ostało,
co są piękni.

KUBA

A kaz się to wszystko kryje? —
O, zaraz będzie latarka,
ino sie przypiece siarka¹⁷⁶.

SCENA XXIII

Gospodarz, Gospodyni, Kuba

GOSPODARZ

Słyszysz, ponoś ktoś w gościnę,
jakiś jakby wielki gość...

GOSPODYNI

Tu drzwi zawrzes — tam se gwarzcie,
jo już mom tych tańców dość;
a cóż ty mos za tęgom minę,
coś ty jakisik niepewny — ?

GOSPODARZ

Ino, matuś, zaś nie swarzcie —
ja tak dziś przy Weselu rzewny;
jakiś gość nie lada jaki...

GOSPODYNI

Tu drzwi zawrzes, tam se gwarzcie.

GOSPODARZ

Kto to taki, kto to taki — — ?

SCENA XXIV

Gospodarz, Wernyhora¹⁷⁷

WERNYHORA

Sława, panie Włodzimierzu,
zjechałem tu gość.

GOSPODARZ

Spocznij, Wasza Mość;
żona stroi się w alkierzu...

WERNYHORA

Ostań, panie Włodzimierzu.

GOSPODARZ

Żona stroi się w alkierzu;
niespodziany gość,
właśnie była przy pacierzu,
bo się dziecka kładło spać.

¹⁷⁶ino sie przypiece siarka — tzn. jak tylko zapalą się — wówczas siarkowe — zapalki. [przypis redakcyjny]

¹⁷⁷Wernyhora — por. objaśnienie Dekoracji na pocz. aktu I. Charakterystyczne jest tu pojawienie się Wernyhory jako „Polaka”, więc w stroju „polskim”, zapewne szlacheckim, wita wszakże Gospodarza na sposób ukraiński: *slawa*. [przypis redakcyjny]

WERNYHORA
Niechajże żona w alkierzu¹⁷⁸...

GOSPODARZ
Bo się dziecka kładło spać,
a ci nie przestają grać:
jak wesele, to wesele,
to nie będą w miejscu stać;
ot, tu żona jest w alkierzu.

WERNYHORA
Niechajże żony w alkierzu,
niechże tańcuje Wesele.
Siądzże, panie Włodzimierzu,
mam Asaństwu nowin wiele:
Pomówimy o Przymierzu.

GOSPODARZ
Ano proszę, bardzo proszę.

WERNYHORA
Siadaj.

GOSPODARZ
Siadam — zacny gość —
bardzo proszę, bardzo proszę;
ceremonii dość.

WERNYHORA
Ja z daleka — hen od kresów¹⁷⁹,
koniałem zgnąłem.

GOSPODARZ
Podły czas.
A do wszystkich spadłych biesów,
toście tu są pierwszy raz;
któż was zwabił w taki czas?
A do wszystkich spadłych biesów,
żeście tak niespodziewanie
w noc i na to weselisko
zechcieli tu, Ichmość Panie?

WERNYHORA
Z daleka, a miałem blisko
i wybrałem Weselisko,
boście som tu jakoś wraz,
i wybrałem Ichmość Mości
dom, gdzie ludzie sercem prości.

GOSPODARZ
Wasza Mość mieliście blisko,
serceście zobligowali¹⁸⁰ —
myśmy sobie prości — mali.

Wesele

¹⁷⁸Niechajże żona... — tzn. niechaj żona w alkierzu sobie zostanie. [przypis redakcyjny]

¹⁷⁹hen od kresów — zgodnie z legendą: z Ukrainy, „kresów Rzeczypospolitej”. [przypis redakcyjny]

¹⁸⁰serceście zobligowali — zobowiązaliście, podbiliście serce. [przypis redakcyjny]

WERNYHORA

Z daleka, a miałem blisko;
ledwom wymienił nazwisko,
a zaraz mi pokazali
tacy chłopcy, rześcy, mali.

GOSPODARZ

Co to u nich serce z miską¹⁸¹;
przybieżali, powiadali,
czego nie zjęzykowali¹⁸²:
że pan stary, że Dziad stary,
że Dziad z lirą, brodą siwą...

WERNYHORA

Ot, dziadzisko z siwą brodą.
Dawnoż było w duszy młodo;
żeście sobie prości, mali,
toście wielkich krzywd nie znali. —
Chudobę¹⁸³ macie szczęśliwą.

GOSPODARZ

A ot, takie złote żniwo,
złote pola — pokoszone —
wszystko błoto — zadyszczone; —
sady ciche — kwitną, rodzą,
jedne z drugich same wschodzą:
złote żniwo, serce z miską;
nie trzeba szukać daleko,
kiedy było jakoś blisko.
Pokażę waćpanu żonę.

WERNYHORA

Złote żniwo, serce złote:
jeszcze u was w duszy młodo,
żeście sobie prości, mali,
toście wielkich krzywd nie znali. —
Może żona ma robotę — ?

GOSPODARZ

Żona stroi się w alkierzu,
chce się wydać urodziwa,
że to gość niespodziewany,
każe zaraz podać piwa.

WERNYHORA

Zostaw, panie Włodzimierzu,
że to chwila osobliwa...

GOSPODARZ

Lepiej gwarzy się przy szklenie,
że to z drogi, tyle błoto;
lepiej gada się przy wienie¹⁸⁴.

¹⁸¹serce z miską — raczej: „serce jak na misce”, tzn. otwarte (por. „serce jak na dłoni”). [przypis redakcyjny]

¹⁸²zjęzykowali (neol.) — naopowiadali. [przypis redakcyjny]

¹⁸³chudoba — mienie, gospodarstwo. [przypis redakcyjny]

¹⁸⁴przy wienie — w dobrym nastroju. [przypis redakcyjny]

WERNYHORA

Kiej się nie rozchodzi o to;
że to chwila osobliwa,
możemy na osobności
porozmawiać.

GOSPODARZ

  Słucham Mości;
a to chwila osobliwa.
Wolność spytać o nazwisko... — ?

WERNYHORA

Nie poznałeś — ?

GOSPODARZ

  Ktoś mi znany,
ktoś serdeczny, ktoś kochany,
ktoś, co groźny — dawny, stary,
jak wiek cały...

WERNYHORA

  Dawnej wiary.

GOSPODARZ

Ktoś mi znany, niespodziany...

WERNYHORA

Przypominasz krwawe łuny¹⁸⁵
i jęk dzwonów, i pioruny,
i rzeź krwawą, krwawe rzeki?

GOSPODARZ

A sen, sen jakiś daleki,
jeszcze w uszach mam te dzwony —
mieszają weselne grajki:
jakieś stare dumy, bajki.

WERNYHORA

Jeszcze w uszach mam te dzwony
ponad ich weselne grajki:
jęk posępny, jęk męczony,
tyle krwi rzezanych ciał;
ja tam był, przy trupach stał;
jeszcze w uszach mam te dzwony.
Patrzyłem się na lud święty,
jako upadał przeklęty,
przekleństwami potępiony:
kiedy ojce klną na synów,
kiedy syny przeklną ojce,
takie jęczące ogrojce
łez krwawiących, łez serdecznych
słyszałem w tych głosach wiecznych:

---

¹⁸⁵ *Przypominasz krwawe łuny* — aluzja do tzw. „koliszczyzny”, krwawego buntu chłopów ukraińskich przeciw polskiej szlachcie w 1763 r. Postać Wernyhory pojawia się na tle tych właśnie historycznych wydarzeń; na takim też tle ukazuje go Słowacki w *Śnie srebrnym Salomei*. Tam poeta każe mu opowiadać, iż porwie go „piekielny, biały rumak” z „lirą grającą u siodła”, ale że wróci, kiedy Polska będzie trupem; na dźwięk liry trup Polski powstanie. Przed *Weselem*, a nawet przed weselem Rydla, pisał Wyspiański rapsod pt. *Wernyhora*. [przypis redakcyjny]

w głosach dzwonów jęk szalony —
jeszcze w uszach mam te dzwony.

GOSPODARZ

Dawne czasy — dawne wieki,
a sen, sen jakiś daleki,
jęki przygłuszają grajki;
jakieś stare dumy, bajki.

WERNYHORA

Ja stałem w pożarnej łunie
na siwym, na siwym rumaku,
czekając Bożego znaku.
Za mną piorun po piorunie
bije z chmur, przez niebo łyska.

GOSPODARZ

Rzecz daleka — taka bliska,
ktoś mi znany, niespodziany;
ktoś, o którym jeszcze wczora
tylko we śnie, tylko w marze:
Pan—Dziad z lirą¹⁸⁶...

WERNYHORA

Wernyhora.

GOSPODARZ

Pan—Dziad z lirą — Wernyhora!
Wy mnie znany — spodziewany,
Wy, o którym jeszcze wczora
tylko we śnie, tylko w marze:
jak owi dawni mocarze,
Wy na koniu, siwym koniu,
poprzed dom mój, z wieścią.

WERNYHORA

Słowem!

GOSPODARZ

Wy ze Słowem — Wy ze Słowem!

WERNYHORA

Ja z Rozkazem.

GOSPODARZ

Rozkaz—Słowo!

Dawno serce już gotowo
tem wezwaniem piorunowem.

WERNYHORA

Słowo—Rozkaz, Rozkaz—Słowo;
dla serca serce gotowo.
Słuchaj, panie Włodzimierzu:

---

¹⁸⁶ *Pan—Dziad z lirą* — tak właśnie zjawia się Wernyhora w *Śnie srebrnym Salomei*, z lirą, w płaszczu dziadowskim (tu jest jednak w typowym „stroju polskim”). Księżniczka mówi u Słowackiego: „Ten koń, z lirą grającą u siodła, / I z dumkarzem zapomnianym [...]”. Wernyhora zaś zapowiada: „Aż kiedyś — gdy na godzinie / Stanie miesiąc o północy, / To koń znówu z siodła skinie / Mego ducha na kurhany, / Taj znów zagra dziad z powagą [...]”. [przypis redakcyjny]

oto chwila osobliwa,
pomówimy o Przymierzu.

GOSPODARZ

To jak ze snu prawda żywa,
chwila dziwnie osobliwa.
Jakiż rozkaz?

WERNYHORA

Trzy zlecenia.

GOSPODARZ

Chwila dziwnie osobliwa:
żem niejako jest wezwany.

WERNYHORA

Roześlesz wici przed świtem¹⁸⁷,
powołasz gromadzkie stany.

GOSPODARZ

To jak ze snu prawda żywa;
prawie że są wszyscy społem
u mnie przez to weselisko.

WERNYHORA

Ma być jawne, co jest krytem;
co dalekie było — blisko.
Dziś u Waści weselisko;
prawie że są wszyscy społem;
roześlesz wici przed świtem;
niech jadą we cztery strony.

GOSPODARZ

Porozsełam konno gońce,
roześlę wici przed świtem;
zaraz się poradzę żony —
ona swoim chłopskim sprytem.

WERNYHORA

Niech jadą we cztery strony!
Bądź gotów, nim wstanie słońce.
Skoro porozsełasz gońce,
zgromadzisz lud przed kościołem,
jak są zdrowi, prości, mali;
ażeby godność poznali,
Bogiem powitasz ich kołem,
a wtedy przykaż im ciszą,
niech żaden brzeszczot¹⁸⁸ nie szczęknie,
a skoro rzesza uklęknie,
niech wszyscy natężą słuch:
czy tętentu nie posłyszają
od Krakowskiego gościńca — ?

---

¹⁸⁷*Roześlesz wici przed świtem* — za pomocą wici przekazywano w dawnej Polsce rozporządzenia królewskie, w szczególności zaś zwoływano tak pospolite ruszenie na wojnę (na wici, długim kiju, umieszczano „listy”, tj. zarządzenia, i przekazywano coraz dalej, jakby sztafetą). [przypis redakcyjny]

¹⁸⁸*brzeszczot* — klinga szabli. [przypis redakcyjny]

GOSPODARZ

Wytężam, wytężam słuch.

WERNYHORA

Ja wiem, żeś jest Asan zuch
Od Krakowskiego gościńca
czy tętentu nie posłyszą,
czy już jadę z Archaniołem — ?

GOSPODARZ

Wytężam, wytężam słuch —
choćby i największy zuch,
jak to, co to, rozpoczęcie — —?

WERNYHORA

Słuchać ślepo, wierzyć święcie;
ja wiem, żeś jest Asan zuch.

GOSPODARZ

Ja mam stanąć przed kościołem?
to jak we śnie prawda żywa.
Któż mnie darzy tym zaszczytem;
któż śle ku mnie dawne gońce:
chwila dziwno osobliwa.

WERNYHORA

Bądź gotów, nim wstanie Słońce.

GOSPODARZ

Wstaną kosi w słońca świcie;
będę gotów!

WERNYHORA

Przysiąż Słowo.

GOSPODARZ

Rzekłem.

WERNYHORA

Przysiąż.

GOSPODARZ

Rośnie życie.

Czyli marą Wy widmową,
czyliś Wać jest upiór grobów,
czy ty próchno, czy ty czarem,
żeś ze słowem przyszedł starem,
żeś na mnie użył sposobów
i co we mnie tajemnicą,
ty mówisz jak rzecz prawdziwą;
jako żywo, jako żywo — !

WERNYHORA

Mówię Słowo — rzecz prawdziwą;
chwila, chwila osobliwa:
wybrałem dziś weselisko,
twój dworek, drózkę, zagrodę. —
Słyszysz, jaki wicher wyje!

Słyszysz, wielki deszcz się pluszcze!
Słyszysz, chrzęszczą wielkie drzewa
i jako trzaskają kuszcz¹⁸⁹:
to tam moja drużba¹⁹⁰ śpiewa,
tysiąc koni grudy bije
ze złotymi podkowami!

GOSPODARZ

Jezus, zmiłuj się nad nami — — !

WERNYHORA

Leć kto pierwszy do Warszawy
z chorągwią i hufcem sprawy,
z ryngrafem¹⁹¹ Bogarodzicy;
kto zwoła sejmowe stany,
kto na sejmie się pojawi
Sam w stolicy — ten nas zbawi!

GOSPODARZ

Jako żywo, jako żywo;
Waść mi takie dziwa prawi,
i to jako rzecz prawdziwą.

WERNYHORA

Wszystko święte, wszystko żywo:
z daleka, a miałem blisko;
wybrałem twój dom, zagrodę
i wybrałem Weselisko.
Waszmość rękę miej szczęśliwą:
Daję Waści złoty róg.

GOSPODARZ

Złoty róg.

WERNYHORA

Możesz nim powołać chór.

GOSPODARZ

Bratni zbór.

WERNYHORA

Na jego rycerny głos
spotężni się Duch,
podejmie Los.
Daję w twoje ręce róg.

GOSPODARZ

Dziękuj Bóg.

WERNYHORA

Waść masz porozsełać wici,
lud zgromadzić przed kaplicą.

---

¹⁸⁹*kuszc* (z ukr.) — krzew, krzak. [przypis redakcyjny]

¹⁹⁰*drużba* — tu w znaczeniu zbiorowym: drużyna, poczet. [przypis redakcyjny]

¹⁹¹*ryngraf* — wypukła, srebrna lub złota blaszka, zwykle z wyrytym lub malowanym wizerunkiem Matki Boskiej. Niegdyś, zawieszona na szyi, z wyobrażeniem orla polskiego, oznaczała oficera będącego na służbie. [przypis redakcyjny]

GOSPODARZ

Jutro? — skoro się zgromadzą?
mają radzić? — co uradzą?

WERNYHORA

Jutro: wielką tajemnicą,
jutro skoro się zgromadzą,
niech nie radzą, nic nie radzą,
jednoś niechaj w ciszy staną.
Jutro wielką tajemnicą.
A ty wstawszy bardzo rano,
skoro zejdzie pierwsze słońce.
ku drogom natężaj słuch.

GOSPODARZ

Jutro?!

WERNYHORA

Jutro!!!

GOSPODARZ

Wszelki duch!!!

SCENA XXV

Gospodarz, Gospodyni

GOSPODARZ

Żono, słuchaj no, żonisia,
póddź no, Hanuś!

GOSPODYNI

Cóz takiego?!

GOSPODARZ

Osobliwy ten dzień dzisiaj,
tyle naraz wiem nowego.

GOSPODYNI

A złego co, cy dobrego?

GOSPODARZ

A wiesz, mama, tyle tego,
że mi w głowie huczy, szumi;
kto zrozumi, kto zrozumi?

GOSPODYNI

Cóz takiego, cóz takiego?
możeś chory, któż ten stary?

GOSPODARZ

Kto ten stary: — Wernyhora;
jeno nie mów to nikomu,
to ci mówię po kryjomu,
i on był tu w tajemnicy.

GOSPODYNI

Ka już posed — — ?

GOSPODARZ

Precz odjechał,
bardzo ważne mówił rzeczy:
trza się zbierać.

GOSPODYNI

A co tobie?

GOSPODARZ

Trza się zbierać, pasy, torby,
moja flinta, pistolety
i te szable wezmę obie — — !

GOSPODYNI

O Jezusie, jakieś borby¹⁹²
po nocy, gdzież to, cóż znowu — — ?

GOSPODARZ

Mam być gotów.

GOSPODYNI

Gwałtu, rety!
Ledwo stoisz, jesteś chory.

GOSPODARZ

Zaraz konno jechać muszę.

GOSPODYNI

Jeszcze spadniesz ka do rowu...

GOSPODARZ

Poprzysiągłem się na duszę;
konno muszę — — !

GOSPODYNI

Cary¹⁹³, zmory,
jakaś siła?!

GOSPODARZ

Od tej pory
żyć zaczniemy — coś wielkiego!

GOSPODYNI

Chowaj Boże czego złego.

GOSPODARZ

Z daleka jechał, miał blisko;
goniec, zwiastun, Wernyhora!
Tam! już jakaś wielka Zgoda.
Z daleka jechał, miał blisko —
koniec i początek Sprawy.
Kazał. — Słowo. Słuchać muszę,
zaprzysiągłem się na duszę.
Jego siła mnie urzekła:
Duch narodu!

¹⁹²*borba* (z ukr.) — walka, bójka. [przypis redakcyjny]

¹⁹³*Cary* — zapewne: czary. [przypis redakcyjny]

GOSPODYNI

Widmo z Piekła!
gwałtu, rety, jesteś chory,
cosi, gdziesi, kajsi, ktosi –
piłeś duza.

GOSPODARZ

Duch ponosi!

SCENA XXVI

Gospodarz, Jasiek

GOSPODARZ

Jasiek!!

JASIEK

Pon co!?

GOSPODARZ

Sam tu!¹⁹⁴

JASIEK

Juści!

GOSPODARZ

Siodłać konia, dosiądz szkapy,
pojedziesz zwoływać chłopcy!

JASIEK

Jechać, teraz, trzeba — — ?

GOSPODARZ

Musi!

JASIEK

Zagubię się w tej celuści,
wszędę straszne błotne chlapy.

GOSPODARZ

Aleś Jasiek, co przeleci!

JASIEK

Konia se odwiąże z szopy!

GOSPODARZ

Musi! Ważne rzeczy.

JASIEK

Nasza!¹⁹⁵

GOSPODARZ

Przeleć, przeleć w cztery strony;
pukaj w okna, zakrzycz „musi”;
niech tu staną przede świtem,
niech tu staną przed kaplicą
chłopcy z ostrzem rozmaitem.

¹⁹⁴Sam tu! — wezwanie: przyjdź tu! (na sposób stp). [przypis redakcyjny]

¹⁹⁵Nasza — tj. zapewne: nasza sprawa. [przypis redakcyjny]

JASIEK
Chłopy z kosą — dobra nasza!

GOSPODARZ
Dobędzie się i pałasza.

JASIEK
Że pon wojak — dobra nasza!

GOSPODARZ
Dobra nasza!

JASIEK
Lecę duchem¹⁹⁶!

GOSPODARZ
Tajemnica!

JASIEK
Chłopy z kosą!
Same wichry mnie poniosą!

GOSPODARZ
Niech przed świtem staną.

JASIEK
Musi!!

GOSPODARZ
A nie słuchaj, choć czart kusi,
jeno prosto.

JASIEK
Swego nosa.

GOSPODARZ
Nim na wrzosa padnie rosa,
zanim ptaki zaświergocą...

JASIEK
Lecę duchem.

GOSPODARZ
A leć z mocą!

JASIEK
Hej!

GOSPODARZ
wręcza Jaskowi złoty róg, który otrzymał był od Wernybory
Masz w łapę, to jest dar.

JASIEK
Szczyre złoto, cóż to?

---

¹⁹⁶*duchem* — szybko, co tchu. [przypis redakcyjny]

GOSPODARZ

Czar!

Owiń se o szyję sznur
i dierz mocno cięgiem róg.
Bacuj¹⁹⁷ u rozstajnych dróg¹⁹⁸,
by cię jaki czart nie zmóg.
Nie chylaj się nigdzie po nic,
ino leć.

JASIEK

Do samych granic!

GOSPODARZ

Wróć, nim trzeci pieje kur¹⁹⁹;
wrócisz, to se staniesz tu;
wtedy zadmij tęgo w róg,
to się taki wzmoże Duch,
jaki nie był od lat stu —
bo wszyscy wytężą słuch.
Ino nie zgub, bo róg złoty,
bo go zseła Jasny Bóg.

JASIEK

Wolę goreć w Piekle poty.

GOSPODARZ

Bez tego złotego dźwięku
wniwecz pójdzie cały ruch.

JASIEK

Opasę sie.

GOSPODARZ

Nie szarp w rękę!

JASIEK

Hajże — !

GOSPODARZ

Leć, krakowski zuch!

JASIEK

który był wybiegł, wraca, chylając się za czapkę porzuconą na podłodze
Moja copka z pawim piórem.

GOSPODARZ

Stawaj tu przed trzecim kurem.

SCENA XXVII

Gospodarz, Staszek

---

¹⁹⁷Bacuj — bacz, miej się na baczności. [przypis redakcyjny]

¹⁹⁸u rozstajnych dróg — miejsce, gdzie mitologia ludowa lokuje „złe” — diabły, upiory, strachy. [przypis redakcyjny]

¹⁹⁹kur — kogut; nocne pianie koguta miało w mitologii ludowej (nie jedynie zresztą) znaczenie magiczne, w szczególności trzecie, nad ranem. [przypis redakcyjny]

STASZEK

Cy pon słysz, co sie dziolo:
teraz sie tak wicher wzdon,
jak odjechał stary pon.

GOSPODARZ

Toś ty przywoził starego,
tego pana w delii²⁰⁰, w pąsach?

STASZEK

Kiela tego, tela tego,
złote iskry miał na wąsach,
a ta delijo pąsowa,
to jak ogień, jak płomieniec,
a koń diabeł, czart, odmieniec²⁰¹.

Koń

GOSPODARZ

Koń siwy, czaprakiem kryty,
czaprak tkany, rozmaity.

STASZEK

U siodła pistolców dwoje.

GOSPODARZ

I lira przez siodło zwiśla.

STASZEK

Wszystko jakbyście widzieli...

GOSPODARZ

Gdziesi, kiedyś coś widziałem...

STASZEK

Przy samiuśkim koniu stałem;
szkapa jak ogonem świsła —
skąd ta u niej tako siła —
to pysk Kubie osmalila.

GOSPODARZ

Kuba strzymał?

STASZEK

A, psiawiara,
nijak strzymać się nie dała,
ino het ogonem prała,
żeśmy oba sie chycili
uzdek — aż i dosiadł Stary.

GOSPODARZ

Siadł, pojechał —

STASZEK

A cy cary,
koń — jak ony nań sie zwałił,
jakby wagle w nim rozpalil:

---

²⁰⁰*delia* — należący do stp. stroju szlachty wierzchni ubiór męski, narzucany na żupan, podbity futrem i z futrzonym kołnierzem, przeważnie barwny. [przypis redakcyjny]

²⁰¹*odmieniec* — istota „nieczysta” (por. lud. „z piekła odmieniec”). [przypis redakcyjny]

ogniem piernól, ogniem łysnął,
jak się naroz bez płot cisnął,
mnie i Kubie pysk osmalił.

GOSPODARZ
A wszelki duch Pana Boga:
na zegarze po północy.

STASZEK
Została zguba u proga...

GOSPODARZ
Zguba!?

STASZEK
podaje Gospodarzowi złotą podkowę
Na!

GOSPODARZ
Złota podkowa —

Szczęście

STASZEK
Błyskotała sie na bloku.

GOSPODARZ
Wymowniejsze niżli słowa:
znak widoczny, oczywisty,
że zawitał gość ognisty
na stepowym siwym koniu,
z lirą dzwoniącą u siodła:
orły, kosy, szable, godła!

SCENA XXVIII

Gospodarz, Gospodyni, Staszek

GOSPODARZ
Patrzaj, Hanuś!

GOSPODYNI
Scęście w ręku!

GOSPODARZ
Szczęście, szczęście znalezione.

GOSPODYNI
Ka?

GOSPODARZ
Pod progiem na przysieniu²⁰²;
szczęście w ręku.

GOSPODYNI
Cała złota,
o mistyrna tyz robota.
Któż to zgubił? — Schować trzeba.

---

²⁰²na przysieniu — u progu sieni domu. [przypis redakcyjny]

GOSPODARZ
Zwołać ludzi — spadło z nieba;
trza pokazać zgromadzeniu.

SCENA XXIX

Gospodarz, Gospodyni

GOSPODYNI
Ni ma cęgo — Scęście w ręku;
tego z ręki się nie zbywa,
w tajemnicy się ukrywa,
światom się nie przekazuje:
Scęście swoje sie szanuje!

GOSPODARZ
Złota!

GOSPODYNI
Prawda.

GOSPODARZ
Rzuć do skrzyni!
Prawdziwieś do ręki wzięła;
szczęście swoje się szanuje,
czyli Piekła dar, czy z Nieba —
aleć jensze szczęście moje.

GOSPODYNI
Cóz ty godos, ja sie boje.

GOSPODARZ
A boś jeszcze nie pojęła:
skończyć nędzę — zacząć dzieła.

GOSPODYNI
Jakie dzieła, co za dzieła?
cóżem to ja nie pojęła?

GOSPODARZ
Orły, kosy, szable, godła,
pany, chłopcy, chłopcy, pany:
cały świat zaczarowany,
wszystko była maska podła:
chłopcy, pany, pany, chłopcy,
szable, godła, herby, kosy,
aż na głowie wstają włosy,
wszystko była podła maska
farbiona — jak do obrazka:
cały świat zaczarowany.

GOSPODYNI
A což tobie, cy gorączka?

GOSPODARZ
Snuło się to jak gorączka,
jak gorączka na wulkanie,
jak szumienie na organie:

Kobieta, Mężczyzna

takie figury w koronie,
tacy pyszni szlachta w herbie,
pałace, zamczyska, wille,
tabunami gnane konie,
sześciu paradników w tyle:
hulaj dusza bez kontusza
z animuszem, hulaj dusza!!
ani zbili pan w koronie,
że stoimy gdzieś na szczybie²⁰³,
ani zbili²⁰⁴ szlachta w herbie,
ani zbili chłop przy roli,
czy tam kogo gdzie co boli:
wół przy roli, świnia w ganku —
hulajże, panie kochanku.

GOSPODYNI
Połóż się, boś pijany.

GOSPODARZ
Świat pijany, świat pijany,
cały świat zaczarowany
puść mnie, ja mam jechać, muszę,
poprzysiągłem się na duszę.

GOSPODYNI
Gwałtu, rety!!!

SCENA XXX

*Gospodarz, Gospodyni, Goście z miasta*²⁰⁵

WSZYSCY

Co się dzieje??

Co się stało?

GOSPODYNI

Ot, szaleje!

GOSPODARZ
Wy a wy — co wy jesteście:
wy się wynudzić w mieście,
to się wam do wsi zachciało:
tam wam mało, tu wam mało,
a ot, co z nas pozostało:
lalki, szopka, podłe maski,
farbowany fałsz, obrazki;
niegdyś, gdzieś tam, tęgie pyski
i do szabli, i do miski;
kiedyś, gdzieś tam, tęgie dusze,
półwariackie animusze:
kogoś zbawiać, kogoś siekać;
dzisiaj nie ma na co czekać.

Maska, Nuda, Pozory

Szlachcic

²⁰³na szczybie — na wylomie (muru obronnego). [przypis redakcyjny]

²⁰⁴zbili — lud. zbilić, zbylić: pamiętać, pomyśleć o czymś, tu: ani zbili — w jakimś innym sensie, dziś mętnym (jak cała przemowa Gospodarza); może: niewątpliwie lub tp. [przypis redakcyjny]

²⁰⁵Goście: w I wydaniu dokładniej — Goście z miasta, do nich to zwraca się Gospodarz ("Wy się wynudzić w mieście"...). [przypis redakcyjny]

Nastrój? macie ot nastroje²⁰⁶:
w pysk wam mówię litość moje.

pluje

---

²⁰⁶*Nastrój?*... — słowa zwrócone przeciw poszukiwaniu „nastrojów”, znamienych dla sztuki modernistycznej (*Stimmung*), ale tu raczej dla modnej wówczas postawy, podporządkowującej zachowanie się zmiennym, lecz przeważnie posępnym lub marzycielskim nastrojom, odpowiadającym pesymizmowi w poglądzie na świat. [przypis redakcyjny]

AKT III

SCENA I

Gospodarz

Chodzi tam i sam; zatraskując zamyka to jedne, to drugie drzwi, które ktoś od zewnątrz otworzy; wreszcie znużony położył się na zestawionych krzesłach, drzemiący. Pokój jest ciemny.

Wszystko już odtąd mówione półgłosem.

SCENA II

Gospodarz, Poeta, Nos, Pan Młody, Gospodyni, Panna Młoda

POETA

Spіл sie, no!

GOSPODARZ

Zwyczajna rzecz:

powinien mieć polski łeb
i do szabli, i do szklanki
— a tymczasem usnął kiej.

Polak

NOS

Do szklanki i do kochanki —
— chociaż nie — chociaż nie; —
rzecz mi się inaczej widzi,
coś mnie tak pod sercem rwie,
może z tego będzie co; —
wino, wódka — to nie to,
czynnik główny: ... miecz.

GOSPODARZ

Miecz — miecz, czynnik główny miecz

POETA

Dziwna rzecz — dziwna rzecz;
połóżcie go spać.

PAN MŁODY

Szarpie sie.

NOS

Widzi mi się, jestem w lesie;
uciekają drzewa precz....

PAN MŁODY

Czy cię nudzi?

NOS

Wszystko nudzi,

wszystko mi się przykrzy już;
koło serca mi się studzi,
odleciał mnie Anioł stróż;
ino mi się widzi las
i te drzewa lecą precz:
wszystko hula: has, has, has.

Nuda

PANNA MŁODA

To sie spił.

POETA

Ciekawa rzecz.

GOSPODARZ

Wszystko zawsze jest ciekawe,
wszystko interesujące.

PAN MŁODY

Własny ton, muzyka duszy;
ton, przez który dusza krzyczy.

POETA

Ciszej — czegoś sobie życzy.

NOS

Kapkę wina, w gardle suszy.

POETA

Masz —

NOS

do Poety

Znam, znam: *evviva l'arte*²⁰⁷,

życie nasze nic niewarte:
kult Bachusa i Astarte²⁰⁸.
Ha! trza znosić Fata, Los,
konsekwentnie próżny trzos;
o Wielkościach darmo śnić,
trzeba żyć, trzeba żyć. —
Bonaparte, ten miał nos.

Artysta, Poeta, Sztuka

GOSPODARZ

ze swego miejsca

Gdzieżeś ty się tak uwiolił,
ledwo drugi dzień wesela,
jużeś powalony z nóg.

Pijaństwo

NOS

Chciałem, żebym w tłumie zginął,
żeby się tak zniwelować²⁰⁹,
zanurzyć się po szczyt głowy
w ten świat zdrowy;
indywidualność zdusić,
do prostoty się przymusić,
ale cóż, kiedy natura
rozśpiewała moją duszę;
mimo żem chciał się pogłębić,
na plan pierwszy wstąpić muszę —
czuję! psiakrew, serce czuję...

Chłop, Pozycja społeczna,
Szlachcic

POETA

Choroba, Melancholia

²⁰⁷ *evviva l'arte* (wł.) — niech żyje sztuka. Przybliżony cytat z wiersza K. Tetmajera *Evviva l'arte z Poezycji*, Serii II (1894): „i chociaż życie nasze nic niewarte: / *evviva l'arte!*” Wiersz ten, głosząc hasło „sztuki dla sztuki”, stał się bez mała programową deklaracją polskich modernistów. [przypis redakcyjny]

²⁰⁸ *kult Bachusa i Astarte* — Bachus w mitol. rzymsk. bóg wina; Astarte — babilońska i fenicka bogini miłości (także wojny, księżycy, niebios). [przypis redakcyjny]

²⁰⁹ *zniwelować się* — zrównać się, zejść. [przypis redakcyjny]

Nie żarty, choroba serca;
po cóż pijesz?

PAN MŁODY

Niebezpieczno,
ach, to już prawie szaleństwo.

GOSPODARZ

mrucząc

...A jednak i to... męczeństwo:
żyć z tą pustką w duszy wieczną.

NOS

Piję, piję, bo ja muszę,
bo jak piję, to mnie kłuje;
wtedy w piersi serce czuję,
strasznie wiele odgaduję:
tak po polsku coś miarkuję
szumi las, huczy las:
has, has, has.
Chopin gdyby jeszcze żył²¹⁰,
toby pił —
has, has, has,
szumi las, huczy las.

POETA

Położę się na kanapie,
jak się wyśpiesz, pójdiesz w tan.

NOS

Tańcowałem z Morawianką,
nikt jej nie chciał w taniec brać,
przecie mnie na litość stać:
ona chłopka, a ja pan,
jak się prześpię, niech poczeka.

Chłop, Szlachcic, Taniec

GOSPODARZ

mającąc

Sen — sen: — niech poczeka tam;...
długa droga i daleka,
jedzie drogą wielki pan...

POETA

do brata

Coś się marzy — — ?

---

²¹⁰ *Chopin gdyby jeszcze żył* [...] — w bełkotliwych wynurzeniach pijanego Nosa komentatorzy dosłuchiwali się echa deklaracji S. Przybyszewskiego, jego fascynacji muzyką Chopina (którego kompozycje grywał podczas pijatyk w gronie cyganerii). W samej postaci Nosa odnajdywano uosobienie „przybyszewszczyzny” krakowskiej. Owo zagadkowe „ram-tam-tam-tam-tam”, które w ustach Nosa zastanawiało może czasem którego z czytelników *Wesela*, to niewątpliwie nic innego, tylko fraza z *Preludium A-dur* Chopina, które Przybyszewski godzinami potrafił grywać w chwili największego napięcia, wałąc coraz wścieklej, coraz rozpaczliwiej w klawiaturę. I więcej znalazłoby się cech przybyszewszczyzny w Nosie; pewne aktorstwo desperacji, owo „na plan pierwszy wstąpić muszę”, i echa Nad-człowieka: „Bonaparte, ten miał nos” etc. W ten sposób, tą jedną figurą, Wyspiański otwiera — dla wtajemniczonych — okno na cały dwuletni bujny okres krakowskiego i polskiego życia artystycznego. Nos, ten maruder przybyszewszczyzny, odcina się od tego całego Środowiska tragicznie groteskową plamą — stwierdzał T. Żeleński-Boy (*Plotka o „Weselu”, Pisma*, t. III, s. 153–154). [przypis redakcyjny]

GOSPODARZ

I ja śpiący.

GOSPODYNI

do męża

Podź na łóżko, zgotowane.

GOSPODARZ

Nie — zostanę tu w fotelu.

ku Nosowi

He, dobranoc, przyjacielu,
tych prawdziwych już niewielu.

Przyjaźń

NOS

układa się na sofie; do Pana Młodego

Całowałem Morawiankę²¹¹,
a trzymałem flaszkę w łapie;
flaszka mi się przechyliła
i czuję, że wino kapie;
szkoda wina; — w tym przyczyna,
że trzymałem flaszkę w łapie;
chciałem wyjąć korek, a tu
korek coraz na spód idzie;
myślę sobie, daj go katu,
wyciągnę korek za włos,
za włos długi Morawianki,
a ona poszła po szklanki;
no, ale się jakoś stało,
że wypilem flaszkę całą
i... musiałem wypić włos!
i to mnie tak rozmarzyło,
żem się kochać począł naraz —
chcę całować drugi raz
i tutaj nowy ambaras,
bom runął jak, jak — jak głaz.

Pijaństwo

PAN MŁODY

Pamiętaj na drugi raz:
wprzód całować, potem pić.

POETA

Wprzód zmarnieć, potem żyć.

GOSPODYNI

A podźcie juz, niechże śpiom.

NOS

Tom te rom tom, tom, tom, tom...

PANNA MŁODA

Ostawcie ich, podźcie już.

POETA

Ciekawy stan takich dusz.

Kondycja ludzka

²¹¹ *Całowałem Morawiankę* — zapewne cząstkowa parafraza jakiejś piosenki, może żołnierskiej (Galicja i Czechy z Morawami wchodziły w skład Austrii, łączyła ich mieszkańców często wspólna służba wojskowa). [przypis redakcyjny]

PAN MŁODY

My jeno znamy połowę
o sobie — któż resztę wie — — ?

POETA

Gdzie to człowiek chadza w śnie:
straszno tam, tutaj źle;
prawie co dzień myślę o tem:
jak to długo może trwać — ?

Sen

NOS

Na ten temat myślę co dzień;
jak się wyśpię, powiem mowę —
chce mi się okrutnie spać,
najlepiej na ten temat śpię.

PAN MŁODY

Całe ciało złane potem.

POETA

Trza mu suknie insze wdziać.

NOS

Wieczność — czy tak rozumiecie — ?
Nieskończoność — hej, gdzieś, hej —
ty mi, panno, wina lej;
spłyniem, inni po nas przyjdą.

Czas, Przemijanie, Wino

GOSPODARZ

Czy oni już raz stąd wyjdą!
Nie tłuczcie się — ruszaj tam,
chcę mieć spokój, chcę być sam.

NOS

Spłyniem, inni po nas przyjdą;
uciekajcie, kysz, a kysz —
*après nous le déluge*²¹².

Czas, Kondycja ludzka,
Przemijanie

Nos zasypia na sofie, Gospodarz na fotelu i krzesłach i tak już śpiący obaj pozostają.

SCENA III

Czepiec, Muzykant we drzwiach wejściowych

Chłop, Muzyka, Wesele

CZEPIEC

Durny gajdusie²¹³,
pieniądze tobyś chciol brać²¹⁴?!

MUZYKANT

Nie gawędźcie, gospodarzu,
połóżcie się spać;
niech se potańcują inni.

²¹²*après nous le déluge* (fr.) — dosłownie: po nas potop, „po mojej śmierci niech się dzieje, co chce”, maksyma przypisywana Ludwikowi XV (a raczej powiedziała doń tak pani de Pompadour, chcąc go pocieszyć po klęsce poniesionej pod Rossbach). [przypis redakcyjny]

²¹³*gajdus* (gw.) — tej formy nie ma w *Słowniku gwar polskich* J. Karłowicza; *gajda* — nicpoń, głupiec; *gajdziasty* — niezgrabny, ociężały. [przypis redakcyjny]

²¹⁴*pieniądze tobyś chciol brać* — na zabawie chłopskiej po rzuceniu pieniędzy grajkom można sobie zatańczyć wedle własnej woli (np. na żadaną nutę). [przypis redakcyjny]

CZEPIEC

Psiekwie — mieście grać powinni;
to mnie kazujecie leżeć,
jagem wom zesypol piniądze. —
Patrzyć! — jak wom pyski spiere.
Będzicie czy nie będzicie grać — ?

MUZYKANT

Nie gawędźcie²¹⁵, gospodarzu,
połóżcie się spać;
niech se potańcują inni.

CZEPIEC

Psiekwie — mieście grać powinni²¹⁶.

MUZYKANT

Szóstkę—ście dali²¹⁷,
jużeśmy wom przegrali;
niech se potańcują inni.

CZEPIEC

Psiekwie — mieście grać powinni.

SCENA IV

Czepiec, Czepcowa

CZEPCOWA

Dejze pokój —
cóz ci ta o głupie granie;
zastępujesz ta komu.

CZEPIEC

Następ²¹⁸ — jo im sprawie lanie.

CZEPCOWA

Pojdze do dom, boś ochlany.

CZEPIEC

Caf się²¹⁹, babo — jo pijany?
Szuruj²²⁰ do domu!
Skrzypkowie, jo mom rękę silno,
moze wicie — po dobroci.

CZEPCOWA

O cóz to ci — o cóz to ci?

CZEPIEC

Następ, ja im sprawie lanie.

²¹⁵*gawędzić* — tu w znaczeniu gwarowym (podkrakowskim): przeszkadzać, zawadzać. [przypis redakcyjny]

²¹⁶*mieście grać powinni* — tzn. mnie grać powinniście. [przypis redakcyjny]

²¹⁷*szóstka* — wówczas w Galicji dziesięć centów (korona równała się 100 centom), nazwa zaś pozostała po poprzednim systemie monetarnym Austrii. Boy twierdzi, że autentyczny Czepiec miał za złe Wyspiańskiemu, iż kazał mu się targować o tak małą kwotę, jakiej by „porządny” gospodarz nie dawał muzyce (*Plotka o „Weselu”*). [przypis redakcyjny]

²¹⁸*Następ* (gw.) — cofnij się. [przypis redakcyjny]

²¹⁹*Caf się* (gw.) — cofnij się. [przypis redakcyjny]

²²⁰*Szuruj* (gw.) — idź, wynoś się. [przypis redakcyjny]

CZEPCOWA
Dejże pokój.

CZEPIEC
Psie gazdonie²²¹,
pokil mówię po dobroci.

SCENA V

Czepcowa, Gospodyni

CZEPCOWA
Was ta śpi.

GOSPODYNI
Mój ta śpi.

CZEPCOWA
Telo z tym Weselem zachodu.

Młodość, Wesele

GOSPODYNI
Niech sie ta pocieszom z młodu.

CZEPCOWA
Juści, ino tylecka człowieka,
co sie nawesołuje z młodu;
późni ino ciągiem narzeka:
tego szkoda, tego szkoda...

Młodość, Starość

GOSPODYNI
Tak ta, jak ta, jak sie co da.

CZEPCOWA
Ale piknie sie odbywo.
Ino to miastowe państwo
patrzy sie, patrzy, a poziwo;
widać to niewyspane cy jakie;
poziwo, a nie odydzie;
widać im sie szyćko udało; —
a naprzyjezdzało niemało.

Chłop, Mieszczanin

GOSPODYNI
Tyło ozrywki w cały bidzie.

SCENA VI

Rachel, Poeta

RACHEL
Ach, panie, jak to piękna dla pana
chwila — ja panu oddana;
a że to tak przemija
i ani się pan coraz zbliża,
ani ja, bo ja wciąż nieśmiała.

Flirt, Kobieta, Literat,
Poeta, Poezja, Sztuka

---

²²¹*gazdoń* (gw.) — wyraz obelżywy. [przypis redakcyjny]

POETA

Pani by tam stała i stała
na tym wicherze...

RACHEL

A, ten pęd; a potem te głosy coraz cichsze —
coraz dalsze — i ta muzyka bliska,
i te wszystkie na sadzie zjawiska,
którem ja widziała —
a że to tak przemija;
że my się rozejdziemy
że się wzajem zapomniemy,
to jest, pan mnie zapomni,
i jak się Rachel oprzytomni,
to będzie marzyć
i może będzie smutna.

POETA

To będzie pani kontenta,
że myśl tak upór nie zajęta
smutkiem — a Smutek to Piękno.

RACHEL

A jak struny sie jakie rozpękną
i zacznie grać ten żal.

POETA

Wtedy pani weźmie szal
i przystanie jak Polymnia w ogrodzie²²²,
i pomyśli — — jaki krój jest w modzie,
jak się ubrać, mając pójść na bal
lub do koncertowych sal,
a tam — to się spotkamy.

RACHEL

No a cóż ten serdeczny żal
i ta na moim czole chmura — ?

POETA

A od czegoż jest literatura ?
to wejdzie w sztukę;
w jakiegokolwiek formie, ale wejdzie:
czy jako sonet, czy liryka,
czy feleton powieści²²³.

RACHEL

A moja muzyka
serca — prawie miłość do pana
najszczerza — — ?

POETA

Ta będzie najszczerzej oddana,
co do wiersza.

---

²²²weźmie szal i przystanie jak Polymnia — Polymnia albo Polihymnia, Muza poezji lirycznej i muzyki, wynalazczyni liry. Przedstawiano ją w pozie pełnej zadumy, często okrytą welonem. Jest rysunek Wyspiańskiego tak właśnie przedstawiający Polihymnię (z 1897 r.). [przypis redakcyjny]

²²³feleton powieści — felieton, tu: powieść drukowana w odcinkach w gazecie (fr.: *roman feuilleton*). [przypis redakcyjny]

SCENA VII

Haneczka, Pan Młody

HANECZKA
Dziękuję ci, panie bratku,
tak mi dobrze było tańcować.

Chłop, Kłamstwo, Kobieta,
Poeta, Szlachcic

PAN MŁODY
Dobrze, kwiatku?

HANECZKA
Jakem się zaczęła kręcić tak w kółeczko,
tak w kółeczko,
takem i chciała pocałować
drużbę.

PAN MŁODY
Dziecko?!

HANECZKA
No a wy, to się całujecie
nie jak dzieci.

Pocałunek, Poeta

PAN MŁODY
My jako poeci,
to nam, to niby uchodzi,
to się inaczej rozumie.

HANECZKA
A ja to w sobie zatłumię?
Niechże przecie się wyszumię
w czułości dla tych Krakusów.

Pocałunek

PAN MŁODY
Wszystko dobrze, prócz całusów

HANECZKA
Całus nie jest żadną stratą.

PAN MŁODY
Drużbowie za głupi na to.

HANECZKA
To tak mówisz na ostatku!

PAN MŁODY
Nie trza, kwiatku!

SCENA VIII

Poeta, Maryna

POETA
Coraz piękniej — pani sama.

Poeta, Poezja

MARYNA
Pięknieję w tej samotności;
pan już, widzę, przypiął skrzydła,

pan już upoetyzował chwilę
i dom cały, wesele i gości.

POETA

Tak — już wszelakie straszyla,
cały raj fantastyczności
zimaginowałem żywy.

MARYNA

No i stał się pan szczęśliwy,
miarkując talentu tyle;
a my co — my nie poeci; —
czy nie uważa pan, że nad nas leci
jakaś kaskada czułości,
że się nam na oczach świeci,
jakbyśmy już coś widzieli — ?

POETA

Może, to może być,
że staliście się anieli²²⁴
przez tę noc nieprzespaną,
przetanączoną, przegraną
a dalej co — ?

MARYNA

Myślę właśnie,
co dalej z anielstwem począć —
że do wozu się koniki zaprzągnie,
my siądziemy — lokaj trzaśnie
z bicza — i wszystko...

POETA

Jak z bicza trzask zgaśnie.

MARYNA

No ale któż
ten ton tak wysoki uciągnie??
Tam poza mną, jak stałam
przy skrzypaku — wysłuchałam:
mówili o Polsce chłopci
i mówili wcale rozsądnie i szczerze:
że tego, tamtego trzeba bić,
że się nie trzeba dać, że trzeba jakoś żyć,
że dłużej tak nie może trwać,
i, wie pan — jakoś temu wierzę,
że to było rozsądnie i szczerze.

POETA

Że jakby przyszło do czego...

MARYNA

Kiedy!?

²²⁴Że staliście się anieli — nawiązanie do słów z wiersza J. Słowackiego o sile fatalnej jego poezji, która działać będzie: „aż was, zjadacze chleba — w aniołów przerobi” (*Testament mój*). Wyspiański podejmuje dyskusję z romantyzmem, z uwznioślonym wizerunkiem Polski, Polaków i polskości wykreowanym przez poezję romantyczną. Nadała ona naszemu patriotyzmowi ton trudny do utrzymania; nie wiadomo, co z tym projektowanym patriotycznym „anielstwem” począć, jak mówi Maryna — czyli nie ma sposobu, by je wykorzystać w codziennym życiu i działaniu. [przypis edytorski]

POETA

Bo po co się to ciągle skarżyć biedy:
po co myśleć.

MARYNA

Rzeczywiście, po co —

POETA

A za popędem idąc...

MARYNA

Jak kto! —

POETA

Oni i my — my i oni,
na wyścigi — kto kogo przegoni!

MARYNA

A pan na Pęgazie na chmurze.
Mnie się zdaje — że coś jest...

POETA

Tam?!

MARYNA

Tam — tu! — w całej polskiej naturze
przemiana.

POETA

Obserwacja?

MARYNA

Ja wróżę.

POETA

Ach, wierzę pani, i ja też przemieniony,
a jeszcze sobie nie wierzę
i choć wszystko pani mówię szczerze,
to przed sobą prawdę własną kryję
i we mgłę jakowejś żyję.
Tyle się podłości i głupoty
koło mnie wlokło jak psów,
czepiało się moich rąk,
czepiało się moich nóg;
z tyłum już zawracał dróg
dla mgieł, dla nocy, ciemności!
Oszaleć — bo wszędy czuję
ten ustrój poetyczności
i wszystko we mnie tańczy:
mgły i smutek, i podłości —
i na skrzydłach mi cięży
ciężar jakby cudzych łez:
ktoś płacze
i lży się do mojej duszy
czepiły — skrzydeł nie ruszy
mój Duch, bo spętany.
Słyszałem, jakby gdzieś nad nami

Poeta

w górze, czy u stropów, czy chmur,
ktoś rzewnymi płakał łzami.

MARYNA

Co panu jest, co panu jest,
niech pan idzie ochłonąć na dworze,
na wicherze.

POETA

Tam! tam gorze
jeszcze więcej — tam mnie porywa
ten sad, gdzie drzewa ogromnieją
i ponurość się rodzi straszliwa
z krzewów i pni, i liści — co rdzewieją
w ciemni, jak majaki
spokojnych Słowiańskich Bogów.

MARYNA

— A, prawda się jak oliwa
zbiera; — cóż to pana boli?
myśl — ?

POETA

Ta myśl mnie boli: —
jest ktoś, co mnie wiąże do roli,
i ktoś, co mnie od roli odrywa;
jest ktoś, co mi skrzydła rozwija,
i ktoś, co mi skrzydła pęta;
jest ktoś, co mi oczy zakrywa,
i ktoś, co światło ciska;
jest jakaś ręka święta
i jest dłoń inna, przeklęta;
jest Szczęście, co się ze mną mija,
i Nieszczęście, które mnie tuli.

MARYNA

Że to pan wszystko tak pamięta,
że pan tym wszystkim tak się czuli.

SCENA IX

Czepiec, Kuba

CZEPIEC

Pódzies, smyku! pódzies, zdybiu²²⁵!

KUBA

Dejciez pokój, panie wójcie.

CZEPIEC

Nie kręć się tu pod nogami,
tu starszeństwo ino sami.

KUBA

A jo coś wim i pedziołbym,
żebyście się nie ciskali.

---

²²⁵*zdyb* (gw.) — *znajda*. [przypis redakcyjny]

CZEPIEC
Co...?

KUBA
Wy macie pójść kajś z nim.

tu wskazuje Gospodarza
CZEPIEC
wskazując
Z tym...

KUBA
wskazując
Co śpi.

CZEPIEC
Ka?

KUBA
Na Moskali!

CZEPIEC
Co, ja z nim, z tym, co śpi — — ?!

KUBA
Cyt, jemu sie cosik śni;
był u niego jakiś pon,
bary miol jak chlebny piec.

CZEPIEC
Jakiś bardzo znakomity pon,
jeźli bary miol jak piec.

KUBA
Zajechał konno w podwórze,
a potem, jak se pogadali
z tym, co śpi — pon Jaśka wzion;
Jasiek zaraz konia spion
i zakrzyknął: bić Moskali!
Myśmy dwa ze Staskiem stali.
Jesce wam i to powtórzę,
jak oni tu sie zgodali...

CZEPIEC
A ten pon — — ?

KUBA
Gość z Ukrainy,
jakiś okropnie bogaty,
straśnie polskie robił miny.

CZEPIEC
Stary — ?

KUBA
Pono setne laty. —
Mówili o jakisi rzezi, krwi —
że trza objezdzywać dwory;

pon był do szyćkiego skory,
tak się prędziuško zmówili,
że jak stary już skończyli,
tośmy ledwo odskoczyli
ze Staskiem ode drzwi
i niby to, że trzymomy siwka.

CZEPIEC
Koń był siwy — ?

Koń

KUBA
Jak śnig, mliko,
a czaprak poźlocisty.

CZEPIEC
Czy to nie jakosi podrywka,
czy Czart może ze mnie drwi?
Kto go więcej widziol?

KUBA
Nik.

CZEPIEC
Staszek: bajok²²⁶, a ty: śpik²²⁷.

KUBA
Nie wierzycie? — jest podkowa,
bo koń złotem był podkuty;
oddarła sie i jo naloz.

Koń, Szczęście

CZEPIEC
Gdzie jest?

KUBA
A oddałem zaroż,
a matuś schowali do skrzynie.

CZEPIEC
Schowali podkowę do skrzyni — ?
nikomu nie pokazali;
jak na dobrom gospodynie.
dobrze — to sie nawet chwali.
Ale Szczęście! — Jo już wim,
trza, żebyśmy poszli z nim.
Słuchaj, Kuba, pódź ty ze mną,
bo jest ciemno.
Bedzies świciuł, zbierema się!

z gestem w stronę Gospodarza
Czekajcie! Rozmówiewa sie!

SCENA X

Czepiec, Dziad

²²⁶bajok (gw.) — bazarz, łgarz. [przypis redakcyjny]

²²⁷śpik (gw.) — malec. [przypis redakcyjny]

CZEPIEC
nastąpił we drzwiach na wchodzącego
A cóżeś za...!

DZIAD
Panie wójcie!

CZEPIEC
Ni macie ka? W drodze stójcie?!

DZIAD
A strzeżcie sie — zmiłujcie sie —
tak sie rozpytujom chłopcy,
jakby się co miało dziać:
chcom sie do żelastwa brać.

CZEPIEC
Stanie sie, co ma sie stać.

DZIAD
Jasiek cosi po wsi gonil
konno — w okna wszystkim dzwonil.

CZEPIEC
Czy ja spał, gdzieś ja był!

DZIAD
Wyście, panie wójcie, pił.

SCENA XI

Czepiec, Gospodyni
GOSPODYNI
Mój ta śpi...

CZEPIEC
Wasz ta śpi...

GOSPODYNI
Tyla sie naciskoł, szumioł,
zwymyśloł het dookoła.

CZEPIEC
Mówił co i ciekawego?

GOSPODYNI
A kto by ta co rozumioł?

CZEPIEC
To może co będzie — hę?

GOSPODYNI
Tyło z tego, co z niczego;
kajs sie zbiroł, kajs sie broł,
moze by był kogo proł.

CZEPIEC
Moze by nie było źle?

GOSPODYNI
Może byście chcieli ś nim
konno lecieć?

CZEPIEC
Konno, gdzie — !?

GOSPODYNI
Jo to wim?

CZEPIEC
A mówił tyz więcy co?

GOSPODYNI
Jo to wim?

CZEPIEC
Kto jak kto — ale jo!

SCENA XII

Radczyńi, Dziennikarz

RADCZYNI
Panowie macie tak wiele
absorbującej pracy — a Wesele
zwabiło pana.

Praca

DZIENNIKARZ
Rad jestem
od głupstwa oderwać się chwilę.

RADCZYNI
Pańska praca: rzecz serio,
a pan takim przekreśla ją gestem,
tak ją wspomina niemile,
tę rzecz serio.

DZIENNIKARZ
Rzeczy serio nie ma;
wszystko jest prowizoryczne:
przekonania, opinie, twierdzenia.

Prawda

RADCZYNI
Jednak Prawda — ?

DZIENNIKARZ
Nawet Prawdy cienia!

RADCZYNI
To tak zależy od człowieka:
ale gdy pan sam ucieka
z posterunku — —?

DZIENNIKARZ

Pani, to akcyza²²⁸:
„Placówka”²²⁹ — imaginacja;
Danaid²³⁰ zbyteczne trudy.

RADCZYNI

— — A to pan bywa wiele — ?

DZIENNIKARZ

Tak z nudy.
Człowiek się tak w młyn zamieje,
że bywam, i bywam wiele;
wist²³¹, partyjka, kolacyjka,
bliscy, dalsi przyjaciele.
Z biegiem lat, z biegiem dni
ten umarł, tamtego brak;
człowiek sobie marzy, śni,
a z nudów przywdziewa frak —
przyjechałem na wesele
i choć mi niejedno wspak,
jakoś, jakoś dobrze mi.

SCENA XIII

Radczyńni, Panna Młoda

RADCZYNI

No, moja ty uroczą panną młodą,
jakże wy sobie będziecie żyli?

Małżeństwo

PANNA MŁODA

A tak-ta, tak-ta, co ja wim,
jessem się nie zgodąła ś nim.

RADCZYNI

Ja wiem, że twoja uroda
niejedną trudność przesili,
żeś sobie młoda;
no, ale o czym wy będziecie mówili,
jak tak nadejdzie wieczór długi:
mówić się nie chce, trza przesiedzieć;
on wykształcony, ty bez szkół —

PANNA MŁODA

Po cóż by, prośe pani, godość,
jakby mi nie miło nic powiedzieć,
po cóż by sobie gębę psuł?

SCENA XIV

Panna Młoda, Marysia

²²⁸akcyza — clo na rogatkach miejskich, tu przenośnie — zajęcie uciążliwe. [przypis redakcyjny]

²²⁹Placówka — zapewne od tytułu powieści Prusa w znaczeniu ważnego stanowiska, służby; tu w intencji ironicznej. [przypis redakcyjny]

²³⁰Danaidy — w mit. gr. córki Danaosa skazane na czerpanie wody sitem, zatem na pracę daremną i bez sensu. [przypis redakcyjny]

²³¹wist — gra w karty. [przypis redakcyjny]

MARYSIA

Cieszę się, a myślę sobie,
że ci będzie, siostrze, żal.

PANNA MŁODA

Czego żal?

MARYSIA

Jakeś do pola ganiała
krasą²³² i siemieniatkę²³³;
jageś jesce była mała
i ty, i Hanusia, i ja,
byłyśmy razem doma,
że ci sie zacnie bez stajnie;
żeś kole niej wyrosła zwyczajnie
i bez cały ty wioski roboty,
bez tego harowania;
że jak ty bedzies panią,
cieszę sie, a myślę sobie,
że ci będzie, siostrze, żal.

PANNA MŁODA

Czego żal — —?

MARYSIA

Że ci sie będzie cnieło
bez tatusia, bez nos,
bez tych płotów, bez ogroda;
że choć sie chłopem uciesys,
jesce tu płacząca przylecis,
bo tutok duszę mos,
bo tu sie serce przyjęło,
a tam ci będzie samotno
i bez to ci będzie markotno,
i bez to ci będzie żal.

PANNA MŁODA

Mało szkoda, krótki żal.

MARYSIA

A teraz ty sobie chwał,
rumień się teraz i pał;
ale tutok dusza sie ostanie
i tutok twoje kochanie,
a tam ci będzie samotno
i bez to ci będzie markotno,
i bez to ci będzie żal.

SCENA XV

Marysia, Ojciec

MARYSIA

Tatus sie Weselem cieszą...

Córka, Ojciec, Małżeństwo,
Wesele.

²³²krasa (gw.) — krowa maści czerwono-białej lub czarno-białej. [przypis redakcyjny]

²³³siemieniatka (gw.) — krowa maści siemieniatej (*siemieniaty* — pstry, w cętki lub brunatny, raczej używa się w odniesieniu do kur: *siemieniatka* — kura pstra). [przypis redakcyjny]

OJCIEC

Niech się bawią, niech się weselą;
tela tego, co te parę dni —
a potem, jak się pobiera,
to już mnie do nich nic,
niech się ta na swoich żarnach mielą,
jako chcą — nie moje prawo.

MARYSIA

Ale tatuś nam pomoże z tą sprawą
grontów — do tej upłaty — ?

OJCIEC

Jo patrzę swego — jo nie bogaty;
posłaś, toś posła;
cy tam za tego, cy za inzego:
telo, co byś się wyniosła
na tamten świat.

MARYSIA

Może byście byli więcej rad,
żebym za pana się wydała,
jak mię to przed laty chciał — ?

OJCIEC

Ten, co umarł; — ostał swat,
boś się przez Wojtka swatała,
i swat ciebie wziął.

Wspomnienia

MARYSIA

A ja swata pokochała,
a dzisiok, jak się Jaga wydała
i ja sobie moje przypomniała
o tym zmarłym przyjacielu,
jakem się toś nim poznała
na Hanusinym weselu —
zrobiło mi się markotno,
nie wiem czego —
przecie wolałam mego —
chyba, że onemu samotno.

OJCIEC

Ka twój mąż?

MARYSIA

Już legnoł, śpi,
zmęczony — a kazał mi tu być,
tom przyszła — a nie wiem, po co;
nic tu dla mnie, a tu ide,
że tu tańczą — jak przed laty:
kiedy do mnie przyszły swaty
i od chłopca, i od pana,
a ja byłam zakochana.

OJCIEC

Idze ku nim.

MARYSIA

Ino patrze:
jak te druhny coraz bladsze
z umęczenia, a kręcóm sie,
nie ustanóm, radujóm sie.

OJCIEC

Potańcuj se.

MARYSIA

Ino patrzę...

OJCIEC

Płaczesz — — ?

MARYSIA

Tak się w oczach mgli,
wszystko widzę coraz bladsze.

SCENA XVI

Poeta, Panna Młoda

POETA

Panna młoda — ze snu, z nocy?

PANNA MŁODA

A sen to miałam,
choć nie spałam,
ino w taki ległam niemocy...

POETA

Od miłości panna młoda osłabła.

PANNA MŁODA

We złotej ogromnej karocy
napotkałam na śnie diabła;
takie mi sie głupstwo śniło,
tak sie ta pletło, bańło.

Marzenie, Pieniądz, Poeta

POETA

I od razu diabeł jak z procy,
i od razu kareta złota?

PANNA MŁODA

A tak-ta na śnie, nie dziwota,
że sie jakie byle co zwidzi;
niech ino pon nie szydzi,
bo pon, to po dniu zdziwuje,
jesce wsady rozgaduje,
jakby cejco²³⁴ — choć ni ma co.

POETA

Są tacy, co za to płacą;
że z jednego takiego bajania
można sobie powóz sprawić

²³⁴jakby cejco — jakby coś ważnego. [przypis redakcyjny]

i zestrojonego diabła,
i ogromnie wielu gapiów zabawić.

PANNA MŁODA

Od tańczenia takem osłabła...
Śniło mi się, że siadam do karety,
a oczy mi się kleją — o rety. —
Śniło mi się, że siedzę w karecie
i pytam się, bo mnie więżą przez lasy,
przez jakiesi murowane miasta
„a gdzież mnie, biesy, wieziecie?”
a oni mówią: „do Polski” —
A kaz tyż ta Polska, a kaz ta?
Pon wiedzą?

POETA

Po całym świecie
możesz szukać Polski, panno młoda,
i nigdzie jej nie znajdziecie.

PANNA MŁODA

To może i szukać szkoda.

POETA

A jest jedna mała klatka —
o, niech tak Jagusia przymknie
rękę pod pierś.

PANNA MŁODA

To zakładka
gorseta, zeszyta trochę przyciąśnie.

POETA

— — — A tam puka?

PANNA MŁODA

I cóż za tako nauka?
Serce — ! — ?

POETA

A to Polska właśnie.

SCENA XVII

Poeta, Pan Młody

PAN MŁODY

Takie zimno bardzo rano;
noc tę dzisiaj nieprzespaną
zapamiętam długie czasy.

POETA

Zapewne, noc to poślubna,
ta jest zawsze siłopróbna.

PAN MŁODY

Trochę to, co inne jeszcze.
Ujęły mnie jakies kleszcze

Ojczyzna, Polak, Sen

przestrachu, ogromne grozy.
Ułakłem się nagle prozy,
jaka jest we fantastycznym świecie:
że to, co jest tu przed nami żywe,
tak się nagle wiatrem zmiecie;
że my próżno wyciągamy ręce
do widziadeł — bo to są widziadła,
i tak mi fantazja zbladła,
bo już się była układła
do snu we widziadeł lesie.

POETA

A mnie to znowu teraz niesie
ten wicher z nocy.
Określiłbym to tak, że dusza pnie się
po skale stromej w górę
i wie — wie, że stanie tam!
Taka pewność sił, tę teraz mam!

PAN MŁODY

I to wszystko na żart — — ?

POETA

A ot tak, jak leci czart
po nocy — nie zesła jeszcze noc.

PAN MŁODY

A trafiaj ty orły z proc,
ja wolę gaik spokojny,
sad cichy, woniami upojny:
żeby mi się kwieciły jabłonie
i mleczce w puchów koronie,
i trawa schodziła zielona,
kręciła się przy mnie żona,
żebym miał kąt z bożej łaski,
maleńki, jak te obrazki,
co maluje Stanisławski²³⁵
z jabłoniami i z bodiakami
we złotawem słońcu takim...
żeby mi tam było cicho, spokojnie,
a jeśli gwaro i rojnie,
to od brzęczących pszczół, błyszczących much.
.....

Arkadia, Sielanka, Wieś

SCENA XVIII

Poprzedni, Czepiec

CZEPIEC

w kozuchu, z wielką kosą w ręku

A moi panowie tu.

²³⁵Jan Stanisławski (1860–1907), objąwszy katedrę pejzażu w krakowskiej ASP, wprowadził metodę studiów plenerowych. Jeden to z najwybitniejszych przedstawicieli impresjonizmu w malarstwie polskim. Malował małe pejzaże liryczne, głównie o motywach ukraińskich (stamtąd pochodził) i podkrakowskich, znakomicie oddając nastrój. Zresztą słowa Pana Młodego świetnie charakteryzują jego „obrazki”. [przypis redakcyjny]

PAN MŁODY

Kosa!
Jaka piękna.

CZEPIEC

A bo nastawiona.

PAN MŁODY

Prawda, ostro najeżona,
jak do bicia — cóż to będzie z tego?

CZEPIEC

Ano nastawiona do użycia,
ale to wy, panowie, nie wicie,
jak widzę — co sie gotuje.

POETA

Cóż to Czepiec mówią — czy do brata
jaka sprawa?

CZEPIEC

Ano właśnie: Sprawa.

PAN MŁODY

Rzecz ciekawa —

POETA

Rzecz ciekawa,

PAN MŁODY

Cóżeście to niby mieli,
żeście tak nagle wlecieli — ?

CZEPIEC

Ej, pon jakby ślepy, ślepiec;
nie do panam szedł.

POETA

No, Czepiec;
brat drzymie, budzić nie trzeba;
czy co ważne — — ?

CZEPIEC

Ważno kosa.

POETA

Jeśli potrzebował do obrazu
kosa — postawcie ją w kącie —
jak się zbudzi...

CZEPIEC

Aha, bratku, mom cie.
Juz sie obrazy skończyły;
panom ino obrazy, płótna.

PAN MŁODY

Coś dziś u Czepca mina butna.

CZEPIEC

Pańska ta za rezolutna;
pon sie na mnie skrzywiom, jak rzekę,
że my sie nie rozumiewa
i na nic rozmowa nasa.

POETA

No pewnie, my do Sasa, wy do lasa.

SCENA XIX

Poprzedni, Gospodarz

CZEPIEC

podszedł ku śpiącemu i szarpie go za ramię
Hej, hej, panie — — — !
Cóż to pon śpią, trzeba wstać,
trzeba się do czego brać.

GOSPODARZ

rozbudzony, z fotelu i z krzesel, na których leży
Cóż — wyście tu — któż hałasi!?
Gdzież Hanusia? Hanuś!

CZEPIEC

przywierając drzwi do izby
Cicho,
nie potrza jej tu do rzeczy,
co chcę panu powiadać.

GOSPODARZ

Cóż mi kum do ucha skrzeczy,
o czym? — cóż z tą kosą, po co?

Chłop, Przywódca,
Szlachcic

CZEPIEC

A tam ludzie sie szamocą
we wsi — tam sie garną, kupią;
może idą już — pon śpią!!
Zaspane ślipia.

GOSPODARZ

Co ty mnie tu — co wy, co to?

CZEPIEC

A spieszy mi sie z robotą,
juzem sie wycniół ze spania
i jestem gotów, i czekam
dalszego rozkazowania,
a pon sie nie wycniół i śpi.

GOSPODARZ

A wam co się z kosą śni — — ?!

CZEPIEC

Mnie sie nie śni, wstawaj pon;
boć kum pono rozkaz wzion
jakiś ważny, najważniejszy,
i papiry, czy tam co.

GOSPODARZ

Ja, papiery, rozkaz, czyj?

CZEPIEC

Myjze sie pon prędzej, myj —
niech po próżności nie stoję,
bo mi próżno mitręga i wstyd.
Pon mają pójść razem z chłopami,
a chłopci tu wsioscy już som
gotowi — i stoją tam!
Zbierają się kole studnie z gościńca
i przywołują się tu do dziedzienia,
jak się poszarzeje świt.

GOSPODARZ

Zachodzę, zachodzę w głowę...

CZEPIEC

Tam w Krakowie już wszystko gotowe.

GOSPODARZ

Coście, kumie, coście, chłopie,
zbajczyli²³⁶ przez długą noc? —
Ja z Wami?

CZEPIEC

Wy z nami!

GOSPODARZ

A wy wszyscy z kosami...?

CZEPIEC

Jak się patrzy, ostrzem tak.

GOSPODARZ

Jakiś znak?

POETA

— — Jakiś znak?

CZEPIEC

Zbierajcie się, póki czas,
byśwa byli radzi z was,
a nie stójcie jak te ćmy
albo kpy;
co kto ma, do ręki brać,
na podwórze wyjść i stać;
tam już ludzie som,
co sie sami rwiom:
chłopi, tak! A chłopci, tak!

POETA

— Jakiś znak.

GOSPODARZ

Jakiś znak!

Chłop, Szlachcic

---

²³⁶zbajczyć — wymyślić coś nierzeczywistego. [przypis redakcyjny]

CZEPIEC

Panowie, jakeście som,
jeżeli nie pójdziecie z nami,
to my na was — i z kosami!

GOSPODARZ

Wy, a jako — ?

POETA

Wicież, kto my!?
Co wy o nas wiecie — nic.

CZEPIEC

O, pon, widno, niewidomy;
widać, że nie znacie nas.

PAN MŁODY

Widzę, żeście krwi łakomy;
jeno że na krew nie czas.

CZEPIEC

Hej, pan młody, hej, pan młody,
wyszczczyły²³⁷ mu się gody,
to mu ino w myśli wczas.

GOSPODARZ

A! wstydzę się waszych słów,
choć mi radość z waszych lic.

CZEPIEC

Wyście bo to żarnych²³⁸ świc
rozpalili z naszych lic.
Panie, a cy pon pamięta,
jak pon szeptoł nieraz w noc,
co mówiła Panna Święta,
jako w nas jest wielga moc,
jako że moc jest zakłeta,
że sie kiedyś opamięta...
Wyście to pożarnych świc
rozpalili z naszych lic.

PAN MŁODY

A wy zaraz w rękę nóż.

CZEPIEC

A cóż czekać, cy jo tchórz?

GOSPODARZ

Kumie, miarkujcie się w słowie.

CZEPIEC

A kiej słucho, niech sie dowie.

---

²³⁷wyszczczyły [mu] się — znaczenie wyrazu być może w związku z wyr. „wyszczzerzać się”, śmiać się. [przypis redakcyjny]

²³⁸żarny — rozżarzony, palący się, jarzący. [przypis redakcyjny]

PAN MŁODY

Gębą toście bardzo harny²³⁹.

CZEPIEC

Kręć pon ino próżne żarny,
poezyje, wirse, książki,
podobajom ci sie wstążki,
stroisz sie w te karazyje²⁴⁰,
a jak trza sie mirzać²⁴¹ z czego,
to pon w sobie szyćko skryje.

POETA

A przecież się nic nie dzieje.

CZEPIEC

A toć przecie wciąż mówicie,
jeśli rozumiem co z tego;
ponoć nawet pierwsi wicie:
to rzecz wielka?

GOSPODARZ

Jaka?!

CZEPIEC

Dnieje²⁴²!!!

Konflikt, Marzenie, Poezja,
Sen

POETA

Dnieje, tak, to tam szaleje
ta majaka z chmur i mgły,
ta majaka, co sie wieje
ponad łąn.

PAN MŁODY

ku oknu

Na liściach skry.

Opałowa rosa spływa;
przesiewa się w dyjamentach
z drzew, jak wiszar²⁴³ w skalnych pętach. —
Cud!

CZEPIEC

Pon ino widzisz pchły,
pchły, świcidła, rosę, ćmy,
a nie chcesz znać, co som my:
że w nas dneje, dusza świci,

²³⁹*harny* — dumny, zuchwały. [przypis redakcyjny]

²⁴⁰*karazyje* — karazja, grube wełniane sukno, z którego szyto chłopskie sukmany, jak również odzież żołnierską. [przypis edytorski]

²⁴¹*mirzać się* — znaczenie wyrazu niejasne, zapewne: wykazać się, wziąć się do czegoś realnego. [przypis redakcyjny]

²⁴²*Dnieje* — dialog stanowi krytykę konserwatywnych koncepcji politycznych dotyczących relacji między polskim ludem a szlachtą, poruszanych m.in. w *Psalmach przyszłości* i *Przedświcie*, gdzie Krasiniński starając się ukoić lęk przed możliwą rzezią szlachty, rewolucją chłopską i w związku z tym rozbratem wewnątrz narodu — postulował ścisły sojusz między tymi dwoma stanami („Jeden tylko, jeden cud: / Z szlachtą polską polski lud”). Wykrzyk Czepca: „Dnieje!!!” stanowi bezpośrednie nawiązanie do tytułu *Przedświtu* i oznacza świt niepodległości Polski. [przypis edytorski]

²⁴³*wiszar* — ziele czepiające się kamieni, skał. Wyraz ten zrobił raczej niespodzianą „karierę” w literaturze modernizmu, w poezji. Wyspiański kpił z tej manieri: „Wiszary”? znany wyraz, powszechnie użyty, / Artur Górski, Miciński karmią się nim co dzień... [przypis redakcyjny]

że zarucko²⁴⁴ kur zapieje,
że na nas czekają w mieście,
że nas tu jest ze dwadzieście
z kosom, cepem, żelaziwem
i że to, to nie som sny.

POETA

Co on mówi? A to dziwne,
bo mi się to dziś marzyło:
jako dramat, jako sen.

PAN MŁODY

Co za temat!

POETA

Chłopska krew
i ten jego pański gniew.

GOSPODARZ

Nas czekają? — Was czekają?
Zaraz — coś to — coś tu było,
co już o tym mnie mówiło —
lecz kto, jaki...

CZEPIEC

Ktoś tu był,
co przejechał duże światy,
ponoś kajsi z Ukrainy;
przywiózł hasło cy papiry,
rozesłać kazał wiciny²⁴⁵ —
a są tu za progiem ludzie,
mogą świadczyć, jak z północks
słyszeli brząkanie liry.

POETA

do brata

Liry brzęki po północy,
jakeś ty leżał w niemocy,
ja słyszałem.

PAN MŁODY

Ja słyszałem
od podwórza, z tego sadu.

POETA

Z tego sadu, spod jabłonki,
ale sobie myślę: mrzonki —
może ktoś się ubrał w dzwonki?

GOSPODARZ

A był także jakiś taki —
był też inny — nie pamiętam —
ale mi coś świta —

---

²⁴⁴zarucko (gw.) — zaraz. [przypis redakcyjny]

²⁴⁵wiciny — tu: wici; określenie to oznacza stosowany w dawnej Polsce sposób zwolywania pospolitego ruszenia; początkowo znakiem, że król zwoluje armię były wierzbowe gałązki (witki, wici) rozłożone od dworu do dworu, następnie zastąpiły je listy ze stosowną informacją. [przypis redakcyjny]

CZEPIEC

Pany —
wyście ino do majaki;
niechże który wyjrzy w pole,
co sie widzi hań na dole,
kandy²⁴⁶ jest krakowsko ścizka.

Chłop, Przywódca,
Szlachcic

POETA

wychodzi
I stąd widzieć, bo to z bliska;
trza zobaczyć.

SCENA XX

Pan Młody, Czepiec, Gospodarz

PAN MŁODY

Po cóż gniewy?
takiście są rozpaleni.

CZEPIEC

A tam, panie, się rumieni;
na powietrzu słyhać śpiewy.

PAN MŁODY

Wyście, Czepiec, w gorącości,
to wam się coś marzy, dzwoni.

CZEPIEC

Panie młody, tam ktoś goni,
tyle chłopa, tyle koni,
idź pon ujrzyć.

PAN MŁODY

wybiega

Co tam znowu?

SCENA XXI

Gospodarz, Czepiec

GOSPODARZ

Kum pijany — ja pijany.
Ładnie wam tak z kosą w dłoni.

Pijaństwo

CZEPIEC

Psiakrew — — jo mom stać,
a tu ludzie chcom się rwać.
Podźcie, chłopcy — Kasper, podź!
Stańcie se tu kole proga.

Uchylił był drzwi nawołując; wchodzi dwóch parobków z nastawionymi kosami; z tych Kasper w stroju družby. Stają na warcie: jeden przy drzwiach w głębi, drugi u drzwi weselnych.

²⁴⁶kandy — kędy, gdzie. Dom Tetmajera stał na wzniesieniu przy drodze bocznej, prowadzącej ku gościńcowi z Krakowa. [przypis redakcyjny]

SCENA XXII

GOSPODARZ, CZEPIEC, PAROBCY

GOSPODARZ

do Kaspra

Zamknij, niech nie łazom baby.
A więc co to — co to, co — ?!

CZEPIEC

Któż to u was był — no kto?
Jeżli mos pon w sercu Boga,
to sie z nami zgódź.

GOSPODARZ

Czekaj, czekaj, coś mi świta:
ktoś był u mnie, mówisz kum
taki w głowie słyszę szum —
nie pamiętam, myśl ukryta
nie może się dobrać z głębi — —
coraz innych myśli tłum...

CZEPIEC

Pon se ino serce ziębi
tym myśleniem, sumowaniem:
boby sie pon usroł na niem.

Kobieta, Mężczyzna, Naród

Chłop, Mądrość, Szlachcic

SCENA XXIII

Poprzedni, Pan Młody

PAN MŁODY

we drzwiach

Stado mi białych gołębi
wyfurknęło przed sam nos,
że aż Jaga krzykła w głos;
powietrze się od nich kłębi.
Jaga, podź no!

Ptak

KASPER

u drzwi weselnych

Nie trza Jagi.

Tu sie ważne grajom sprawy;
podź ta pon, boś tu ciekawy,
ino nie trza żadnych bab.

SCENA XXIV

Poprzedni, Panna Młoda

PANNA MŁODA

szarpiła drzwi silnie i wchodząc odpycha Kaspra

Pódzies, selmo, jakiś drab!
Bedzies mi tu groził wniść,
żeś se wraził w rękę żyrdź,
kces kim rządzić, taki cap —
wraż se jeszcze na łeb ćwirć²⁴⁷!

²⁴⁷ ćwirć — ćwierć; tu drewniane naczynie, służące do mierzenia (około 2,5 litrów). [przypis redakcyjny]

PAN MŁODY
Cóż ci o to?

KASPER
Jasna pani!
Poszłabyś się przespać ś nim.

PANNA MŁODA
Wyście wszyscy niewyspani,
w izbach swąd, a we łbie dym.

SCENA XXV

Poprzedni, Poeta

POETA
wbiegając
Huragan się czarnych wron
zerwał z pola, gdzieś z tych stron,
i z krakaniem wielkim goni;
taki był głęboki ton
w tym krakaniu czarnych wron,
jakby jakiś niosły plon
we łbach.

Przecucie, Wizja

Ptak

GOSPODARZ
Bracie — nie to.

POETA
Na chmurach się dziwy stroją.

PAN MŁODY
ku oknu
Z daleka już widać róż;
przypatrz się, tak oczy zmrucz:
co za gra tych pierwszych zórz!

POETA
Z chmur się stawia jakby tron
i jakieś zjawiska skrzydeł
koło tronu.

CZEPIEC
Widział pon!

SCENA XXVI

Poprzedni, Gospodyni

GOSPODYNI
wchodząc żywo
Słyszcie, chłopcy, podźcie patrzeć,
jakieś wojsko w ogniu stoi.
Całe pole pod Krakowem
od tych kosisków się roi.

GOSPODARZ
Ha! — już stoją!

POETA

Tyś widziała —
muszę widzieć! płoniesz cała!

odbiegł, wiodąc za sobą Gospodynię

SCENA XXVII

Poprzedni, prócz Gospodyni i Poety

PAN MŁODY

Cóż wy tutaj?

PANNA MŁODA

ciągnie go ze sobą

Podź sie patrz:
dają znaki, dają znaki!

PAN MŁODY

A cóż za świat jakiś taki;
to ciekawe, to ciekawe.

Wybiegają obydwójce.

SCENA XXVIII

Poprzedni, prócz Państwa Młodych, Poeta

POETA

wraca szybko

Słyszałem w powietrzu wrzawę,
coś jakoby głosy, śpiew,
ale wiatru zimny wiew
w coraz inną dmucha stronę
i co było już widome,
już, zdaje się, pojawione,
staje się nagle znikome;
umilka i cichnie śpiew,
przestaje się chylić krzew...

SCENA XXIX

Poprzedni, Pan Młody

PAN MŁODY

wraca pędem

Ze Zorzy się zrobiła krew:
taki sznur krwi wydłużony
ponad Kraków²⁴⁸ — krwawy pąs,
jakby wieża Zygmuntowska
miała we dwie strony wąs.

SCENA XXX

Poprzedni, Panna Młoda

PANNA MŁODA

wraca pędem

---

²⁴⁸ponad Kraków — ze wzniesienia w Bronowicach roztaczał się widok na cały Kraków wraz z Wawelem na horyzoncie. [przypis redakcyjny]

Ogromny przyleciał ptak,
 hań se na ganecku siad,
 taki ci ogromiec kruk.
 Potem sie ze skrzydlich wag
 uniósł, wzleciał, znowu spad,
 potrzaskał gałązki brzóz,
 strącił rosy gęsty deszcz
 i posed — !

SCENA XXXI

Poprzedni, Gospodyni

GOSPODYNI

wpada

Niech broní Bóg!!!

Cóz wy chcecie, co wy chcecie!?
 Cóżeście sie kosów jeni;

do Czepca

idźcież, kumie, haw do sieni,
 boście całom noc nie spali.

KASPER

Coroz wiency nas sie wali.

SCENA XXXII

Poprzedni, wielu Chłopów z kosami i różną bronią, poubieranych jak do drogi

GOSPODYNI

Gwałtu rety, Boże chroń!
 Kto wam wraził kosy!?

CZEPIEC

Broní!!

Dejcie, matka, spokój dziś,
 trza nam iść.

GOSPODARZ

Trza nam iść.

Coś mi świta; — świta w polu.
 Wszyscy widzą jakieś cuda.
 Sen — sny: bajki — Myśl: kąkolu!
 Precz, kąkolu, chwaście, precz. —
 Niechże wymiarkuję rzecz:
 ktoś był — kazał — co — ?

POETA

do Gospodarza

Co, bracie,
 w tobie się szamoce ból.

PAN MŁODY

do Panny Młodej

Mgły się już rozwłóczą z pól;
 będzie ranek śliczny — Jaga,
 wczoraj były wichry, burza,

dzisiaj wszystko się rozchmurza,
moja duszo, jużes moja.

POETA

do Gospodarza

Mnie się w nocy zjawił duch:
na nim była czarna zbroja;
napadł na mnie tak obcesem,
krzyczał słowa, takie słowa,
wyteżałem cały słuch.

GOSPODARZ

do Poety, a słuchany przez wszystkich

Tak mi cięży, cięży głowa.
To powietrza ranny wiew.
Czy to prawda, bracie drogi,
że oni tam jakiś śpiew
napowietrzny słyszą gdzieś?

POETA

A może we wichrach biesi
śpiewają i pryszczą krew
na chmury — ?

PAN MŁODY

Na niebie ruch.

GOSPODARZ

do Poety

Mówisz, żeś wyteżył słuch —
bracie — skądś te słowa znam:
„wyteżać — wyteżać słuch”.

SCENA XXXIII

Poprzedni, Haneczka, Zosia

HANECZKA

do Pana Młodego

Bratku, w niebie jakiś ruch,
jakieś wojny, jakieś dziwy:
gonitwy po chmurach konne.

ZOSIA

A powietrze takie wonne...

HANECZKA

Gonitwy po niebie konne;
rycerze jacyś ogromni
stoją równo w dwa szeregi
i dalekim łanem drzewców
godzą na się wielkim pędem.

PAN MŁODY

A to graniczy z obłądem,
tyle zwidzeń, dziwów tyle;
jak to człowiek z czego byle
wysnuje znaczące rzeczy.

HANE CZKA

do Czepca

Ach, jaka to wielka kosa,
mościewy, taka szczytna;
można by nią ciąć niebiosą
na płaty, jak sztukę płótna.

CZEPIEC

Nie daj Boże ciąć po niebie;
mowa jakaś bałamutna;
zjawi się w naszy potrzebie
nie bluźniercza, ale bitna;
panienka se rezolutna,
jesce nic o kosach nie wi.

HANE CZKA

Jacyście wy, mościewi,
dajcie no mi ją do ręki.

CZEPIEC

A to juz nie lo panienki;
Sprawa inso.

GOSPODARZ

do Poety, a sluchany przez wszystkich

Sprawa, Sprawa!

Duch! — przez Boga — Duch — miarkuję:
Ta noc była: dziwna jawa —
miałem gościa — kto przeczuje? —
Była na dusze oblawa.

POETA

Widziałem rycerza w zbroi,
bracie, mówisz: Duch!

GOSPODARZ

Mój bracie,
przyleciał Duch — ludzie moi!
Jeszcze w oczach, jak cień, stoi.
Przypominam, przypominam:
człowiek stary, z brodą siwą,
twarz owita w siwy włos,
w kożuchu ogromnym czerwonym
przyszedł tu.

STASZEK

który się przecisnął ku Gospodarzowi przez gromadę chłopów i bab w natłoku zebraną na izbie

Przyjechał, wim,
trzymał konia razem z nim;
koń był biały.

KUBA

tuż za Staszkiem

W siodle lira.

GOSPODARZ

Myśli zbieram, słuch naginam...

POETA
W siodle lira...

STASZEK
Dwa pistolce.

GOSPODARZ
W mózgu kłuje — jakby kolce:
myśli zbieram...

CZEPIEC
do gromady otaczającej Gospodarza
Myśli zbira.

GOSPODYNI
O mój Boże, jakiś chory —

GOSPODARZ
Lżej, opadła z piersi zmora. —
Słuchajcie — wyęćcie słuch:
był u mnie Duch: Wernyhora!

WSZYSCY
Co ty mówisz, wszelki duch?!

GOSPODARZ
Oblatywał nocą dwory,
był spokojny, dziwnie silny,
dawał mi rozkazy, hasła,
a był w sprawach takich pilny,
nic w nim Siła, Moc nie gasła.
Spieszył się, wyleciał zara,
miał objechać liczne dwory
i miał wrócić do tej pory.

WSZYSCY
Tęgo rana?!

GOSPODARZ
Tęgo rana.

WSZYSCY
I cóż rozkaz — — ?!

GOSPODARZ
Wić posłana.

POETA
ku kosynierom
Boże, toście wy są z Wici?

CZEPIEC
A som ludzie rozmaici;
my ta wiemy od chłopaków,
co sie trzymali czapraków,
jak ta śkapa w dworcu stała.

STASZEK

Co sie szarpia, to kopała;
trzymaliśmy uzdki w łapach;
mnie i Kubie pyski sprąła;
co za pon na takich śkapach!

GOSPODARZ

Wernyhora! — Wernyhora!
Obudziłem się ze snu —
kazał broń — broń kazał brać!

POETA

Lecieć?!

GOSPODARZ

Nie — tu w miejscu stać.

Czekać, jak zapieje kur,
wyteżać, wyteżać słuch,
aż się pocznie słyszeć ruch
od Krakowa na gościńcu.

GOSPODYNI

z drugiej izby

Tyle luda na dziedzińcu.

PANNA MŁODA

we drzwiach

Sami swoi!

GOSPODYNI

z drugiej izby

Som i z Ton²⁴⁹.

Cała pod Krakowem błoń
pełna ludu, pełna kos!

POETA

Jakaś złuda.

GOSPODARZ

Jakiś los.

POETA

Jakoweś wołanie duszy;
w tak długiej żyjemy głuszy.

PAN MŁODY

Jakiś błysk, jakiś dźwięk.

POETA

Jakieś serce krzyczy w głos.

CZEPIEC

A! pon słucho! A! pon zmięć!

POETA

Słuchać, słuchać, co to być ma — — ?

---

²⁴⁹ *Ton* — Tonie, wieś na północ od Krakowa, blisko Bronowic. [przypis redakcyjny]

GOSPODARZ
Ma być słychać tętent, pęd.

POETA
Tętent konia

HANECZKA
Kto przyjedzie?

GOSPODARZ
Nie tu, ale na gościniec
wjedzie stary lirnik siwy.

HANECZKA
Wjedzie stary Wernyhora!?!

GOSPODARZ
I przeżegna lirą niwy —
wtedy trzeba się pokłonić,
potem sięść na koń.

POETA
I gonić!

GOSPODARZ
Nie wiem — potem co — tajemno
potem świt...

POETA
Jeszcze mrok, ciemno.
Jeszcze świt daleki, z dala
łuna zorna się zapala,
świt...

CZEPIEC
Ma zapać trzeci kur.

GOSPODARZ
Tak, na znak.

POETA
Te widma chmur
znaczą? — ?

GOSPODARZ
Znaczą! Widma!

PAN MŁODY
Wzdęła się na chmurach wydma;
ucichło się, szumy zaszły.

POETA
Słuchać!

CZEPIEC
Słuchać.

HANECZKA
Słuchać —

GOSPODARZ

Cóż...?

PAN MŁODY

u okna zastuchany

Jakiś pęd, ile mój słuch —
szedł, lecz wplątał się w sad grusz;
drzewa go więżą.

POETA

wśród ogólnej ciszy

Brzęk much,
nad malw badyle suche
brzęczy przedranny szum.

GOSPODYNI

szeptce

Poklękali, luda tłum,
patrzajcie hań ku dworcowi.

PANNA MŁODA

z wykrzykiem

Coraz nowi, coraz nowi!!

HANECZKA

między Gospodrzem a Czepcem; przez tzy

Czy on sam, czy jedzie społem
z kim — czy jest kto z nim? — ?

GOSPODARZ

Pokłońcie się o ziem czołem:
ma przyjechać z ARCHANIOŁEM,
od gościńca, od Krakowa...
Na Zamku czeka KRÓLOWA²⁵⁰
z Częstochowy.

POETA

Bracie, Duch!

GOSPODARZ

Natęzać, natęzać słuch.

HANECZKA

Rany Boskie, słyszę!

GOSPODYNI

Kaj?

PANNA MŁODA

Hań, daleko, słyszę.

PAN MŁODY

Gdzie?!

POETA

półgłosem

Spadły liście suche z drzew.

---

²⁵⁰Królowa — Matka Boska Częstochowska jako „Królowa Korony Polskiej”. [przypis redakcyjny]

PAN MŁODY
szeptem
Ustał przecie wiatru wiew.

POETA
Zerwały się wrony dwie
ze sadu.

PAN MŁODY
Z ogrodu w sad.

PANNA MŁODA
Zajść do pola!

GOSPODARZ
Cicho!

HANECZKA
Cyt!

GOSPODYNI
śród milczenia
Może i słyhać co — ?

POETA
rękę stulił przy uchu, głowę pochylił ku piersiom brata
Świt!

GOSPODARZ
Słyhać, słyhać...

POETA
pewny, z dłonią przy uchu
Wielki Duch!
Wyteżać, wyteżać słuch.
Słyhać.

GOSPODARZ
Cicho!

PAN MŁODY
z uchem przy szybie okienka
Pędzi ktoś.

HANECZKA
zapatrzona przed siebie, osłaniając dłońmi twarz
Zosiu, Zosiu, Boga proś,
jedzie!

ZOSIA
Tętni!

GOSPODARZ
Jedzie!

POETA
Goni!

CZEPIEC
cały w słuchu
Będzie ze sta, do sta koni.

GOSPODYNIA
Tętni.

KASPER
Jedzie.

PANNA MŁODA
Dudni.

POETA
Pędzi! — — —

GOSPODARZ
Cicho — świta, świta, zorze!
Prawie widno — to On — Boże!
On, On — cicho — Wernyhora. —
W pokłon głowy, prawda żywa,
Widmo, Duch, Mara prawdziwa.

Duch, Marzenie,
Przywódca

POETA
Świtanie na lutniach gędzi...

PAN MŁODY
Tętni.

PANNA MŁODA
Jedzie.

GOSPODYNIA
Tętni.

CZEPIEC
— Pędzi.

Wszyscy w nastuchiwaniu, pochyleni ku drzwiom i oknu — w ogromnej ciszy, w przejęciu.
GOSPODARZ

Anioł, Chłop, Marzenie,
Matka Boska, Szlachcic

— — — — —
Słuchajcie, kochani, dzieci —
ażeby to była prawda:
że Wernyhora tam leci
z Aniołem, Archaniołem na czele;
że tej nocy, gdy my przy muzyce,
przy weselu, gdy my w tańcowaniu,
tam, kędyś, stało się tak wiele:
że Kraków ogniami płonie,
a MATKA BOŻA w koronie,
na Wawelskim zamkowym tronie
siedząca, manifest pisze²⁵¹:
skrypt, co przez cały kraj poleci
i tysiące obudzi i wznieci. —
Słuchajcie, serce mi dysze,
ażeby to prawda była:

---

²⁵¹*manifest pisze* — tu, zgodnie z tradycją poezji konfederacji barskiej, Matka Boska jest traktowana niby regimentarz, który pisze i rozsyła manifesty. [przypis redakcyjny]

że Wernyhora tam leci,
a za nim tabunem konie!

PAN MŁODY
Coraz bliżej?

POETA
Klęknąć!!

CZEPIEC
— — — Staął, wrył.

GOSPODARZ
Strzymał, widać, z całych sił.

HANECZKA
w zachwyceniu
Gdyby to Archanioł był.
.....

Wszyscy pochyleni, półklęczący, zastygnięci; silnie dzierżąc w prawicach kosy; to mając szable, ze ściany pochwycone; to znów jakieś flinty i pistolety; w tym zastygnięciu jak w zachwyceniu duszy; dłoń do ucha przychylna. — Słychać było rzeczywiście tętent, który nagle bliski, coraz bliższy — tuż ustał — — słychać po chwili ciężkie kroki szybkie, gwałtowne, w sien, w drugą izbę, aże we drzwiach w głębi staje pierwszy drużba:

SCENA XXXIV

JASIEK
Maryś, panie, panie — Jezu!
koń w podwórku padł.

rozglądając się
Cóż wy — Hanka — Jaga — hej,
cóż wy — cóż to, Jaga — ej

Cóż to, co to, czy zakłęci:
stoją wszyscy jak pośnięci;
słysta, Hanuś, Błażek, matuś,
panie młody, Czepiec, tatuś,
panie, cóż to — czy zakłęci;
stoją wszyscy jak pośnięci;

Aha; prawda, żywy Bóg,
przecie miałem trąbić w róg;
kaz ta, zaś ta, cyli zginął,
cyli mi sie ka odwinął —
kajsim zabył złoty róg,
ostał mi sie ino sznur.

Z izby głębszej, od chwili, wszedł był, w tropy za Jaskiem, kołyszący się słomiany Chochoł.

SCENA XXXV

CHOCHOŁ
.....
Jak ci spadła czapka z piór.

JASIEK

Tom sie chyłół po te copke,
to mi może sie odwinół.

CHOCHOŁ

Miałeś, chłopie, złoty róg,
miałeś, chłopie, czapkę z piór:
czapkę ze łba wicher zmiółł.

JASIEK

Bez tom wiechę z pawich piór.

CHOCHOŁ

Ostał ci sie ino sznur.

JASIEK

Najdę ka gdzie przy figurze.

CHOCHOŁ

Pod figurą ktosik stał²⁵².

JASIEK

Strasy u rozstajnych dróg — —
cy to piół, cy nie piół kur?

Wybiega przez drzwi weselne, przeciskając się przez gromadę znieruchomioną; — słybać tupot jego kroków w sieni — to raz się zastanowi, to dalej biegnie;... w trop za nim kobysze się Chochół, szeleszcząc słomą po potrącanych ludziach.

Od sadu, od pola, we świetle szafiru, co idzie jak luna błękitna — głosy się cisną przed-rannych ptasich świergotaiń; niebieskie to Światło wypełnia jakby Czarem izbę i gra kolorami na ludziach pochylonych w pół-śnie, pół-zachwycie. — Przeze drzwi w głębi wraca Jasiek i patrzy dokoła, i oczom nie wierzy, i coraz się słania od grozy.

SCENA XXXVI

JASIEK

Juz świtanie, juz świtanie —
tu trza bydłu paszę nieść,
trza rznąć sieczki, warzyć jeść; —
jakże ja se rade dam,
oni w śnie — ja ino sam — ?
— — — — —

Syćko tak porozwierane —
syćko z rękami na usach,
dech im zapařło w dusach;
jako drzewa wrośli w ziem,
jak tu, co tu radzić jem — ?
— — — — —

Kajsim zabył złoty róg,
u rozstajnych może dróg,
copke strasny wicher zwiął
bez tom wiechę z pawich piór;
żebym chocia róg ten miał —
ostał mi sie ino sznur.
— — — — —

²⁵²ktosik — ktoś, domyślnie: może „zły”, bies u rozstajnych dróg (zgodnie z mitologią ludową). [przypis redakcyjny]

Straśnie sie zasumowali,
tak im czoła zmarszczek spion,
jakby ciężko pracowali...

SCENA XXXVII

Przez drzwi głębne od chwili wsunął się był za Jaskiem tropiący Chochoł; a teraz na skrzynię malowaną się wygramolił i ze skrzyni tak do družby poczyna:

CHOCHOŁ

To ich Lęk i Strach tak wzion,
posłyszeli Ducha głos:
rozpion sie nad nimi Los.

JASIEK

Tak sie męcą, pot z nich ścieko,
bladość lica przyobleko; —
jak ich zwolnić od tych mąk?

CHOCHOŁ

Powyjmuj im kosy z rąk,
poodpasuj szable z pęt,
zaraz ich odejdzie Smęt.
Na czołach im kółka zrób,
skrzypki mi do ręki daj;
ja muzykę zacznę sam,
tęgo gram, tęgo gram.

JASIEK

który był uczynił rzecz
Ka te kosy złożyć — — ?

CHOCHOŁ

W ką.

JASIEK

ciska za piec drzewca
Nik ich ta nie najdzie stąd.

CHOCHOŁ

Ze skałek²⁵³ postrzepuj proch
i ciś je w piwniczny loch.
Lewą nogę wyciąg w zad,
zakreśl butem wielki krąg;
ręce im pozałóż tak:
niech się po dwóch chycą w bok;
odmów pacierz, ale wspak.
Ja muzykę zacznę sam,
tęgo gram, tęgo gram:
będą tańczyć cały rok.

JASIEK

który był uczynił wszystką rzecz
Już ni majom kos.

²⁵³*Ze skałek* — raczej z panewek, na które w broni „skalkowej” sypano proch, a kurek ze „skalką”, tj. krzesiwem, spadając powodował wybuch, wystrzał. [przypis redakcyjny]

CHOCHOŁ
Rozśmiej im się w nos.

JASIEK
Już ich odszedł Smęt.

CHOCHOŁ
Już nie mają pęt.

JASIEK
Chytajom sie w tan.

CHOCHOŁ
Już nie czują ran.

JASIEK
Zniknoł czar!

CHOCHOŁ

To drugi CZAR!

Muzyka

A zakłete słomiane straszycło, ująwszy w niezgrabne racie²⁵⁴ podane przez družbę patyki — poczyna sobie jak grajek-skrzypek — i — słyszeć się daje jakby z atmosfery błękitnej idąca muzyka weselna, cicha a skoczna, swoja a pociągająca serce i duszę usypiająca, leniwa, w omdleniu a jak źródło krwi żywa, taktem w pulsach nierówna, krwawiąca jak rana świeża: — melodyjny dźwięk z polskiej gleby bólem i rozkoszą wykotysany.

JASIEK
jest teraz kontent a dziwuje się
Tyle par, tyle par!

CHOCHOŁ
Tańcuj, tańczy cała szopka,
a cyś to ty za parobka?

JASIEK
z ręką do czoła, jakby se chciał na ucho nasunąć czapki
Kajsi mi sie zbyła copka —
przeciem družba, przeciem družba,
a družbie to w copce służba.

CHOCHOŁ
w takt się chylą a przygrywa
Miałeś, chamie, złoty róg,
miałeś, chamie, czapkę z piór:
czapkę wicher niesie,
róg huką po lesie,
ostał ci sie ino sznur,
ostał ci sie ino sznur²⁵⁵.

Kogut pieje.

JASIEK
jakby tknięty, przytomniejąc
Jezu! Jezu! zapioł kur!
Hej, hej, bracia, chyćcie koni!

Ptak

²⁵⁴*racie* — kończyny, tu niby-ręce. [przypis redakcyjny]

²⁵⁵*Miałeś, chamie, złoty róg* — słowa Wyspiańskiego do melodii ludowej, którą dołączył do tekstu; później „przyjęły się” i słowa jako piosenka rzekomo ludowa. [przypis redakcyjny]

chyćcie broni, chyćcie broni!!
Czeka was WAWELSKI DWÓR!!!!

CHOCHOŁ

w takt się chyla a przygrywa

Ostał ci sie ino sznur.

Miałeś, chامية, złoty róg.

JASIEK

aże ochrypty od krzyku

Chyćcie broni, chyćcie koni!!!!

A za dziwnym dźwiękiem weselnej muzyki wodzą się liczne, przeliczne pary, w tan powolny, poważny, spokojny, pogodny, półciche — że ledwo szumią spódnice sztywno krochmalne, szeleszczą długie wstęgi i stroiki²⁵⁶ ze świecidełek podzwaniają — głucho tupocą buty ciężkie — taniec ich tłumny, że zwartym kołem stół okrążają, ocierając o się w ścisku, natłoczeni.

JASIEK

Nic nie słysom, nic nie słysom,
ino granie, ino granie,
jakiś ich chyciło spanie...?!

Dech mu zapiera Rozpacz, a przestach i groza obejmują go martwością; ślania się, chylą ku ziemi, potrącany przez zbity krąg taneczników, który daremno chciał rozerwać; — a za głuchym dźwiękiem wodzą się sztywno pary taneczne we wieniec uroczysty, powolny, pogodny — zwartym kołem, weselnym —

Kogut pieje.

JASIEK

nieprzytomny

Pieje kur; ha, pieje kur...

CHOCHOŁ

nieustawną²⁵⁷ muzyką przemożny

Miałeś, chامية, złoty róg....

---

²⁵⁶stroiki — przybrania ludowego stroju krakowskiego. [przypis redakcyjny]

²⁵⁷nieustawną — nieustanna, nieustająca. [przypis redakcyjny]

Ten utwór nie jest objęty majątkowym prawem autorskim i znajduje się w domenie publicznej, co oznacza że możesz go swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać. Jeśli utwór opatrzony jest dodatkowymi materiałami (przypisy, motywy literackie etc.), które podlegają prawu autorskiemu, to te dodatkowe materiały udostępnione są na licencji Creative Commons Uznanie Autorstwa – Na Tych Samych Warunkach 3.0 PL.

Źródło: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/wesele>

Tekst opracowany na podstawie: Stanisław Wyspiański, *Wesele*, wyd. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Kraków 1973

Wydawca: Fundacja Nowoczesna Polska

Publikacja zrealizowana w ramach projektu Wolne Lektury (<http://wolnelektury.pl>). Reprodukacja cyfrowa wykonana przez Bibliotekę Narodową z egzemplarza pochodzącego ze zbiorów BN.

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Aleksandra Sekuła, Jan Nowakowski, Olga Sutkowska.

Okładka na podstawie: anietozk@Flickr, CC BY-SA 2.0

ISBN 978-83-288-1034-1

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Nowoczesna Polska – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przekaż 1% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Nowoczesna Polska, KRS 0000070056.

Pomóż uwolnić konkretną książkę, wspierając zbiórkę na stronie wolnelektury.pl.

Przekaż darowiznę na konto: [szczegóły](#) na stronie Fundacji.